BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Lecția de taină

Lupii, parcă ar vrea să ne spună povestitorul, chiar dacă sînt niște fiare, au totuși rînduieli ale lor care seamănă foarte bine cu niște reminiscențe ale sufletului omenesc. Codrii în care sălășluiesc sînt depărtări ale unui timp uman fără de putința de a mai fi scos și adus la suprafață decît prin magie și aceasta rămasă, păstrată și ea tot într-un unghi al reminiscențelor, al unei memorii întîmplătoare la urma urmei, grea și de neînțeles. Ca și sclipirea stelelor care ajung la noi din timpuri galactice și răscolesc amintiri de care sîntem străini. Așa se întîmplă și cu colectivitatea acelui sat tipic voiculescian care trage o linie subțire de demarcație între prezentul concret și trecutul difuz, nesfîrșit ca o ceață, reclamîndu-l pe purtătorul și făcătorul de vrăji, luparul, ca pe o sălbăticiune care îi strică pacea. Culmea e că această linie în loc să despartă, amestecă lucrurile. Judecătorul îl însoțește pe vrăjitor în pădure — deci într-un timp lung, indefinit, îndepărtat — se urcă amîndoi într-un tufan — de observat și denumirea, vom reveni asupra acesteia — și de acolo personajul nostru, luparul, cu gura într-o oală de pămînt, cu glasuri și scîncete nelămurite, amestecate, cheamă sălbăticiunile. Demonstrația e clară, urlete, plîngeri și murmure care înfioară îi întorc de pretutindeni semnalul primit, lupii se adună la rădăcină, fac roată în jurul tufanului, e o horă în care scînteierile nopții fierb în ochi și urechi ascuțite de lupi. Au toți atîntite boturile în sus, ascultă și-i răspund omului de deasupra, parcă se recunosc, își povestesc întîmplări. Judecătorul cade, răznește cercul lupilor și-i întărîtă, desigur, a spart înțelegerea, a rupt lanțul vrăjii, instinctele — pe de o parte frica, teama cumplită, groaza, pe de cealaltă sălbăticia — sînt gata să se dezlănțuie. Cu vîlvătăi care-i ieșeau și din urechi și din ochi, purtătorul de vrăji se aruncă glonț printre crengile tufanului, cade în realitate, adică, se înfățișează drept în mijlocul lupilor, îl ia pe judecător, îl ridică în spate și pleacă prin noapte cu el, îl salvează.

Aceasta este, fără detalii, povestea. Ce ar mai fi de adăugat este că, odată cu salvarea judecătorului, s-a terminat și puterea de vrajă a luparului. Nu, nu spune Voiculescu aceasta, dar se subînțelege. Pentru că odată arătată și explicată, taina își pierde rostul și starea de a mai fi. Ca și o povestire povestită mereu și niciodată scrisă. Și apoi cred că e un indiciu în această privință : așa cum îl ridicase luparul pe judecător și așa cum îl ducea el în spate, părea că își ducea crucea. Era semnul de sfîrșit de taină. Reintra luparul în lumea concretă, reală, dar ce mai putea face el cu această lume, ce-ar mai fi putut să îi spună — și cînd ? — căci între timp ea se îndepărtase, poate, se dusese și mai departe, îl uitase. Iată însă între timp o întîmplare mai mult decît asemănătoare, ruptă parcă din inima povestirii lui Voiculescu deși, după cum vom vedea, o precede cu cîțiva ani.

44489

Umbre și urme de pași pe zăpadă

Era în timpul războiului cînd satele aproape că se goliseră de bărbați ; rămăseseră la vatră numai bătrînii și unii despre care nu se putea spune dacă sînt tineri sau vîrstnici căci erau betegi, sufereau de ceva, aveau fețe chinuite, unii erau șchiopi, alții ciungi, muți, surzi. Se urîțiseră satele, amuțiseră. Rar mai cînta cîte cineva și atunci ori era beat, ori nebun. Cel mai straniu era cînd vorbea sau cînta un bîlbîit. Scrîșneau pietrele, parcă, se rostogoleau bolovănișuri prin văi. Dar odată un bîlbîit dintre aceștia a vorbit nemaipomenit de sigur și clar, trecînd în fugă pe uliță, gesticulînd și țipînd. Ninsese în ajun, noaptea zăpada se înmuiase iar către ziuă prinsese o crustă subțire și sticloasă ca și cînd ar fi fost trasă la rindea. Îi scăpărau omului acestuia picioarele pe alunecușuri și numai mîinile, cum bătea așa cu ele, îi echilibrau un pic fuga, ținîndu-l prins de aer ca pe o pasăre despre care nu se știe dacă vrea să se înalțe, să se smulgă de pămînt, ori cade și se rostogolește în picaj. **Lazăr, Lazăr,** zicea, **lupul ! Lazăr..., iii..., în brațe !** Și arăta un lăstăriș des de pădure, cel dintîi prag către codrii adînci, de mai departe, pe sub cerul care se învălătucea dinspre munți. Parcă turbase alergătorul acesta, își îndesa pe ceafă căciula, cînd și-o scotea și se ștergea de nădușeală pe față, cînd și-o trîntea în zăpadă, o izbea ca pe-o minge cu piciorul după care și-o scutura și și-o așeza iar pe creștetul răcorit. **Lazăr, striga, lupul ! Lazăr, iii..., în brațe !** Și urca țintă de unde venise, se opintea în salturi către muchea din deal. Chema lumea acolo, se întîmplase ceva. Spaima sau oroarea îl făcuseră poate să vorbească, ceva groaznic, oricum, îi descleștase limba și îl făcea pentru prima oară înțeles. S-au auzit cîteva scîrțîituri de porți și de-a lungul pașilor lui, pe zăpadă, au început să se împletească alți pași, alte urme, alte nedumeriri, alte spaime și țipete. Curînd a început să bată și clopotul la biserică, îl trăgea cineva nedumerit și înfricoșat și el. I-au răspuns altele și altele apoi, din alte sate, de pe alte dealuri, văzduhul tot era un vuiet și o năucire de clopote. Se înștiințau între ele parcă niște popoare vechi și triste care abia adormiseră o clipă și iată-le acum trezindu-se din ce coșmar sau pentru care primejdie ? Căci se știa, era un consemn, o înțelegere, un pact pe care îl așează între ele doar depărtările sau poate chiar amintirile —

cine mai știe ? — se știa că numai ceva rău, o amenințare sau un prăpăd fără margini ridică așa toată lumea în picioare făcînd-o să se zbată cu clopote cu tot și să se reverse pe uliți, în necunoscut. Trecuse ca o umbră, ca un fulger alergătorul acela era acum sus, tocmai în capătul satului, părea că se înfipsese în cer și drumul către el nu se mai termina. Îl urmau femei care-și aruncaseră în grabă șalul pe umeri, se îmbrobodeau din mers, îl urmau copiii care abia își găsiseră încălțămintele și unele nu li se potriveau, le săreau din picioare. Bătrînii care nu ieșiseră și se roteau prin curți ori simțeau că trebuie să se spovedească, ori își făceau cruce cu limba și înjurau. Lătrau și cîinii, adică ce să latre, urlau ! Mirosea a ceva zăpada, parcă a fum, a păr ars, a rufă grea sau a sudoare, dar cred că mirosea a frică cel mai mult, a teamă și încleștare.

O îmbrățișare, dar cît de atroce!

ind au tăcut clopotele, și cerul și ochii s-au limpezit. Ce s-a putut vedea acolo pe muchea de deal, pe o cărare în mijlocul lăstărișului, era o atroce, fierbinte îmbrățișare de om și fiară, sălbăticie, blîndețe și disperare la un loc. Parcă-ar fi dormit, erau singuri, însîngerați, imagine de iad. Om și fiară rîzînd și rînjind în același timp și sugrumîndu-se, nemaisăturindu-se unul de altul, sfîșiindu-se, înghițindu-se din toate încheieturile și împăcîndu-se totuși, păstrîndu-se încă întregi și alături, două neverosimile și cumplite închipuiri. Un om, un bărbat care ținea în brațe un lup, trîntiți amîndoi în zăpadă și ticsind-o, spărgînd-o sub ei, topind-o și amestecînd-o cu sudoarea și sîngele lor. Un lup, o namilă de lup, ținea în brațe un om, îi înfipsese ghearele în coaste și îl ținea atîta de strîns și de puternic și nemișcat încît toată furia aceea se schimbase într-o nesfîrșită candoare acum, așa ca și cum l-ar fi legănat și l-ar fi iubit. O stranie, feroce pereche în care unul luase locul celuilalt și amîndoi parcă își jurau pace acum ; ba aproape că, dintr-o căință amară și necunoscută, își cereau chiar iertare. Ghearele lupului păreau miini oprite în coastele omului și, dimpotrivă, mîinile acestuia, contorsionate, aproape negre de cîtă forță a trebuit să adune și să ridice în ele, se transformaseră în niște nemaipomenite gheare cu care înșfăcase lupul de gît și-i împingea falca strivindu-i-o aproape, sudîndu-i-o peste dezvelirea colților și-a limbii care încă mai nădușea. Aproape că-i rupsese grumazul, îi ținea în podul palmelor botul, cît îl va fi împins disperarea în tot atîta măsură sălbăticiunea îl va fi strîns și-l va fi înghițit din ochi. Dar și ochii omului aproape că turbaseră. Erau mari, galbeni și cu vine de sînge. Mai tresăreau încă, mai pîlpiiau, în ei, urme de viață. Lupul era mort. N-au putut să-i despartă decît prin tăierea ghearelor lupului, căci înghețaseră acestea, erau prea adînc înfipte în om și-i formau de o parte și de alta a mijlocului doi trandafiri vineți, amestec de sînge, frînturi de oase, cîteva petice din haină, zăpadă și pămînt. I-au fost desfăcute ghearele acestea abia la spital. Una îi atinsese plămînul, mai avusese puțin omul nostru și trecea în definitivă îmbrățișare a lupului. Și poate că chiar în îmbrățișarea unuia dintre ai săi, căci crescuse mulți lupi el, se îngrijise de mulți din puii sălbăticiunilor pădurii. Și cu aceasta intrăm direct în Voiculescu, avem de-a face cu Luparul său, sîntem în plină poveste, în plină magie, citiți și recitiți vă rog povestirea **În mijlocul lupilor**.

Vînătoarea, și nu numai atît

ste scrisă povestirea aceasta, așa după cum autorul însuși precizează, la București, în ziua de 2 mai 1947. Apare în 1966, în ediția prefațată de Vladimir Streinu. Despre ce ne vorbește am văzut. Să ne amintim, mai întîi, acel moment al **intrulocării**, moment sadovenian cum spuneam, dar de o concizie aproape extrasadoveniană. Căci un Sadoveanu muntenesc am pu-

tea zice că ne **întrulochează** acum în scopul subtil al povestirii și ne poartă în timpi imemoriali. Zona dealurilor și mai ales curbura subcarpatică a Buzăului își spun în plan spiritual cuvîntul, indicînd o rapidă gestație, o rapidă frămîntare cu trimiteri în timp nostalgice pentru ca amintiri de proporții aproape geologice să se așeze lent și firesc într-un spațiu care cînd este realitate, cînd fantezie. Dar cel mai mult și mai mult este ca o decojire pînă la miez a unei semințe, sîmburele unei realități fantastice care se descoperă aproape de la sine, dar se descoperă mai ales prin mituri, prin legende și, pare a spune povestitorul, prin magie. Nu prin practica acesteia, căci ea este deja o conștiință uitată, pierdută, cît mai ales prin culoarea, prin tonul și cadrul concret, real, în care autorul își așează tema și parcă o rescrie. Pentru că, om de-al locurilor fiind și cunoscîndu-le bine și cred că și înțelegîndu-le, sentimentul meu la lectură acesta e : Voiculescu pare a nu scrie, ci e scris, marcat de ceva, el își amintește o amintire, este amintit adică, trăit de ceva de mai înaintea lui și povestit tot de asemenea, repovestit. Umblă după o natură și printr-o natură care esențialmente este a amintirii. Acest lupar bunăoară, omul care cunoaște, stăpînește graiul lupilor și care are o ascendență enormă în vechime, fiind un antic întîrziat, un antic răzleț, un urmaș al unei străvechi și incordate comuniuni cu natura, și-a aliat ceva puternic și atroce din ea tocmai pentru a rezista, pentru a învinge, pentru a trăi. Și-a aliat sălbăticiuni pentru a vina sălbăticiuni. Prin urechile și ochii lui vijiie peșteri ancestrale. El se adăpostește sub cele dintîi desene ale minții și rațiunii lui, odaia îi e plină, pădurea îi viețuiește în casă, în suflet, pereții sînt tapetați cu animale. Idoli ? Nu, nicidecum. Reprezentări în fază de articulație ale unui limbaj care-l mistuia. Și reminiscența, poate, ecoul unor amintiri. Pentru că luparul acesta din povestire deține fragmente de realități dintr-un început nesfîrșit. El vorbește cu lupii, are anume semne și anume argumente că se înțelege cu ei, într-un anume timp, după anume stări, totul însă pînă să se deschidă, să cadă vreo picătură de sînge, pînă să se vadă și să miroasă a sînge, căci totul atunci intră într-o cumplită imersiune, într-un cumplit exod, sîmburele magiei care era cunoaștere și înțelegere explodează, se împrăștie în neant, zodiile sînt rupte, amestecate, și impactul este al resorbției, al căderii. O picătură de sînge înghite cerul tot, la vederea unei picături de sînge și îngerii s-au schimbat probabil în demoni și au fost izgoniți din rai. Paradoxal, lupii nu suportă sîngele, se sfîșie între ei dacă sînt răniți. Luparul nostru împrumută într-o noapte taina aceasta, a vrăjii, i-o dezleagă altcuiva, unui judecător de pace — fiți atenți ! — și erau gata amîndoi să sfîrșească sfîșiați de lupi. Printr-o minimă greșeală — de gest, de atitudine, de limbaj — suficientă șiești și suficientă spargerii, nerespectării unui pact. Altă magie, aceea a realității, se așează peste cea veche și povestitorul se lasă cumva ușor înfrînt, ușor obosit și își cere parcă iertare că n-a putut să ne releve totul. Parcă ne roagă, citiți și vedeți și dumneavoastră, poate că mai știți cîte ceva, poate că mai cunoașteți, eu n-am putut să v-aduc la iveală decît niște fragmente, dar niște fragmente de amintiri. Căci nu poate spune nimic ce s-a întîmplat mai departe cu vrăjitorul de lupi, dar e cert că acesta va fi sfîrșit hăituit, devorat de ei. Așa cum se întîmplă în altă povestire, **Ultimul Berevoi**, deținătorul de puteri și instrumente magice cade victimă forței înseși pe care o răscolit-o. Ar fi tulburat altfel memoria lumii, i-ar fi stricat echilibrul.

O pedeapsă secretă

Dar să rămînem tot în Voiculescu, tot în aceleași locuri și tot sub imperiul acelor reminiscențe și sclipiri ca de basm dintr-o copilărie prin care nu devenim și atîta de necunoscuți — nu e așa ? — și atîta de vechi, chiar străvechi cîteodată. De la **În mijlocul lupilor,** scrisă, cum meticulos notează autorul, în ziua de 2 mai 1947, facem un salt pînă la 15 august 1952, cînd a fost datat **Schimnicul**, o povestire tot cu lupi și încă una dintre cele mai reprezentative pentru tema și motivul care ne interesează. Autorul își ademenește de data aceasta personajul, îl fixează ca pe o țintă în inima unor contradicții de neconciliat. Ca între cer și pămînt, cine pe cine reflectă ? Un om neștiut, al nimănui, nici măcar al lui însuși, încredințat din copilărie mănăstirii, și deci evlaviei, însingurării, dar blestemat, urmărit de păgîne și atroce blesteme, se preschimbă în lup. Și cînd ? Cînd tocmai se ruga, cînd cădea încremenit în rugăciuni, zidit parcă, stană de piatră. Dar asta o știa numai el și aproape că nici el, întrucît părea pe alte lumi dus, departe de tot ce aspira dar departe și de tot și mai ales din tot ce se trezea. Pentru că tocmai atunci cînd se ruga, un lup ataca mănăstirea, un lup chema de prin codrii alți lupi cu care îi sfîșia și-i drămuia turmele. Prin rugăciune, așadar, conviețuiau om și lup, prin rugăciune unul îl întîlnea pe celălalt sau se despărțeau de el ? Cînd era trezit, smuls din evlavie, era suficient doar un semn să facă și lupul dispărea. Rămîneau oi mursicate, miei sfîșiați. Miros de de sînge, miros de carne și ce trebuie mai mult într-o strîmtoare ca a posturilor puse și impuse de regulile mănăstirești, de pildă, ca să trezească pofte de nepotolit ? Nu cumva lupii arată altfel, va fi vrut să ne spună poate și ne-a spus povestitorul ? Pentru că, sper să nu mă înșel, în toată povestea aceasta este și o ascunsă, secretă voință de corupere și în același timp cu aceleași mijloace și cu aceeași osîrdie acționează și o voință de evlavie, de curățenie și purificare. Pentru că, zic eu, transformat în lup și prăduind stîna, călugărul nostru nu făcea altceva decît să-și pedepsească frații, îi laiciza, îi umplea și de teamă dar și de nădejdi gastronomice ale unei lumi de care nu se puteau totuși deslipi.

În văzduhul rece al lumii

intr-un egoism mistic, el îi afunda în păcate, în realități care le interziceau mîntuirea și le deviau aspirațiile. Consimțeau prin inconștiență sau terorizați de o conștiință care-i anula ? Și e clar că el, ca luparul, tot un lupar precum cel din povestea cealaltă, ba mai mult chiar, un arhetip al lupilor, se răzbuna și îi domina astfel făcînd uz nu de sine cît mai ales de ei și de propria lor evlavie. Pentru că vînau, ieșeau astfel la vînătoare călugării, vînau — fără să știe — cu un lup, se foloseau de toată dibăcia și sălbăticia din el. Fără a fi voit, făceau ei înșiși magie. Ceea ce, chiar și în mod laic, darmite mănăstiresc, le era interzis. De aici poate și apăsarea cumplită a limitei, spargerea ei, spectrul ducerii și ieșirii în și din ispită, întoarcerea, smulgerea din starea de lup a sufletului celui care încremenise în rugăciune, ieșirea, trezirea din somn sau din amintire, căderea sau înălțarea în real, căderea sau înălțarea în realitate, orice, impactul propriei identități sau clipa, acea clipă în care, ne spune povestitorul — de parcă ar fi fost de față, parcă l-ar fi desprins chiar el de pe o nevăzută și letargică, adormită cruce și l-ar fi scoborît în pragul și pe prispa propriei sale chilii — „părea smuls din țîțînile uimirilor de dincolo de fire și omul din el suferea cumplit. Gemu înăbușit, horcăind un fel de icnet dureros. Dacă nu s-ar fi stăpînit, ar fi urlat ca pruncul zvîrlit din matricea mamei în văzduhul rece al lumii."

Această revenire, deci, zmulgerea din blestem. Cu un efort și un zbucium de o irepetabilă și aspră geneză : **ochi arzători, mistuiți, și sălbatici ; trup lung, ciolănos, chica grea, răzvrătită, barba sură, țepoasă. Își lingea clăbucii de spumă roșie ce-i tiveau colțurile gurii, dinții aspri, tăioși.** Un portret luciferic, nu e așa? Cred că e singurul de o asemenea factură în toată literatura noastră. Și cu o motivație de spirit care vine din străvechimi. Lupul, ca să conchidem, își cere singurătatea, pădurile, aerul pietrelor, norii căzînd peste stînci și izvoarele, tremurul frunzei care-i ascute și auzul și îi ascute și ochii, roua și arșița, bruma, vînturile, viscolul alb, cînd sărat, cînd fierbinte și rece al lunii, ceața și burnița, ploaia, zăpada. Lupul — care de fapt se întărîtă în inima lui. Și omul care printr-o străveche credință se preschimbă în lup, omul-lup sau luparul, această întrulocare cu care Voiculescu ne poartă în timp dincolo **de noi.**

Ca și stînca, tufanii — specie rară

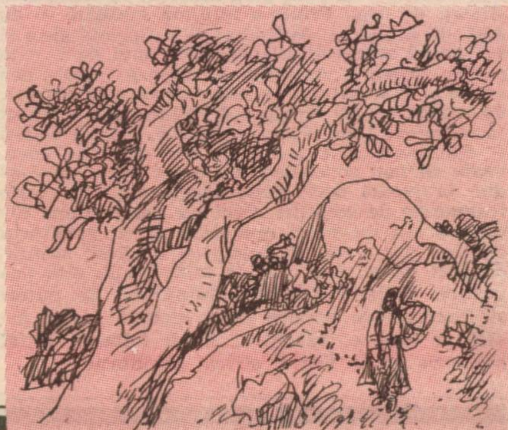
ar își data povestirile și cel puțin din acest motiv cred că putem avea semne că toate plecările acestea către o vreme mai mult decît a comuniunii și a împăcării strînse cu natura erau de fapt o parabolă. Sîntem de fapt în '52, vremuri tulburi, să nu uităm, iar **Schimnicul** său poate să însemne și o criză de aspirație.

Dar să întoarcem călătoria, să ne adresăm povestitorului, totuși, rămăsesem la momentul acelei smulgeri, al trezirii la realitate. Ce face călugărul-lup, lupul-călugăr care își cere dezlegarea, se rebotează și se retrage într-o peșteră ? Singurătatea îl absolvă de forța cumplită care îl mistuie, atinge el cerul, lumea predilectă a chinurilor și plăzmuirilor lui ? Nu, nicidecum, atacă și mai înverșunat turmele, seamănă și mai mult groaza, va trebui să moară și va muri în cele din urmă tot printr-o vrajă, împușcat cu un glonț de argint. S-a tras într-un lup și din acel moment într-o peșteră a început să putrezească trupul celui care cu atîta ardoare se sihăstrise. Locul acela se cheamă și azi „Stînca lui Ambrozie", v-am relatat mica ei istorie în almanahul de vară. Însă ea, această stîncă — și asta îmi dau seama abia acum, cînd scriu — are și o altă rezonanță în memoria locurilor și întîmplărilor din preajmă, seamănă cu o ridicare enormă de umeri, cu un pinten enorm, dar cel mai mult și mai mult seamănă cu un tufan. O specie rară de stejari cu crengi lungi, contorsionate și frunze păroase. Cînd te urci în ei, ai senzația că te pipăie, parcă se trezesc mii și mii de viețăți din coajă, din cioturile și frunzele lor, circulă parcă prin trunchiul și umbra lor niște lumini reci și minuscule, lipicioase. Și se prind și de tălpi și de mîini și de unghii. Simți cum te mestecă, te înghite. Și ceilalți copaci se dau parcă în lături, se retrag. Fac ochi de poiană în jurul lor, îi lasă un pic singuri, le mai trimit numai foșnetele și mirările lor. Ar fi un bun loc de odihnă sub ei, dacă n-ar avea un miros dulceag și stăruitor ca de gize adormite și dacă iarba din jur n-ar fi lipicioasă și ea. Ca un tufan ca acesta arăta și „Stînca lui Ambrozie" pînă să-i vină și să i se alăture schimnicul, precum o stîncă țîșnind dintr-un ochi de pădure va fi arătat, poate, și tufanul din povestirea lui Voiculescu, **În mijlocul lupilor.**

Ecouri vechi, crepusculare

um urla, cum scîncea și murmura luparul acela din povestire, acolo, sus, în brațele tufanului, sub luna scînteind și împroșcînd cu bătăi de aripi și neliniști reci, ascuțite, peste codri, tot așa va fi urlat, poate, și Lazăr acesta al nostru, omul găsit aproape mort și în brațe cu un lup. Și poate că era chiar un lup de-al său, cum spuneam, pentru că în viața lui furase din pădure și crescuse mulți pui de lup. Era pădurar, beteag de-un picior și de aceea războiul nu-l încorporase. Creștea fel de fel de

sălbăticiuni, vulpi, bursuci, pui de mistreţ şi lupi. Îi vindea, pe care putea, la circ, pe care nu îi lăsa liberi, după ce-i învăţase gustul domestic le dădea drumul în păduri. Îl mai vizitau cînd şi cînd, se întorceau vietăţile şi dădeau ocol. Le mai întîlnea şi prin pădure, se uitau fix la el, se aşeza el jos, se aşezau şi sălbăticiunile, se ridica el, se ridicau şi ele. Îl urmăreau printre fagi, îl miroseau de departe printre tei şi stejari. Nici nu se ştie a cui era pînda, nu se ştie a cui era urmărirea. Urca astfel în dimineaţa aceea pe muchia de deal de deasupra satului, străbătea încet cărarea strîmtă şi uneori adăpostită, transformată în tunel pe sub lăstărişul de curpeni şi iederă răsucită peste trunchiuri cînd, deodată, în vîrf, acolo unde şi de o parte şi de cealaltă a dealului te poţi întîlni oricînd cu oricine şi n-ai timp şi nici loc să te dai la o parte, s-a întîlnit cu lupul. N-au mai avut timp — nici unul, nici celălalt — să se ferească : pădurarul a tras. Fiara s-a ridicat în salt şi odată cu glonţul s-au şi îmbrăţişat amîndoi, au căzut. Aşa i-a găsit un cioban, bîlbîitul, şi aşa a putut vorbi acesta atîta de clar şi răspicat pentru prima dată. A înnebunit şi el după aceea, a înnebunit şi pădurarul. De cum cădea bruma, toamna, şi toată iarna, pînă la dezgheţ, ieşea numai în cămaşă pe dealuri, îşi arăta trandafirii aceia în formă de gheară din coaste şi urla, scheuna, se întărîta ca lupii. Îl ascultam uneori de pe capătul prispei şi mi se făcea frică. Dîrdîiau geamurile, se cutremurau stîlpii. Şi zăpada ardea parcă, scotea limbi de flăcări albe, albastre şi cenuşii. Nişte ochi care nu se mai închideau şi scăpărau, trozneau ca şi cum ai fi spart un sîmbure între dinţi. Primăvara şi vara era mai liniştit Lazăr, pădurarul, parcă învia. Descînta de frică, ardea păr de lup, îl smulgea din pieile pe care le avea, o groază, căci uneori umbla îmbrăcat, înfăşurat în ele. Zicea că stinge apă, că face şi de dragoste şi de duşmănie şi ură şi face şi de împăcare şi de noroc. Şi se găseau destui, mai ales cei din cîmp, cojanii, care-l căutau şi-i plăteau cu grîu şi porumb. Pînă ce s-a stins prin anii cincizeci. Voiculescu scrisese deja povestirea dar nu pot să pun mîna pe inimă şi să spun că nu auzise de el. De la noi, din pîlcul de sate răsfirat colo şi colo pe dealuri şi pînă la vatra naşterii scriitorului sînt nenumărate întîmplări, multe legende care intră în materia vie a povestirilor sale, uneori ca anecdotică, alteori ca subtext. Se ajută de ele pentru a lumina o faţă puţin văzută a lucrurilor sau pentru a pregăti înţelegerea unui deznodămînt.

Plăsmuiri în lut

Aşa este, bunăoară, acest episod, descrierea odăii luparului : **Pe pereţii văruiţi cu alb, chipuri mari şi mici de lupi, de cerbi, de vulpi şi mistreţi zugrăviţi unii cu cărbune, alţii cu humă roşie, în felurite înfăţişări. Citiva alergînd, alţii căzuţi, mulţi în atitudini nefireşti, de pildă sculaţi în două picioare sau suiţi în copaci rămuroşi. Şi în mijlocul acestora, icoane, un om uriaş cu o bîtă enormă, cu care-i mîna parcă.** Alte chipuri de fiare, zămislite din lut, zăceau pe vatră, în colţurile odăii. Totemuri, idoli ? Aş, jocuri de iarnă, explică, rîzînd, gazda. Dar eu vreau să adaug că pînă prin anii de după marea secetă ce a urmat războiului, bătrînii şi copiii din podgorie plăsmuiau din lut, după ploaie, figuri de acest fel pe care le aninau de porţi, prin vie, în pîrleazul de la intrare, le agăţau prin pomi, îndeosebi prin piersici şi cireşi. Erau viile şi livezile pline de mogîldeţe de acestea, care de care mai fioroase, unele fără ochi, altele şchioape şi nu ştim de ce. Soarele le înăsprea ca pe nişte cărămizi, le întărea aninate acolo pînă cînd primul vînt le scutura şi le trîntea la pămînt. Vor fi făcut parte din neamul caloienilor aceste figuri, pentru că se legau totuşi de ploaie, de fecunditate. Printre ele erau şi plăsmuiri umane şi încă indecente în îmbrăţişarea lor. Perechi de lut, bărbat şi femeie, în actul procreaţiei. Se crede că pe acestea le modelau sau flăcăii tomnateci sau văduvele. Şi le agăţau mai ales prin viile şi piersicii unui vecin cu fată de măritat. Se iscau şi bătăi din cauza aceasta, dar se iveau şi ispite. Erau făcute oricum noaptea şi este de la sine înţeles că îndeletnicirea a avut iniţial scopuri şi motive magice. Puteau fi instrumente ale vrăjii şi ne putem închipui, prin analogii, ieşirea din ascunziş a sălbăticiunilor, înviorate şi primenite de aerul de după ploaie. Acea toaletă a lor pe sub streşini de arbori. Şi cu un salt mai departe în timp ne putem închipui pereţii peşterilor zugrăviţi astfel după cum tot astfel arăta şi odaia luparului din povestire, pentru că şi ea, într-un fel, era o gură de peşteră. Va fi cunoscut autorul, mai mult ca sigur, şi acest obicei al plăsmuirii din lut care a durat, pînă mai anii trecuţi, în podgorie.

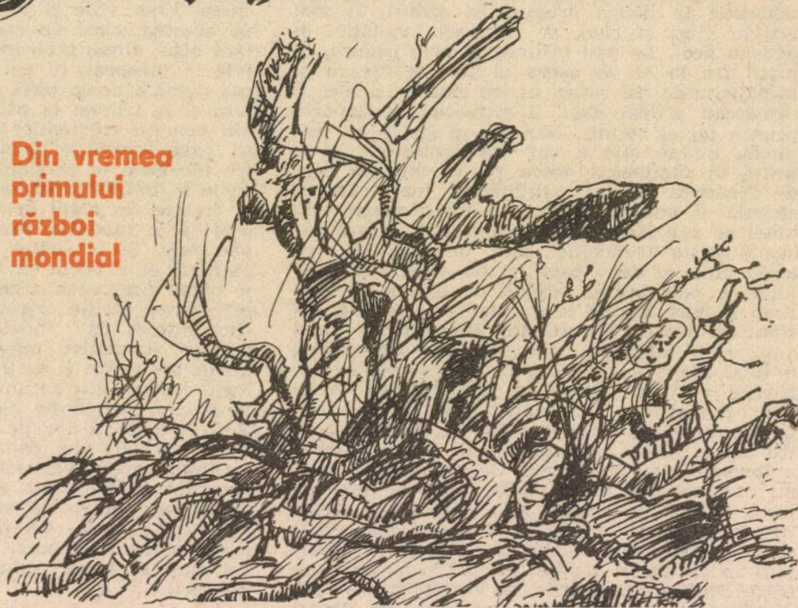
Şi mereu, satul acela din noi

Pămîntul trimite semne către noi, e suficient cîteodată doar să-l priveşti şi să-l asculţi. Şi cît de puţin ne trebuie atunci ca să ne întoarcem şi mai mult către noi, parcă-am fi fost plecaţi, călătoream sau călătorisem undeva prin alte spaţii, pe alte meleaguri şi iată, dintr-o singură tresărire de frunză sau dintr-o singură amintire, te simţi jur-împrejur nemişcat, încremenit, cotropit pînă în cer de pămînt, plin pînă în tălpi şi pînă în vîrful unghiilor de caldă răsuflarea lui. Parcă ai mai fi fost prin aceste locuri, cîndva, cîteodată, parcă le-ai mai fi atins şi cu ochii şi cu sufletul şi paşii. Un sat, satul acela din noi, de la obîrşiile noastre, se ridică peste noi mai departe şi izbeşte asemenea unor răsărituri de lună în pragul tuturor aducerilor aminte. Anotimpuri se rotesc în dunga secolelor, ape şi codri se zbat, se surpă trunchiuri, cad şi cresc la loc frunzele, se coc poamele, ninge şi plouă, se aud trăznete şi se dezvelesc fulgere, răsar curcubee, se spun şi se uită poveşti, se culeg roadele, se ară şi se seamănă, se dau şi se cîntăresc legi. Dar între toate satul acela rămîne într-un fel neschimbat. Şi vom intra în el, ne vom întoarce întotdeauna, spunînd odată cu marele povestitor : **De departe, din vechimea codrilor, hohotele voiniceşti ale huhurezilor clocoteau în mine ca nişte imnuri fantastice. Un gust de viaţă, vie, nebună, o beţie telurică mă împinge numai spre prăpastiile ce mărgineau cărarea. Ca un demoniac m-aş fi tăvălit pe pămînt, m-aş fi dat de-a dura pe rîpi, m-aş fi rostogolit în văi. Ştiam ceva şi încă nu dezlegasem ceea ce ştiu. Ţineam ceva şi încă nu mi se deschideau pumnii de peste ceea ce încleştasem...**

PĂDUREA DE LA AUGUSTOVO

Din vremea primului război mondial

KARL HANS STROBL

oi cei cinci milițieni ne rătăcisem de trupa noastră în pădurea de la Augustovo, cînd am vrut să trecem pe lîngă o mlaștină. Ceilalți apucaseră la stînga, noi la dreapta, fără altă socoteală, peste niște bușteni culcați acolo... Așa s-a întîmplat.

Luftschütz mergea în frunte, sărea legănîndu-se peste trunchiurile ninse, dădea din mîini ca din niște aripi, croncănea și țopăia ca o cioară. Era băiat vesel.

Dintr-o baltă verde-cenușie ieșeau, prin coaja de gheață spartă, două mîini cu degetele strînse convulsiv. Se înecase careva. Dar după mîini nu se putea cunoaște dacă era d-ai noștri ori vreun rus. Iarbă de baltă, galbenă, mucegăită, era prinsă cu zăpadă, ca părul unui mort într-un bulgăre de țărînă.

Pe urmă am făcut o descoperire mare. Prin zăpadă se vedeau urme grele, pădurea era răscolită și călcată, și am văzut că erau însemnați copacii cu cuțitul. Am mers o bucată pe urma asta, și am ajuns la o băltoacă ; marginile îi erau surpate cu totul. Pătura groasă de gheață era spartă ; cioburile stăteau țepene și ascuțite în toate părțile.

Nu trebuia stat mult la gînduri ca să ghicești că rușii scufundase acolo unul ori mai multe tunuri mari d-ale lor, ca să le ascundă de noi. Karl Sammt și-a scos mantaua și tunica, s-a culcat pe burtă și a vîrît brațul gol în apa neagră, care se și acoperise iar cu o pojghiță subțire de gheață. Și a zis: dacă ăsta nu-i fluierul cel mare pe care-și cîntă rușii victoriile, s-ar putea foarte bine să fie o țeavă de tun.

Ne-am bucurat c-am descoperit șiretenia rușilor, și Simonides ne-a dat la toți să bem din sticla lui de cognac. Pe urmă a plecat cu Karl Sammt, ca să dea de veste, iar noi trei am rămas pe loc, să nu pierdem vînatul.

Pentru Robert Eckler era foarte bun popasul acesta. Inima nu mai mergea. Era om în vîrstă ; fusese copist la un avocat ; și trecuse dintr-odată de la ședere la umblare, și ce fel de umblare ! S-a culcat în zăpadă ca un iepure. Luftschütz spunea snoave.

Au trecut trei ceasuri bune pînă să se întoarcă tovarășii. Erau neliniștiți și au zis că au căutat degeaba : de oamenii noștri nici urmă. Luftschütz era cam supărat: zicea că au pierdut trei ceasuri, că nu mai e mult pînă în seară ; și doar n-aveau decît să se țină chiar de urmele lor, ca să nimerească drumul.

Karl Sammt s-a posomorît și s-a așezat jos în zăpadă. Dacă-i așa de priceput, zice, apoi să încerce singur. Dar vezi că ajungi la un loc unde pădurea e călcată în toate părțile, și cum o să știi pe unde s-apuci !

Fără să zică o vorbă, Luftschütz și-a luat pușca și a pornit prin zăpadă. Am pornit după dînsul. Dar și noi am căutat în zadar ; așa era cum spuseseră ceilalți. Semnele de pe copaci mergeau pîn-la un loc unde era o amestecătură de urme afurisită cu totul. Ne-am luat după urma care ni s-a părut mai potrivită. Trei ruși zăceau în zăpada roșită de sînge. Dar erau morți. Să strigi ori să tragi focuri, era primejdios, fiindcă puteam să atragem așa nu numai pe ai noștri, ci și dușmani. Toată pădurea era plină de ruși fugăriți.

Am mas, strînși unii în alții, într-o colibă de zăpadă, pe care am ridicat-o cu lopețile sub un brad uriaș. Toată vremea cîte unul dintre noi sta de strajă, fiindcă s-auzea, urlînd cînd aproape, cînd în depărtare, și nu încăpea îndoială că în pădurea asta fără sfîrșit lupii își făceau de lucru.

dimineața am văzut că peste noapte ninsese. Destulă zăpadă ca să acopere toate urmele și să ne mute într-o altă lume de tot nouă și care părea neumblată.

Am lăsat tunurile în plata domnului ; acum înainte de toate trebuia să ne întîlnim cu oamenii noștri, dacă nu vroiam să pierim în pustietatea aceea. Am mîncat jumătate din hrana de rezervă și am plecat. Și ne-am zis că-i mai bine să nu mai căutăm încoace și încolo, ci s-o ținem numai într-o parte pînă cînd vom da de semne sigure că se găsesc oameni prin apropiere. În marșul nostru greu, la început, timp de cîteva ceasuri am tot făcut cu sapele semne pe copaci, ca să găsim mai tîrziu drumul la tunurile scufundate. Pe urmă a trebuit să ne lăsăm și de asta, pentru că prea ne zăbovea mult ; chiar numai de grija lui Eckler, care era istovit, trebuia să căutăm a isprăvi cît mai iute cu mersul prin zăpadă.

Bietul de el, apucat de năbușeli, se oprea la fiecare zece minute, și gîfîia rău ; de cîteva ori a căzut amețit, pe urmă iar se mai tîra împleticindu-se mai departe ; și așa ne-a trecut ziua cu popasuri mici și trăgîndu-l după noi, fără să găsim un semn măcar cît de mic care să ne arate drumul. Pe lîngă asta, pădurea aceea înfricoșată se făcea tot mai sălbatică, și cu atîta cotituri pe după mlaștini și desișuri nepătrunse; în lumina egal cenușie a zilei aceleia fără soare, nu știam dacă mai mergem încotro o luasem de la început.

În sfîrșit, lui Eckler i s-a făcut așa de rău, că a trebuit să-l tîrîm. Odată a căzut Simonides pîn-la piept într-o groapă cu apă, care stătea ascunsă viclean sub zăpadă. Poate că erau în pădurea asta izvoare calde care nu puteau îngheța. Noroc c-am putut face cu puștile noastre o targă pe care s-a așezat el singur. Uniforma i se lipise de trup, și peste o jumătate de ceas troznea înghețată bocnă. Se văita că-l jupuise la încheieturi cutele înghețate.

Am mîncat ce ne mai rămăsese din conserve. După popasul acesta, Eckler a zis că nu merge mai departe. Simonides ne-a arătat la glesne, la genunchi, între picioare, locurile roase pînă la sînge, mari cît un taler. A trebuit să-i ducem pe cei doi aproape cu de-a sila. Zăpada venea în fulgi mari, moi, printre crengile încărcate peste măsură.

Într-o strîmtoare care se făcea între două movile era un stejar ; pe tulpina lui erau săpate foarte grosolan un potir și o cruce dublă rusească. Trebuia să fi fost săpate de mulți ani, fiindcă tăieturile erau stricate prin creșterea copacului și o mulțime de cute ale cojii treceau printre semnele acelea. În apropiere se auzea mișunînd, și croncănituri și bătăi din aripi. Se certau niște ciori de la cine știe ce mîncare. Am văzut un ghem scîrbos și încurcat de măruntaie, inimă, ficat și plămîni, toate înnodate în sforile albăstrui ale mațelor.

Luftschütz era măcelar și se pricepea bine la astfel de lucruri dinăuntru.

A vrut parcă să spună ceva, dar și-a înghițit vorba, dînd din cap a zis numai că trebuie să fie lupi pe aici.

Și Eckler nu mai mergea deloc. A trebuit, Luftschütz și cu mine, de-o parte și de alta, să-i petrecem puștile pe subsuori. Am făcut ca un fel de targă ; el s-a atîrnat de puști, și-a strîns picioarele în sus ; și se făcea tot mai greu. Karl Sammt a luat-o înainte. După noi venea Simonides, și gemea la fiecare pas.

Simțeam că nu mai era cu putință să umblăm așa multă vreme.

Pe la cinci, fulgii au început să gonească mai sălbatic. Vijelia sufla prin pădurea deasă ; nici legătura de gît, nici cămașa de flanelă nu te mai apărau de vînt. Ne pătrundea pe la coaste și ne sfîșia lacom obrajii și mîinile. Copacii își scuturau povara de zăpadă ; pe care-l nimerea, se îndoia de picioare.

Luftschütz zicea că iarna rusească prea ne omoară cu dragostea, că am putea să ne pregătim cu încetul pentru apelul din urmă.

Furtuna groasă ne îngheța sudoarea pe frunte; pe la nas și prin mustăți creșteau țurțuri straşnic de ciudați, care ne strîngeau pielea de ne durea.

Karl Sammt se întoarse spre noi ; urechile îi stăteau albe și țepene pe lîngă obraji. A zis că înaintea noastră, în lumina amurgului, se vede un bordei.

am mers mai departe poticnindu-ne ; pădurea se dădea în lături și făcea o poiană. Acolo se vedea ceva întunecos, înfipt în zăpadă. Vîntul aducea miros de fum. A tresărit clipind, o lumină, care s-a făcut apoi rază statornică.

Zăpada ne cuprindea și ne sugea puterile din urmă ; vijelia ne arunca în toate părțile. A trebuit să ne rezemăm de perete, cînd am bătut în ușă cu patul puștii, semnul soldatului.

S-a auzit grohăind ; o dihanie neagră și groasă s-a îndesat în pervazul ușii. Luftschütz și cu mine am ridicat armele pentru atac ; nu se putea ști de nu erau ruși în casă. Karl Sammt care fusese chelner la Posen și rupea nițel leșește, a început a-și stîlci limba și a zis ceva : noapte-soldați-gazdă.

Dihania a grohăit gros bătîndu-se cu brațele peste piept, cum fac sentinelele ca să se încălzească. Namila însă părea că n-are de gînd să se dea la o parte de pe prag ; atunci Karl

Ilustrații de Teodor Bogoi

Sammt i-a dat una cu patul puștii în coaste. Dar parc-ar fi dat într-un urs cu un bastonaș. Omul a mîriit și s-a înălțat pe picioare. Dinăuntru, un braț l-a împins la o parte. Dihania s-a dat în lături și a făcut loc unei femei care s-a apropiat de noi și ne-a privit deaproape.

Karl Sammt iar a dat-o pe leșește. Noapte. Soldați. Zăpadă. Adăpost. Soldați nemți — oameni buni. Nu fac nimic ! Numai să doarmă ! Și-a împreunat mîinile, și-a culcat obrazul drept pe ele, cu o mutră de îngeraș care doarme. Femeia l-a lăsat să vorbească cîtăva vreme, pe urmă a dat din cap și s-a tras îndărăt.

Eram sub acoperiș ; găsisem o vatră, o lumînare, poate și ceva de mîncare. Eckler a căzut numaidecît pe o grămadă de trențe într-un colț și a rămas acolo gemînd și horcăind. Plămînii noștri umpluți cu aerul rece și proaspăt al vijeliei, respirau greu și apăsat. Mirosea a fum ; vîntul îl sufla în jos, pe vatră — și toate duhorile hranei și mistuirii omenești. Cele două ferăstrui erau lipide cu mușchi și cu lut ; de ani de zile nu fusese aerisit în casa asta decît doar numai cînd se deschidea ușa.

Fără să stea mult pe gînduri și fără să țină seama de stăpîna acestui castel pădurean, Simonides și-a scos hainele și rufele și a început să-și frece părțile rănite. Pe un trunchi în colțul cel mai întunecos, ședea ghemuită dihania neagră și holba ochii la picioarele lui Simonides. Karl Sammt iar căuta să vorbească leșește. Acum era vorba de mîncare. Soldat neamț, om bun ! Foame ! Și clănțănea din dinți, își vîra degetul arătător în gură, îl mușca și făcea ham ! ham !

Femeia îl asculta și rîdea. Purta o bluză ruptă, care fusese roșie — acum culoarea era ascunsă sub o pătură de murdărie. Fusta îi atîrna parcă-n călcîie, în cute grele de noroi, și cu papucii de scoarță scîlciați își călca poalele zdrențuite. În dreapta și în stînga, pe solduri, luceau două pete mari, unde avea obiceiul să-și șteargă mîinile după ce își isprăvea treburile. Nu era destul de bătrînă ca să fie de tot urîtă. Oasele obrazului, grosolane, îi făceau fața lată și avea pielea galbenă, ciupită de vărsat. Ochii îndrăzneți și pofticioși. În raniță aveam Întîmplările lui Simplicissimus de Grimmelshausen ; așa trebuie să fi fost femeile care se țineau după bandele de soldați în războiul de treizeci de ani.

Cînd Karl Sammt i-a isprăvit vorba, femeia a făcut semn că nu se găsește nimic, nici pîine, nici brînză, nici lapte, nimic, nimic. Vorbea încet, cu limba grea ; singurătatea pădurii și traiul cu dihania neagră îi îngreuiase vorba.

Luftschütz bombănea : Să nu lungim vorba. Trebuie să aibă ceva de mîncare. Cu aer nu pot trăi nici rușii. Și a început să caute peste tot, să răscolească în toate colțurile ; lua cu baioneta cîrpele murdare și le vîntura așa cum vîntură țăranii gunoiul. Bătea în pereți, se uita în gura largă a cuptorului, călca pe lutul bordeiului, să vază de nu-i îngropat ceva.

Dihania neagră se sculase de pe trunchi și tropăia ținîndu-se pas cu pas în urma lui, cu capul aplecat și brațele spînzurînd în jos. Femeia l-a chemat aspru ca pe un cîine rău, și namila s-a supus și s-a dus în colțul el.

Și în cămara întunecoasă de alături nu erau decît lucruri netrebuincioase ; nimic de mîncare. Dobitocul iar mîriia mînios la ușă, și femeia l-a gonit lovindu-l. Era întocmai ca un cîine credincios, care nu suferă să umble oameni străini în casa lui.

A trebuit să înțelegem că aveam să răbdăm de foame. Să ne mulțumim cu apă.

Lîngă vatră era un ciubăr. Am luat apă dintrînsul cu cănile noastre ; în apă pluteau tot felul de lucruri care nu se puteau ști de cînd. Am băut cu scîrbă. La urmă a băut bărbatul. Se furișase și sta la pîndă în spatele nostru, parcă îi era necaz pe noi și de zoia tulbure din ciubăr. Cînd s-a dat la o parte cel din urmă dintre noi, s-a repezit la apă. Îngroziți l-am văzut lăsîndu-se în patru labe și bînd ca dobitoacele : își vîrîse botul în vas și sugea apa hleorpăind. Femeia i-a dat un picior și l-a gonit de-acolo.

Simonides zicea că fără îndoială am nimerit într-un focar de cultură rusească, și de-ar fi el Dumnezeu, ar aduce pe domnul Poincaré și Academia franceză pe telegraful fără fir aici, în locul acesta, ca să poată vedea pe fratele rus în toată strălucirea lui.

Dar Karl Sammt a zis : „Nu. Cu ăsta e rău de tot. E idiot. Dar idioții nu sînt specialitate rusească. Și femeia... uitați-vă la dînsa, se poate arăta între oameni. Gîndiți-vă că n-ar avea pe ea zdrențele astea, ci o haină curată — Ei, nu-i așa ?".

Și-i făcea ochi mari, și-i rotea își punea în mișcare toată îndrăzneala lui de chelner. Destul ne povestise de daraverile lui în Posen, cu contese poloneze : una trăsese asupra lui cu revolverul ; o maistră violonistă luase din pricina lui veronal ; două pastile mai mult și s-ar fi isprăvit cu dînsa. Și acum avea de gînd să ne arate de-a dreptul ce al dracului e. Femeia simțise că vorbeam de dînsa ; s-a întors îndoindu-se din șale și l-a fulgerat cu ochii ei negri.

Luftschütz zice : Sammt încearcă să se apropie pe cale diplomatică. Dar Simonides a oftat: n-avem noroc noi, nemții, cu diplomația. Și în adevăr, cu toată osteneala lui Sammt, a trebuit să ne culcăm nemîncați.

Femeia ne-a adus paie, două brațe pline, și le-a aruncat pe jos în cămară ; iar noi am întins mantalele deasupra și ne-am culcat. Eram prea ostenit ca să mai pot gîndi, și prea ostenit ca să adorm. Stam culcat ; în cap îmi umblau cînd

gînduri treze, cînd se țeseau vise la amurgul cenușiu al conștiinței. În colțul lui, Eckler gemea și horcăia. Bietul om nu putea dormi ; simțeam cum în groazele morții se silea să-și tragă răsuflarea ; dar era prea bun camarad și nu vroia să trezească pe ceilalți. Viscolul gonea împrejurul casei. O apuca cu ghearele, fluiera tăios prin crăpături nevăzute. În urletul lui felurit se amesteca un zgomot aspru, hîrșcîitor. A trecut o bucată bună de vreme, pînă ce nervii mei s-au trezit îndeajuns ca să poată birui amorțeala. După ce în cămara de alături fusese multă vreme întuneric, se zărea acum iarăși lumină pe sub ușă.

Hîrșcîitura aceea regulată venea din odaia gazdelor noastre. Ușa stătea strîmb în țîțîni ; la închizătoare era loc să vîri degetul. Am văzut pe femeia de gazdă aplecată în genunchi lîngă cuptor și frecînd straşnic pe jos. Peria se auzea zgîriind aspru și ritmat. Și cum spăla așa pe jos, în mișcări egale, trupul plin al femeii se purta încoace și încolo; umerii și șezutul erau pline de carne grasă. Spălatul acesta pe jos la vreme de noapte, apucătura asta de curățenie într-o casă așa plină de murdărie, nu o puteam înțelege ; mă neliniștea chiar, de ciudată ce era.

Eckler mă auzea pipăind și foșnind prin paie. M-a strigat încet, m-a tras cu mîna năduşită pînă la gura lui : să nu-l lăsăm, zice, să piară aici, să nu rămînem aici, mîine să căutăm iarăși să ajungem trupa. I-am făgăduit că așa avem să facem ; parcă s-a mai liniștit, și puțin după asta a adormit. Spălatul pe jos se isprăvise, numai vijelia mugea prin codru.

Dimineața iar ne-a apucat foamea și iar am încercat să biruim îndărătnicia gazdelor. Femeia iar se jura că n-are nimic de mîncare, nimic, nimic, — și cu mutră plîngăcioasă, arăta și ea spre stomac și pîntece, că adică de zile întregi n-a mîncat nimic ; dar Luftschütz s-a repezit mînios cu pumnul la dînsa. Să nu umble cu mofturi, că nu sîntem așa proști să credem o minciună ca asta. Dac-ar fi răbdat de foame atîtea zile, n-ar avea pe dînsa așa strat de slănină.

Cum striga așa la dînsa, Luftschütz a zburat îmbrîncit într-o parte ; idiotul se ridicase în spatele lui și plesnindu-l cu laba îl aruncase cît colo. Era grozav la vedere idiotul : sprîncenele îmbinate atîrnau stufoase peste niște ochi ca jăraticul, dinții sclipeau rînjiți printre șuvițele bărbii și ale mustăților.

Femeia s-a repezit pufnind la dînsul și l-a izbit cu pumnul în piept ; mormăind s-a întors greoi dihania și s-a trîntit în colț de a durduit pămîntul.

a masă ședea Eckler ; fața îi era căzută, cenușie, pielea atîrna ca o pînză moale, fiecare răsuflare era o muncă dureroasă. „Pentru Dumnezeu, prieteni, haidem d-aici. Am să merg. Am să mă tîrăsc mai departe. N-am să vă fac osteneală".

Dacă nu vrem să luăm cu răul gazdele astea îndărătnice, după obiceiul soldaților din Simplicissimus al lui Grimmelshausen, să le gîdilăm nițel cu baioneta, ori să le punem foc la tălpi, atunci trebuie să ne căutăm de drum cît mai repede. Să pornim într-un marș atît de greu cu stomacurile înfometate, nu era plăcut ; dar trebuia încercat, măcar de hatîrul lui Eckler.

Karl Sammt intrase iar în dezbateri. Acum era și mai greu decît la început ; poate că nici nu știa deloc limba asta. Și așa își tot făceau semne unul altuia, și Sammt se supăra tot mai rău.

În vreme ceăștia se înțelegeau așa mișcîndu-se ca niște mori de vînt, mi-am adus aminte de spălatul pe jos de cu noapte. M-am uitat pe aproape primprejurul vetrei. Era acolo o lespede de piatră așezată în lutul de pe jos ; prin mijlocul ei trecea o scobitură care ajungea la o gaură în pămînt. Un fel de scurgere, prin urmare ; și pe piatră se cunoștea că cu dînsa își dăduse femeia atîta osteneală.

„Doamne, Dumnezeule, a zis Karl Sammt ostenit cu totul, ce are să iasă din toate astea ? Zice că nu-i drum care să ne scoată din pădure, ori nu știe ea — dar se poate ? Să stea oamenii ăștia aici în mijlocul codrului și să nu știe cum să iasă în lume ?

Simonides a zis că femeii trebuie să-i fie doar de-a scăpa de noi. Prin urmare, din capul locului putem crede că, dacă ar ști ceva, nu s-ar feri să ne spuie.

Astea-s mofturi, a zis Luftschütz, că au și ei nevoie de mîncare și de haine. Că doar trăiesc și nu umblă goi ; așadar trebuie să știe ei drumul ca s-ajungă la alți oameni. Părerea lui era să rămînem pîn-or flămînzi și-atunci are să iasă și mîncarea la iveală, ori au să ne arate drumul.

Eckler gemea : „Nu, nu, să nu rămînem aici".

Dacă n-am avea să ținem seamă de bolnav, a răspuns Simonides, am putea face încă o încercare să găsim drumul singuri. Dar nu putem rătăci cu Eckler la întîmplare, prin pădure.

Jumătate de zi a trecut în discuții și alte încercări zadarnice de a ne înțelege. Femeia strîngea din umeri și-i rîdea lui Sammt în față.

Eckler iar se culcase în paie, și din cămară auzeam cum se luptă să-și tragă răsuflarea.

Cam pe la două ceasuri a strigat femeia cîteva vorbe idiotului. El s-a ridicat deodată de pe trunchi pînă-n tavanul afumat, a rînjit viclean, s-a îmbrăcat apoi cu o blană păroasă care atîrna deasupra patului. Fără să zică o vorbă a ieșit din bordei ; l-am văzut, prin ninsoare, mergînd înspre pădure.

Să așteptăm pîn-o sta ninsoarea, a zis Luftschütz. Și se uita pe ferestrele întunecoase la vîrtejul fulgilor. E grozav, dar parcă Luftschütz a vrut să zică altceva. Și cînd m-am uitat în ochii camarazilor, am văzut că și ei înțeleseseră ca mine. Să așteptăm... să așteptăm... pînă cînd o înceta horcăiala în odaie. Puterile noastre sănătoase vroiau să mai facă o încercare, slobode, ca să ne scape.

Am așteptat.

Sammt și femeia se tot învîrteau unul în jurul altuia, și se priveau cu înțeles. Grăsimea ei enormă se legăna ispititor înaintea lui. Iar el își arăta toate grațiile lui de chelner ; parcă-i fluturau cozi de frac dindărăt, la tunica cenușie și ruptă.

Luftschütz iar făcea glume ; dar sunau aspru și silit. Sammt zice : Ține-ți gura, e în interesul nostru al tuturor.

Simonides era organist în Breslau ; zugrăvise pe masă cu cărbune o claviatură și cînta o fugă de Bach. Picioarele îi lucrau cu încordare pe niște pedale nevăzute, sub masă ; iar cînd se făcea că trage mînerele de pe claviatura zugrăvită, imita din gură una după alta vocile fugii.

Karl Sammt și femeia ședeau pe marginea patului. El povestea nemțește și leșește, istorii din viața lui : de escroci, de jucători de cărți hoți, — tot felul de întîmplări din viața lui internațională de chelner. Ea, groasă și din topor, ședea alături și-l lăsa să fie tot mai îndrăzneț, s-o cuprindă cu brațele peste șold.

Spre seară s-a ridicat de pe pat, a mai aruncat lemne pe vatră ; focul a început să ardă tare troznind, și ea a pus oale la foc cu apă, ca să fiarbă. Rîdea la Karl Sammt, arăta înspre gură și zicea ham ! ham !

Sammt era vesel strașnic. „Ei, vedeți ! Acum avem de mîncare. Trebuie să știi s-o îmblînzești. Dacă nu m-aveați pe mine, leneșilor, ați pieri aici de foame". Se uita prin toate oalele, — auzea cîntecul apei în clocote. — Și ținea într-una mîna drăgăstos cînd pe umărul, cînd pe brațul ei. Simonides a șters de pe masă claviatura orgii, s-a repezit cu degetele înnegrite spre fețele noastre și a ieșit apoi ca să se spele în zăpadă.

este puțin a înnoptat și s-a întors idiotul. Pe umeri îi atîrna un dobitoc jupuit de piele, plin de sînge. Capul și picioarele animalului atîrnau în față ; blana omului, gîtul și mîinile îi erau mînjite ; și împrejurul gurii, șuvițele de barbă încleiate cu sînge.

Simonides venea în urma lui, privind sfios la om și la pradă. Idiotul a trîntit vînatul jos și a îngînat cîteva vorbe. Pe cînd femeia trăgea animalul ucis la lespedea de piatră și începuse să-l taie în bucăți cu un cuțit mare, Simonides m-a luat la o parte, și mi-a zis că nu știe ce să creadă : adineauri cînd își spăla mîinile în zăpadă, a văzut omul venind din pădure; dar nu ca noi toți, drept, pe două picioare, ci în patru labe, așa cum se năpustise ieri la ciubărul cu apă. L-am rugat să nu spună nimic despre asta celorlalți, poate că i s-a părut numai așa pe întuneric, și celorlalți li s-ar face scîrbă dacă le-ar spune. Acum era vorba să prindem putere, ca să ieșim odată din pădure.

În vremea asta femeia isprăvise de tăiat bucăți vînatul pe lespedea de piatră ; sîngele se scurgea prin scobitură. Eu credeam că vînatul era miel ; dar Luftschütz dînd din cap zicea că mai degrabă îi părea a fi un cîine mare.

„Miel ori cîne, am zis eu, asta înseamnă că tot trebuie să fie vreun sat pe-aproape, de unde l-a adus ăsta. Nu-i vorba de ales ; trebuie să ne umplem stomahurile ca să prindem putere. Nu înțeleg de ce oamenii ăștia ar vrea să ne oprească. Dar e sigur că nu mai putem sta aici".

Din colțul de lîngă cuptor se auzea lepăind și hleorpăind. Idiotul ședea ghemuit acolo lîngă ciubăr și bea ca dobitoacele, și-i curgea apa pe bot, — pînă cînd l-a repezit femeia într-o parte.

Cînd carnea a fost gata fiartă și friptă, i-am dus lui Eckler, la patul lui de paie, bucata cea mai bună de friptură. Mirosea destul de ademenitor, și eram mîndri că ne-am stăpînit pofta, ca să dăm mai întîi de mîncare camaradului. Dar el s-a ferit într-o parte cu scîrbă și groază, a respins carnea departe încolo și horcăind a zis că nu vrea nici o bucățică din carnea asta. „Să nu mîncați din ea ! Să nu mîncați ! Nici o bucățică... să nu mîncați, camarazilor !".

Luftschütz a mormăit că asta-i îndărătnicie, ciudățenie de bolnav. I-am dat dreptate, dar Eckler se arunca în toate părțile pe patul lui, nu vroia să auză nimic, își astupa urechile cu mîinile și ascundea capul în paie. Purtarea asta, la un om altfel așa de blînd și supus, nu am putut s-o trecem cu vederea. Ne-a fost frică să mîncăm ; dezgustul acestui om care, pe pragul morții, simțea poate lucruri ascunse nouă, ne-a oprit și pe noi să gustăm.

După ce femeia, rîzînd, ne-a tot poftit în zadar la mîncare, s-au repezit gazdele singure la friptură și la rasol. Femeia tăia bucățile cu cuțitul, bărbatul le rupea cu mîinile și-și umplea gura cu dînsele. Am rămas muți și îngroziți prin colțurile bordeiului, privind la mîncarea asta dobitocească, pînă cînd au înghițit-o toată.

n noaptea aceea a murit bietul Eckler...

Eu am prins de veste cel dintîi. Frecătura și zgîrieturile pe jos la cuptor iarăși mă trezise din somn, și cînd m-am uitat prin crăpătura ușii, am văzut femeia în genunchi spălînd, ca și ieri noapte, tabla de piatră. Cînd am vrut să mă întorc la loc m-am lovit de Eckler. Mai întîi m-am mirat că nu mai horcăia. Am pus mîna pe dînsul. Era rece.

Dimineața l-am îngropat în fața bordeiului. A trebuit mai întîi să dăm la o parte cu lopețile ca un metru de zăpadă pentru ca s-ajungem la pămînt. Așa de slăbiți eram, că ne-au trebuit multe ceasuri pentru atîta lucru : ne cădeau lopețile din mînă. Vîntul rece pătrundea prin trupurile noastre, pînă în cele mai mici vinișoare.

Simonides a spus o rugăciune și a zis la urmă : Dumnezeu să-ți dea viața veșnică, și pe noi să ne ajute să ieșim din pădurea asta. Amin.

Idiotul și femeia stăteau în ușa bordeiului și se uitau la noi, fără urmă de pricepere sau simțire pentru moartea și îngroparea asta dureroasă, departe de țara mortului.

Cînd ne-am întors de la îngropare în bordei

s-a dus Luftschütz la vatră, acolo într-un colț erau rămășițele mîncării de ieri. Ne-am adunat în jurul lui. Ne curgeau ochii și gura de poftă, și ni se strîngeau degetele. Dar am păstrat rînduiala, și măcar că fiecare ar fi vrut să ia totul pentru dînsul, ne-am învoit să facem împărțeala dreaptă. Luftschütz a făcut-o, că era măcelar.

Simonides murmura : „Nu ! Nu !" și se uita cu îndoială la bucata lui. Dar pe urmă n-a mai putut răbda, murmurul lui s-a pierdut în vînt.

Cu toate că de fiecare veneau numai cîteva bucățele, ne-am simțit după mîncare, mai bine, ba chiar ne-am înveselit. Simonides cînta pe o claviatură de orgă nevăzută un fel de variație pe tema „Contele de Luxemburg". Karl Sammt se uita după femeie.

Se făcea tot mai lumină afară și în bordei, deodată Simonides a încetat să cînte la orgă și a întins mîinile în razele aurii ale soarelui care pătrundea prin ferestre. Uitase de Contele de Luxemburg și privea afară la negrul și albul pădurii. Și-a plecat capul în jos zicînd : Acum trebuie să căutăm drumul.

S-a hotărît să plece el și cu Luftschütz, ca să caute bine încotro s-apucăm. Sammt și cu mine rămîneam trupă de schimb. Trebuia să ne întoarcem într-una la bordei, care în pustietatea aceea era pentru noi ce e corabia pentru exploratorii polului. În zadar am încercat înc-odată să facem să-nțeleagă pe cei doi oameni din pădure de ce e vorba. Idiotul mîriia la noi dușmănos și arăta dinții ca un cîine care mușcă. La urmă a fugit afară și nu s-a mai întors. Luftschütz și Simonides au plecat.

Eu mi-am scos ciorapii și am început să țes găurile de la călcîi ; erau cît niște farfurioare. Curînd m-am plictisit de lucru. Știam cu că-i de trebuință pentru marșul care aveam să-l facem, dar aveam o greutate în mîini care mă oprea să lucrez. O nesimțire surdă picura în mine ca cenușa, o mulțumire cu lumea așa cum este. Nu-mi părea rău c-ar trebui să mai rămînem cîteva zile încă, aici în bordei, și osteneala marșului prin pădurea înzăpezită mi se părea mult prea mare pentru ceea ce vroiam noi să facem. Hindenburg o să iasă la capăt și fără noi. Totul era acum, să ne umplem bine burta. Umblam prin bordei amirosind, nu cumva ar mai fi ceva ascuns.

Karl Sammt și femeia se dăduse de-a binelea în dragoste ; el îi strîngea brațele pline, ea rîdea chicotind încet.

Se întunecase cînd am auzit de afară strigînd : „Hei ! Hei !" Am deschis ușa, Luftschütz venea prin zăpada luminată gălbui. A întrebat : „Unde-i Simonides ?" Cînd i-am spus că nu știu nimic de dînsul, s-a schimbat la față îngrijorat.

Ajunseseră amîndoi pînă la stejarul cu crucea și potirul ; acolo se despărțise, să caute fiecare în altă parte, să se întîlnească tot la copacul acela. Simonides n-a venit, și Luftschütz, după ce l-a așteptat multă vreme, a pornit înapoi, crezînd că tovarășul a apucat pe alt drum spre bordei.

Acum, vrea să zică, prietenul ne rămăsese în pădure, fără mîncare, în gerul acesta grozav. Ședeam tăcuți și necăjiți. La urmă a zis Luftschütz că nu-i nimic de făcut ; să așteptăm pînă s-o face ziuă, ca să pornim în căutare. Foamea iar ne apucase rău ; ne scormonea măruntaiele cu ghearele ei tăioase. Mai bine era să ne culcăm, ca să înșelăm foamea.

noaptea am auzit pe idiot tropăind prin bordei, rîsul lui urîcios ne-a stîrnit mînia. Femeia rîdea în hohote ; pe urmă iar a început frecatul aspru pe jos. M-a speriat un scîncet slab ; am ascultat, venea chiar de la mine, mi-am tras mantaua peste cap și m-am cufundat într-o toropeală fără capăt.

Dimineața venea miros de carne din oale, pe grătar sfîrîiau bucăți mari stropind grăsime. Mirosul umplea toată odaia. Ne-am repezit la masă, am mîncat mult și repede. Idiotul se uita pizmaș la mîinile și gurile noastre, și mîriia furios, — femeia l-a gonit uitîndu-se rău la dînsul. Dihania nu vroia să ne lase nimic din pradă.

Cînd am vrut să plecăm, Karl Sammt a început să se vaiete că-i e rău. Nu era de mirare ; înghițisem așa fără nici o socoteală, pe stomacul gol și slăbit. Întîi presupuneam că Sammt face mofturi, ca să rămîie singur cu femeia ; dar ne-am schimbat gîndul îndată ce l-am văzut cum se îndoia de durere, — a fugit afară și a vărsat tare. Acum zicea că-i e ami bine, dar e prea slab ca să plece la drum prin pădure.

Am pornit în bătaia tremurată a soarelui, pe zăpada sclipitoare. Aur, albastru și negru, se țeseau unele în altele ; pojghița înghețată plesnea uneori sub picioarele noastre și atunci cădeam pînă la brîu în zăpada moale. Frumusețea nespusă a singurătății strălucea prin pădure, fără să poată pătrunde în inimile noastre, grele de presimțiri și îngrijorare.

De la stejarul cu crucea ne-am ținut de urmele tovarășului. După dire se vedea cum călcase cu greu dar cu hotărîre. Ținuse bine drumul printre copaci. Vreo două ceasuri aproape am mers noi pe urmele lui Simonides. Deodată Luftschütz a arătat cu mîna într-o parte, spre niște ferigă călcată. De acolo pornea altă urmă alături de cea dintîi. Patru labe mari, ca de cîine care fuge, tot pe lîngă urmele camaradului nostru. Nu vorbeam, dar umblam tot mai iute, cădeam în găurile zăpezii, ne sculam iar, și mergeam acoperiți de sudoare pe sub crengile brazilor care atîrnau în jos. Aburul cald al trupurilor noastre nădușite făcea ca o ceață împrejurul nostru. Cele două urme se opreau într-o băltoacă împrejmuită cu tufiș. Luftschütz s-a poticnit și a căzut cu fața în jos în zăpadă. Cum da din picioare ca să se scoale a dezgropat de sub zăpadă o pușcă, pe jumătate scufundată acolo numai prin greutatea ei.

Gheața de pe baltă era ruptă și răscolită pînă-n fund — zmocuri de mușchi și de sînge.

„Lupi", a zis Luftschütz fără să se uite la mine.

Din băltoacă pornea o singură urmă, labele ; acum erau mari și apăsate greu în zăpadă, pe de lături se trăgea o brazdă de sînge, ca un șirag de mărgean. Ne-am ținut fără nici o nădejde, de semnul acesta care ne înfiora. Urmele treceau prin tufe și spini, apucau prin pădurea tînără, goneau peste gheața trosnitoare de pe mlaștini, — tot într-una trapul acela de labe și brazda ivită cu roșu, pe lîngă dînsele.

Cu dinții strînși și fără să ne gîndim încotro mergem, ne țineam de dînsa. Chiar de ne-ar duce în desiș de codru de unde n-ar mai fi scăpare pentru noi. Ceasurile erau veșnicii. Locul în jurul nostru părea că începe a ne fi cunoscut. Vîrfurile astea, șirul ăsta de copaci, le mai văzusem, — erau prinse în amintirea noastră cu o ușoară părere de veche cunoștință.

in desișul de brazi am ieșit într-o poiană. De partea cealaltă, în amurgul care se țesea acum încet, era bordeiul nostru. Urmele înconjurau marginea poienii, pînă pe după bordei.

În clipa aceea am auzit, din față, un țipăt. În singurătatea nesfîrșită a pădurii auzeam, cum ne oprisem deodată, numai bătăile inimii noastre care stăteau să ne spargă piepturile, — era țipăt de spaimă, din pieptul unui om. Pe urmă bufnituri, gîfîieli, trîntituri — în bordei. Ne-am repezit prin zăpadă, înotînd cu brațele ca prin apa adîncă, vedeam numai roșul înaintea ochilor, în cap auzeam ciocane.

Țipăt gîlgîitor în fața noastră, pe urmă înjurături și blesteme în gura mare... Am ajuns în prag, am pus mîna pe clanță, ușa mi-a fost greu izbită dinăuntru în frunte ; mi-a vuit capul. Un monstru păros, negru și greu, strîns ghem a dat năvală printre noi... a sărit în zăpadă și a luat-o la goană în patru labe, urlînd, spre pădure.

Pe lutul de pe jos al bordeiului zăcea Karl Sammt, cu gîtlejul sfîșiat. Sîngele țîșnea din gît, fața îi era strîmbă de spaimă ; în ochii dați peste cap, moarte și groază.

Femeia aplecată peste dînsul, cu părul zmuls, țipa, se bătea în piept, pe urmă s-a repezit la ușă și a început să zbiere, în întuneric, blesteme și ocări înspre pădure.

Sammt a părut că ne cunoaște, și-a dus mîna crispată la gît ; sîngele curgea în horcăieli din rana grozavă. Mîna s-a strîns pumn, a căzut în jos, un tremur i-a trecut prin trup — pe urmă, după o zguduitură scurtă, a rămas nemișcat.

N-am pierdut vreme, ne-am uitat unul la altul și ne-am înțeles ; cu armele în mînă ne-am repezit afară din casă. Deasupra pădurii cerul se vedea încă sus, rece, în culoarea vinului. Furia noastră nu mai știa de noapte și de frig, nici de putința biruinței. Vroiam să punem mîna pe dușman. În apropiere urla lupul.

Repede cerul s-a făcut cenușiu, din luminos ce era. O clipă am mai văzut urmele în zăpadă. Pe urmă întunericul le-a șters sub copaci. Mînia nepotolită ne rupea sufletul. Am mers împrejurul bordeiului pîndind din marginea pădurii spre poiană. Odată ni s-a părut că auzim pași furișindu-se încet pe lîngă noi. Ne-am oprit, adulmecînd în întuneric.

Trebuia să treacă noaptea pînă să ne putem răzbuna.

„Mîine !" a zis Luftschütz.

„Mîine !" am zis și eu.

Ne-am întors și am apucat spre bordei, care clipea spre noi cu o lumină ascuțită.

Deodată s-a rupt din întuneric un ghem, s-a aruncat greu asupra lui Luftschütz și l-a trîntit la pămînt. Se rostogoleau prin zăpadă cu zgomot de gîfîieli și mușcături. O fiară uriașă, un lup, își vîrîse colții sclipitori în piciorul camaradului care gemea : ajutor-ajutor. Mîinile lui tari apucase dobitocul de gît și-i împingea îndărăt capul lățos.

m zmuls din cingătoare revolverul, am căutat în învălmășeala luptei loc bun de tras... Două lumini verzi scînteiau spre mine cu flăcări de ură. Am apropiat arma de ochiul drept și am dat foc. Împușcătura a răsunat departe în pădure. Lupul a lăsat urlînd prada din dinți, s-a rupt din mîinile încleștate ale dușmanului ; pe urmă întunericul a înghițit fiara fugară.

Luftschütz s-a sculat de jos gîfîind și s-a sprijinit greu de umărul meu.

„Ce ai ?" l-am întrebat.

„Piciorul e sfîșiat, dar oasele mele sînt mai tari decît dinții de lup".

Gemînd slab, Luftschütz mergea șchiopătînd. Bucățica de pădure a fost pentru dînsul un drum lung și dureros.

Pe prag, o baltă mare de sînge, care se prelingea pe lutul de pe jos pînă la cămară.

Camaradul nostru mort zăcea acolo, singur.

În cealaltă odaie se auzea geamăt plîngăcios și foșnet prin paie. Luminarea de seu stătea pe masă, cu mucul lung fumegînd și flacăra tremura la suflarea vîntului care pătrundea deafară. Am ridicat lumina în sus și am intrat în întuneric, cu revolverul gata în mînă.

În ungher se răsucea idiotul, dînd din mîini, aduna paiele și iar le arunca. La capul lui stătea femeia ghemuită, părul lățos îi cădea peste obraz. M-am apropiat de bărbat. Paiele erau pătrunse de sînge. Cînd i-a dat lumina în față, a ridicat capul și a arătat colții spre mine, mîrîind. Ochiul stîng clipea verde de ură de fiară. Cel drept era sfărîmat ; în gaura ochiului, sînge și scurgeri cleioase. Neîncetat se prelingea o zeamă roșie pe obrazul drept, pîn-la paie.

Femeia se sculase și sta rezemată de perete. Printre șuvițele de păr i se vedeau ochii arzînd înflăcărați. Mie, în mîna întinsă, îmi tremura luminarea. Deodată s-a repezit de la perete și s-a aruncat pe mine, mută, cu o furie strașnică. Mi-a căzut luminarea din mînă ; paiele s-au aprins ; — aveam aface cu o putere mai mare parcă decît a mea. Se repezea să mă muște de gît, de mîini ; cu unghiile îmi rupea bucăți din piele.

Luftschütz mi-a venit în ajutor. În fumul paielor, ne trînteam, ne rostogoleam.

După ce am doborît-o și aproape sugrumată, am legat-o, am stins focul. Flacăra luminării se lupta greu cu fumul.

M-am apropiat de rănit.

În timpul cît ne luptasem cu femeia, murise. Buzele erau trase în lături. Dinții tari luceau în falca înțepenită. Mîinile mari, aspre, păroase, zăceau vîrîte adînc în paie, ca niște labe de lup.

În românește de
Paul Zarifopol

EUGEN BARBU

PANDREA

ată, calendarul grăbit ne aduce la cunoștință că au trecut deja 10 ani de la trecerea din viață a celui care s-a numit Petre Pandrea...*)

În urmă cu vreo 15 ani, în mansarda din Ana Ipătescu, care adăpostea redacția Luceafărului, apăru, într-o seară de vară, un om cu fața pămîntie, slăbit, puțin adus de umeri, cu o privire încă vie, plină de o tragică adîncime în care abia îl mai recunoscui pe cel ce se numise în realitate Marcu Balș, avocat, pamfletar, scriitor de o mare culoare, din familia lui Arghezi și N.D. Cocea, unul dintre cei cîțiva condeieri de mare anvergură, care îmi hrăniseră tinerețea cu paginile lui pline de flacără. Sosea dintr-o mare nedreptate despre care, după aceea, nu amintea decît în treacăt,

---

*) „Luceafărul", 29 iulie 1978.

fără aerul martirilor de profesie, fără nici un fel de revendicare în glas, deși nu era un resemnat și nu se împăcase niciodată cu ideea că ar fi greșit cu ceva în credințele sale pe care le cunoșteam cu toții de mult. Oltean de prin părțile Jiului, dacă nu mă înșel, exeget al lui Brâncuși, din cugetările căruia ne-a produs spontane artificii de gînd, apărător a numeroase personalități antifasciste pe care le susținea la bară în fața inchiziției organelor judiciare ale burgheziei și dictaturii militare, Petre Pandrea își înscrisese de mult numele pe lista celor urmăriți de serviciile secrete ale Reichului lui Hitler. Cartea sa despre Germania frumosului Adolf — apărută în vremuri cînd mulți scriitori dormeau în conștiință, cînd Olguțele și zarzării înfloriți fermecau visurile unor cititori drogați cu literatură roz — surprinsese și zguduise pe mulți. Gîndirea tăioasă a autorului, uluitoarea lui inteligență, verva pamfletară cu care ridiculiza ceremonialul odios al făclierilor care umpleau nopțile walhale cu miros de rășină amestecat cu sînge, demascarea imposturii în uniformă și cizme, avertismentul grav pe care-l dădea nu numai cititorului român dar și Europei întregi, și ea cuprinsă de o visare narcotică, alimentată cu filme de propagandă, cu defilări și demonstrații sportive la o Olimpiadă de operetă, care a rămas o sinistră parodie de idei de pace, iată meritele în eternitate ale acestui mare bărbat, care își risca libertatea și chiar viața în anii cînd trupele hitleriste sugrumaseră vechiul continent.

ecitit astăzi după epilogul din mai '45, după ce toate bilanțurile tragediilor au fost încheiate, după ce martorii unor suferințe fără sfîrșit depuseseră în tribunale mărturia lor, paginile lui Pandrea rămîn o pledoarie pentru generațiile tinere care trebuie să ia aminte la ceea ce ar putea să le mai aștepte, o reînviere a doctrinei crucii încîrligate.

Dar Pandrea nu era numai un mare scriitor politic. Opera lui, în fapt, nici nu a fost încheiată. Un sfîrșit neprevăzut, rapid, l-a silit să scrie ultima literă. Dar din ceea ce ne-a lăsat mai sînt încă multe pagini necunoscute. Va trebui ca un editor pios, măcar acum, după pierderea atitor ani, să strîngă ceea ce a rămas încă nedat tiparului, ceea ce mai există în exemplare foarte greu de găsit prin rafturile bibliotecilor*).

Pandrea era un strălucit spadasin, un minuitor exacerbat al cuvintelor-petardă, proza lui era ca un bombardament de mine pe un cîmp de luptă, substantivele care cădeau ca niște fuzee pe metrul pătrat : niciodată poate n-a existat un pamfletar român atît de sistematic și irefutabil în argumentele sale. Dacă vorbim de tactica pămîntului pîrjolit în materie de război, putem spune că Pandrea a fost un devastator al reputațiilor celor mai bine întemeiate, nelăsînd nici o speranță adversarilor săi. Avea sprinteneala unui boxer care te lovește din toate părțile cu o viteză amețitoare. Fraza lui era eclatantă, explozivă, subminatoare și proza lui, în întregime, îți tăia respirația. Asociațiile cele mai neașteptate cădeau ca o ploaie de vară asupra subiectului care era nimicit cu o îndemînare de mare chirurg.

ubsemnatul și-a permis să facă din acest om un personaj într-unul din romanele sale. Operația era destul de delicată pentru că numele sub care apărea era destul de transparent și textele folosite din opera acestui viu și arzător om de faptă nu au fost modificate nici măcar cu o iotă **). Am vrut să fac, în felul meu, o restituire meritată pentru că, iată, o uitare nedreaptă apasă pe memoria marelui dispărut. Nu ne putem permite să-i ignorăm pe Iorga, pe Pârvan, pe Densușianu, ca să nu mai vorbesc de alte mari figuri ale culturii noastre, numai pentru că ei nu au corespuns cu totul ramei în care o cronică absurdă vrea să-i introducă.

Petre Pandrea face parte din falanga iluminiștilor români, a celor care, văzînd cu o clipă mai devreme viitorul, au încercat să tragă după ei mulțimile de-atîtea ori mințite și de-atîtea ori înșelate...

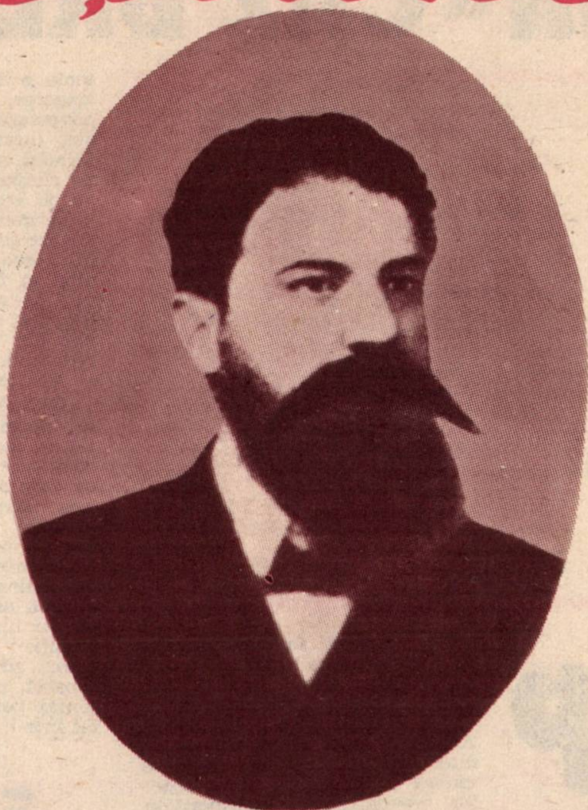
---

*) Editorul pios n-a apărut. Au apărut în schimb două culegeri nesistematice : „Eseuri", Editura Minerva, 1971 și „Atitudini și controverse" Editura Minerva, 1982.

**) Personajul e Pavel Condrea din romanul „Incognito", vol. I.

UN LIDER AL DEMOCRAȚIEI *în acțiune*

Cei cincizeci de ani de la moartea lui C. Stere, 1936–1986, obligă la o comemorare. Personalitate intelectuală şi politică de excepţie, C. Stere a lăsat o dîră în universitatea românească şi în viaţa partidelor politice din România. A fost scos din scenă de coaliţia politicienilor mediocri, care lucrează fără programe şi fără utopii. C. Stere este cel care a introdus în politica românească calculul obiectiv, programele de asanare economică şi socială, prognoza ştiinţifică în materie de probleme sociale. Rigorile acestui program de viitor de lungă bătaie au incomodat mulţi contemporani în perioada interbelică, iar politicienii reacţionari i-au pregătit excluderea din viaţa publică.

Ieșirea din arena politică a lui C. Stere n-a bucurat numai pe adversari. Dar modul său de a gîndi aplicat a rămas. Mai ales pe cei asemenea acestui personaj monolitic i-au vînat mai tîrziu legionarii, pe cei care nu intrau în politică doar pentru cariera şi gloria proprie lăsîndu-se mînaţi de toate vînturile. Astfel a fost N. Iorga, care a murit asasinat de legionari. Astfel a fost V. Madgearu, comiliton al lui C. Stere în cadrul aceluiaşi partid, scos prin crimă din viaţa politică. Au mai fost şi alţii. Se poate presupune, fără a greşi prea mult, că de n-ar fi reuşit conspiraţia generalilor, C. Stere ar fi devenit victima agresiunii legionare.

Eliminat din arena politică, C. Stere n-a fost scos din scenă. Abia acum a apărut scriitorul. Ciclul „În preajma revoluţiei" citit mai ales ca o confesiune şi o revanşă politică este un roman autentic de o valoare indiscutabilă. Întoarcerea la C. Stere echivalează cu redefinirea unuia din marile repere ale democraţiei româneşti.

PETRE PANDREA

Chestia Stere UN «CAZ DREYFUS»?

„Chestia Stere" a fost pentru România „cazul Dreyfus" din Franța: o problemă de conștiință pentru fiecare cetățean, răfuială asupra unor probleme în suspensie, lichidarea unui trecut și ocazie pentru definirea pozițiilor și adversităților ireductibile. „Chestia Stere" povestește și prevestește fascismul în România sub trei dictaturi.

„Cazul Stere" în totalitatea lui, nu e un episod, ci o problemă crucială a doctrinelor și practicii politice românești, unde se pot studia diferențele de metodă și unde se poate surprinde de către cercetătorul politic o serie întreagă de fenomene și atitudini.

Politica engleză se caracterizează prin oroarea revoluției și a salturilor repezi (într-un cuvînt — conservatism), iar de la epoca sîngeroasă Cromwell, Anglia a știut să reformeze în interiorul ei insular numai la umbra și în umbra experiențelor revoluționare continentale. Politica franceză este politica duelului și a „cucoșului" agresiv-spectaculos (cazul Dreyfus, linia Clemenceau). În Italia, ritmul, fastul, grandilocvența, imnul și ditirambul hotărăsc destinele publice. În Germania, lupta dintre federalism și unitarism, pofta de prestigiu și putere („Der Wille zür Macht" a lui Nietzsche) sunt elemente constitutive. În România, fizionomia vieții publice nu se poate caracteriza — luînd în considerațiune vicisitudinile istorice — decît — ca... politica vînatului față de vînător. Max Scheler definea în acești termeni atitudinea politică a orientului față de politica vestului european. În lupta pe viață și pe moarte care se dă pentru o fiară la vînătoare, se dezvoltă anumite aptitudini. La vînător, elementele cavalerești și agresivitatea sînt maxime. Simțămintele de „domn" și de superioritate capătă format și contururi precise. O anumită liniște, un surîs irezistibil de cuceritor, o atitudine mîndră și francă, îi iluminează portretul de bestie plină de succes. Animalul vînat are o tactică extrem de complicată unde șiretenia e dozată de teamă. Armele lui sînt: retragerea, evitarea luptei, tratarea dilatorie a adversarului. „Băjenarii" și „anii de băjenie" sînt lucruri frecvente în istoria românească. Fiindcă nu-i dă mîna, adversarul nu este poftit pe cîmpul de sport, ca să aibă loc lupta decisivă. El trebuie atras în mlaștini, poftit în văgăunile munților, obosit prin alergare, otrăvit prin nesiguranță. În tactica adoptată de adversarii lui Stere se văd „dungile rasei". De la 1919 pînă în iunie 1936, putea fi împușcat, judecat, pus pe roată, reabilitat sau exilat în Insula Șerpilor ori la mînăstire. Nu s-a întîmplat nimic din toate acestea. Contra unui adversar redutabil, amintirile ancestrale ale „vînatului" și ale „băjenarului" s-au redeșteptat.

„Băjenărism" (opinia publică amorfă) + „șantaj permanent" (suprema voluptate fanariotă) = „chestia Stere". Acestea sînt cele două complexe ale psihologiei colective românești cu care se pot explica fazele unei drame politice. „Băjenărismul" și „fanariotismul" se completează. Fanarul fiind tot atitudinea vînatului. La primitivitatea băjenarului s-a aliat rafinamentul „pezevenghiului" (furnizor fanariot de cadîne). Toată periferia vieții noastre publice a săltat de bucurie. Se oferea, în sfîrșit, un caz unde își putea revărsa emoțiile cele mai scumpe: sadismul băjenar cu care își putea chinui adversarul, jocul felinei șirete cu vrabia proastă, posibilitatea — ce plăcere, — a unui șantaj permanent. Rareori „dungile" s-au arătat într-o lumină mai hidoasă.

In discuția cazului Stere revenea ca un leit-motiv eroarea capitală în definirea esenței omului politic. Trebuie să ne înțelegem. În diviziunea muncii pe care o implică orice comunitate, meseria de om politic își are legile ei mai mult sau mai puțin precise. Militarul, arhitectul, plugarul, inginerul, industriașul, fiecare își are „legea" lui. Politica este o meserie și ea în viața modernă, ca orice altă meserie. Vremea cînd Cincinatus era adus de la plug să ia conducerea Republicii era adevărată pentru un stadiu patriarhal și necomplicat. O lacrimă și un suspin. Dar frumoasele zile sînt pe vecie dispărute. Angrenajul vieții actuale nu mai suportă asemenea simplificări. Problemele complicate financiare, constituționale, liniile generale și permanente ale politicii externe nu mai îngăduiesc pe Cincinatus. Omul politic este specialistul vieții publice. El este un profesionist ca oricare altul. De aceea, pe bună dreptate, Max Weber vorbește de „știință", ca „profesie" și „politica o meserie". În Germania s-a format un cuvînt special: „Berufspolitiker".

C. Stere, la Bucov

Cetățeanul mediocru și neatent, evident, va protesta. El se indignează ușor și indignarea nu mai cunoaște margini la gîndul că este obligat — în regim democratic — să plătească deputați și senatori.

De obicei, cetățeanul mediocru și neatent nu știe ce vorbește. El nu trebuia mai întîi să se înmulțească în asemenea proporții și trebuia să rămînă apoi în stare de sublimă simplicitate a consumației și producției. Într-o gospodărie a unei comunități de milioane, își fac apariția o serie de instituții și realități neplăcute omului banal, deși îl privesc și servesc direct, atunci cînd sînt puse în condițiuni favorabile de funcționare : Stat, aparat administrativ, legi, parlament, sindicate etc. Pentru definirea, îndrumarea și reformarea acestor organe există specialistul, care se cheamă „omul politic".

El se deosebește de militar care este obligat să aibă numai anumite opinii și anumite idealuri. Nu are nici în clin, nici în mînecă, cu simplul cetățean, om liber și particular dedat ocupațiilor, plăcerilor și datoriilor sale, dictate de o structură intimă sau de opinii sociale însușite.

Se spune că omul politic depinde de opinia publică și de idealurile ei. Petre Carp, făcînd o abilă aluzie la Take Ionescu, a declarat o dată : „după cum frumusețea nu scuză prostituția, tot astfel talentul nu justifică orice incarnațiune".

ot boierul conservator mai cerea, ca o condiție esențială a activității publice, un minimum destul de ridicat de rentă, după cum Paul Bourget nu dădea dreptul la iubire și suflet, decit cu o clauză analogă. (...) Carp, Paul Bourget și Nae Ionescu privesc problema dintr-un punct de vedere identic : sînt conservatori și eleați. Dar via'a publică românească nu este un cristal definitiv realizat în toată frumusețea directivelor ei originale. Se află, de la 1829, pînă astăzi, în necurmate transformări. Pentru cercetătorul cu privirea liberă și căruia îi sînt transparente mobilurile de unde pornesc opiniile celor trei conservatori, intoleranța apare fastidioasă și legile stabilite, suspecte. În afară de forțele de integrare ale unei colectivități, aflată într-un anumit stadiu, se ivesc în mod fatal forțe de dezintegrare : divergențe naturale de interese și opinii. Ele se încadrează, totuși, în linia largă a aceleiași comunități. Din punctul de vedere al unei vieți sănătoase de Stat, organism în afară de grupări și interese parțiale, este o crimă excluderea acestor elemente prețioase, care împiedică tocmai încremenirea pe o treaptă și aduc necontenit fermenți noi de viață. S-a identificat Statul — purtătorul politic și tehnic al „comunității de iubire și viață" cu adversarii lui Stere și cu interesele reprezentate de ei ? De cînd ? Tocmai aici este una din superioritățile Statului nostru, instrument tînăr și neanchilozat, capabil de elasticitate și mișcare, unde să se oglindească fidel raporturile reale de forță, fără a fi nevoie absolută precum e în Statul apusean, ca tendințele radicale de reînnoire să ia cale sîngeroasă, forța politică supremă fiind confiscată în decursul istoriei de grupări parțiale din comunitate. Rezolvarea problemei

agrare prin expropriere — cîștigată în alte țări cu sînge, iar în Germania și Ungaria încă nerealizate, — dobîndirea votului universal, ambele înfăptuite de Executivă, care este în formula noastră publică unul din elementele fundamentale ale Statului, demonstrează tocmai elasticitatea și speranțele care se puteau pune în acest instrument tînăr. Nu a pătruns deocamdată în conștiința publică, deși e un dar prețios intrat în patrimoniul nostru în urma evenimentelor istorice și a constelațiilor politice postbelice. Este o naivitate a se crede că exproprierea a rămas fără o influență adîncă asupra teoriei și practicii noastre constituționale din ultimul deceniu. Situația geopolitică (vecinătatea cu U.R.S.S.) trage anumite granițe înlăuntrul cărora se pot face legi și se pot lua hotărîri în treburile publice. Votul universal, reforma agrară, conversiunea, etatizarea multor ramuri industriale, participarea Statului la comercializări, dreptul de veto prevăzut în diferite legi care organizează economia privată, indică precis predominarea colectivului asupra individului (de aici apologia Statului făcută de noi), părăsirea liniei pe care se mișcă economia privată (izvorul resentimentelor sociale). În privința metodelor de urmat și a opiniilor, se pot ivi diferențe. Faptele rămîn în nuditatea lor magnifică. Teoretizarea și reflecția asupra lor cred că s-au făcut greșit de elevii lui Stere și chiar de Stere însuși. Dar pentru teorie onestă nu se cere decapitarea.

Pe ce motive s-a încercat eliminarea lui C. Stere „din comunitatea de iubire și viață" a poporului nostru? În primul loc, o anumită psihologie și cîteva grupuri sociale înrudite, dar infime, se cred deja instalate sau încearcă să se instaleze cu o grabă demnă de țeluri mai adecvate, în posesia instrumentului politic denumit „Stat". Lăsînd la o parte că în acest domeniu nu există unanimități, vom observa că nu s-au epuizat elementele care au dreptul a-și spune cuvîntul. Alegătorul și l-a spus în mod repetat. Dar alegătorul, într-un regim constituțional, este un factor hotăritor. De ce nu se modifică Constituția, făcîndu-se o altă împărțire a puterilor? De ce nu se suspendă în întregime? Atîta vreme cît există principiul împărțirii puterilor în Statul nostru, alegătorul trebuie să-și spună cuvîntul.

Eliminarea lui Stere se cerea pe baza unei definiții conservatoreleate a omului politic. Și pe o asimilare a lui cu meseria de „militar". C. Stere era obligat în 1916 să meargă în Moldova sau să tacă! Ah, la belle histoire! Erau momente grele și trebuia să tacă! Dar dacă omul politic nu dă expresie momentului și nu se îngrijește de treburile publice din momente grele, vorbesc pietrele și îl acuză. Aceasta ar fi fost trădarea! Trebuia să se ascundă în gaură de șarpe?! După război, mulți viteji se arată. Eroii Odessei și ai Cotofăneștilor pot acuza după trecerea furtunii. Dar omul acțiunii și exponentul unei probleme și al unei convingeri politice trebuia să lege relații pentru salvarea pacientului, trebuia să-și intensifice energia pentru a-și îndeplini misiunea luată. Retragerea ca Ahile în cort e comodă și nu obligă. Au făcut-o alții — seniori preocupați de atitudine, — dar chirurgul trebuia să taie plebeian carnea putredă și să panseze rana.

În 1917, opinia publică generală nu mai credea în victorie — chiar „triunghiul morții" era patetismul disperării. Gestul intrării în război se considera ca o eroare, iar retragerea se făcuse în valuri și atmosferă de fanatism. Memoriile, romanele și nuvelele pe care le avem cu acest subiect, scrisorile și amintirile sînt chezășii. Chiar perspectiva trandafirie de azi nu poate înșela. Ionel Brătianu are merite istorice burgheze.

Omul politic e un exponent de opinii și interese colective, iar nu o personalitate coborîtă cu hîrzobul din cer, așa cum o concepe subiectivismul atroce de la noi. C. Stere avea pe umerii săi povara unei duble exponențe. Întîi, luarea unei poziții încă dinaintea războiului, conform unor tendințe și interese ale opiniei noastre publice. (Interesele Basarabiei, „antiantantofilia", tema „țarismului", politica externă a Regelui Carol I etc. În 1918, a mai fost și exponentul unei direcții vădite a opiniei publice din teritoriul ocupat. Știm că s-ar dori punerea la zid a tuturor celor rămași. Dar de ce nu se face?) Dacă omul politic este un domn preocupat să nu i se găsească într-o conjunctură neprielnică lui nici o șifonare la vestmînt, ci e perpetuu preocupat de popularitatea și eleganța proastă în atitudini (în orice condițiuni și sub orice regim), atunci C. Stere a trădat. Dar onoarea de Beau Brummel a acțiunii grele duce la lașitate. Singurul criteriu e acela al purității de intenții și al perspectivei din care pornește acțiunea. Acest criteriu încadrează pe Stere în „comunitatea de iubire și viață".

. . . .

Ne-am unificat cu o repeziciune scandaloasă, dovedindu-ne definitivă unitatea inițială înfăptuită de-a lungul veacurilor de păstori prin transhumanță sezonală. Sîntem cu mult mai unitari ca psihologie colectivă, decît cum se crede. În orice caz deplasarea accentelor se face în direcții identice cu o ușurință rareori atinsă de alte neamuri. După șase decenii de unificare constantă, animozitatea bavareză contra Prusiei durează și astăzi, iar sistemele politice și constituționale se pot împărți pe cele două axe: federalism, unitarism. Practica și teoria — vai, așa de rudimentare! — din politica românească se găsesc actualmente într-o dulce armonie pe întreg ținutul țării. N. Iorga a definit cu măiestria sa cunoscută acest peisaj inedit. Trădările politicianiste, fripturismul, oportunismul și abilitățile cusute cu ață albă regățeană — sînt patru ramuri ale aceleiași tulpini. Fac parte din complexul animalului „vînat".

Din psihologia animalului „vînat" își trage originea și teoria omului politic de la noi. E ciudat că omul tare se consideră mai întotdeauna exponent al unei realități, neavînd nevoie de a recurge la farafasticurile și fandacsiile personaliste ale omului slab, care, pentru a-și masca slăbiciunea, paradează cu insignele libertății nemărginite a personalității lui umflate și oneste. Este drept că aproape majoritatea constituțiilor au prevăzut un articol prin care se spune că alesul parlamentar nu este legat de mandatul dat de cetățeni și de lozincile pe baza cărora a fost ales. Este o rămășiță a ideologiei de dinaintea și în urma Revoluției franceze și a parlamentarismului englez din secolul al XIX-lea care aveau credința deplină în posibilitatea convingerii reciproce pe căi raționale și că sînt suficiente „la Raison" et „la Vérité" pentru a se termina polemica. E vorba de faimoasa dom-

Soldați în tranșeele de la Mărășești citind ziare. Fotografie din 15 mai 1917

nie a zeiței Rațiunea. Secolul XX, ceva mai realist, a demonstrat irefutabil inanitatea practică a unor asemenea presupuneri și a stabilit prin uz și printr-o înțelegere tacită dependența absolută a reprezentantului de mandatul încredințat. Părăsirea unui partid implică pentru conștiința onestă de azi depunerea și a mandatului parlamentar. Părăsirea unui program se face printr-o serie de renunțări prealabile. Aceste practici învederează dependența omului politic de programul și direcția aleasă. Trebuie aprobată dezertarea de la acest principiu tocmai în momentele de excepție ? Naivitatea sentimentală a umanității utopice e mișcătoare și stupidă. O nație poate greși la un moment dat și un singur om poate vedea just interesele ei. Minoritatea de azi se transformă printr-o conjunctură favorabilă în majoritatea zdrobitoare de miine. Omul politic își duce destinul și crucea aleasă. Jocul nu este „fair", atunci cînd simple conjuncturi se transformă în Golgote și se operează excluderi din interese de castă. Fără o concepție largă și pură, fără un „patos al distanței", viața publică apare ca un infern fără de scăpare. Lipsa de măreție a adversarilor lui Stere apare într-o cruditate penibilă și demnă de plins. Un om politic de asemenea dimensiuni avea dreptul la alți adversari.

mul politic tipic din România e lepra oportunistă, „gurița de aur", tipul untdelemnos aflat veșnic la suprafață. Incult, pretențios, șovin, flatteur și lesne de flatat, își arogă dreptul de a lua toate pozițiile, de a se amesteca unde nu se pricepe, leneș în gîndire, lipsit de asceză, incapabil de renuntare și nedemn în atitudine. O țară de 18 milioane are dreptul și la alți reprezentanți. Încercări de a se defini prin conducător și altfel decît pînă acum au dat greș. Dar la noi mai există pe lîngă frivolitate elegantă și agilitate sprintară, și alt soi de oameni. Gravitatea, religiozitatea, pasul greu și sigur, reflexia politică s-a întruchipat în C. Stere.

Dar să lărgim cadrul analizei cu un exemplu analog din Franța, pentru a surprinde diferențele și a încerca delimitarea fenomenului nostru politic : cazul Joseph Caillaux. Din cartea lui Jean Martet, **Le Silence de M. Clemenceau**, (Paris, Albin Michel, 1929) extragem următoarele dialoguri :

Clemenceau : — J'ai revé de Caillaux. Qu'est-ce qu'il devient, Caillaux ? J'ai l'impression que le peuple français a compris que Caillaux était peut-être une victime de ma férocité bien connue, mais à coup sûr pas un sauveur.

Cu sinceritatea lui magnifică, Tigrul mărturisește direct : situația de „victimă", „ferocitatea" și își face rezervele necesare poziției lui. Nu avem „jupiterianul" non bis in idem, pronunțat de Ionel Brătianu.

Martet (povestind ședința Camerei din 23 Decembrie 1917, cînd a fost judecat Caillaux) spune: „Il a dit, vous vous souvenez, Monsieur le Président du Conseil des séances tragiques où avez été accusé de trahison, des discours passionnés de Déroulède, de Millevove... L'injustice d'alors voulez-vous la recommencer aujourd'hui? Voules-vous qu'il y ait une nouvelle affaire Dreyfus ?" Et il a eu ce mot — „Vous ! vous, Monsieur Clemenceau, qui êtes aujourd'hui tout puissant!" Je vous ai regardé. J'ai cru qu'il allait se passer quelque chose...

Clemenceau : — Quoi ?

Martet : Je ne sais pas... Un phénomène électrique... M. Caillaux venait d évoquer ces vielles batailles, de faire appel à votre omni-

potence, à votre générosité... Je me sui demandé alors quelles pouvaient être vos pensées...

Clemenceau : — Je pensais qu'il avait la France, tout simplement.

În ultimul răspuns atît de simplu și mișcător al lui Clemenceau („je pensais qu'il avait la France, tout simplement") scos parcă dintr-o tragedie de Corneille este închisă natura Executivei, de care vom vorbi pe larg mai jos. Tot astfel ar fi vorbit orice om al Executivei în fața unui asemenea tribunal și la noi în România. Numai că la noi s-a vorbit ulterior. Dar asupra ulteriorului din Franța și din România vom discuta.

Martet : — Vous aviez eu de la sympatie pour lui, autrement ?

Clemenceau. — Je ne le détestait pas. J'avais l'impression qu'au moins lui, il avait une sorte d'allant, de courage. Physiquement il avait une élasticité qui me plaisait. Mais si jamais vous voulez faire de la politique, Martet, et aboutir à quelque chose, ne vous embarassez pas de question de sympathie. Tenez-vous toujours prêt à rompre avec tous vos amis. Ou alors vous êtes perdu... perdu, j'entends que vous ne pourrez à jamais réaliser ce que vous aviez décidé de faire. En politique, c'est par les amis qu'on est arrêté... ...Caillaux, en pleine guerre avec l'Allemagne, continuait ses rêves d'entente avec l'Allemagne, causait avec l'Allemagne, mois j'appelle ca une crime. Que M. Caillaux, avant la guerre, ait eu l'idée d'un équilibre européen basé sur des rapports de collaboration industrielle, économique avec les Boches, il fallait déjà qu'il fût fou ! Car il suffisait de les regarder pour voir qu'ils n'avaient d'autre idée que de nous sauter dessus pour nous ecrabouiller... Mais enfin, en regardant à ça d'assez loin, en jugeant de ça dans son cabinet, on pouvait à la rigueur soutenir que l'entente avec l'Allemagne, notre ennemie de toujours, valait bien l'entente avec l'Angleterre, — qui n'est pas notre amie de toujours. Seulement, c'était un petit jeu auquel on pouvait s'amuser jusau'au 2 août 1914. Passé le 2 août 1914, il fallait se taire".

Cazul și argumentarea sînt absolut analoge cu acelea din România. Doi oameni politici din cercul Antantei fiind de părere că o înțelegere cu Germania este preferabilă continuării războiului. Ambii își duceau pînă la capăt convingeri anterioare declarațiilor de ostilitate (2 August 1914 și 16 August 1916), încercînd o legare a relațiilor cu inamicul pentru a salva ce mai era posibil de salvat.

Caracterizarea lui Caillaux, făcută de Clemenceau, coincide cu portretul, care se face adeseori d-lui Stere : „Malvy... voyez-vous, Malvy, c'est le laisser-faire, le laisser-aller... la poignée de main à n'importe qui... Caillaux, lui, est une espéce de héros sombre, néfaste, comme il y en a dans les drames shakespeariens. Il ne faut pas les mépriser, car ils apportent du pittoresque... Mais pour plus de sûreté il faut les retirer de la circulation".

Asemănările sînt uimitoare. Limbajul e identic : „mois, j'appele ça une crime", „il fallait se taire", „il ne faut pas trente-six idées dans un pays qui défend sa vie. Il n'en faut qu'une" etc...

Acesta este într-adevăr limbajul Executivei, în momentul execuției.

Dar care a fost atitudinea „cucoșului" cavaler francez față de „trădătorul", Caillaux ? I-a făcut proces și l-a vîrît la închisoare, fiindcă era necesar într-o anumită conjunctură, iar cînd datele luptei politice s-au schimbat, Caillaux a devenit foarte natural Ministru de Finanțe și, printr-o măsură excepțională, vicepreședinte al Cabinetului, deși, cum se știe, conform practicii franceze, 'această demnitate este ținută de către Ministrul de Justiție. Închisoarea politică nu descalifică, după cum crede omul de pe stradă nătărău sau burghezul comod. Ea declanșează simpatia, dă dovada curajului și independenței.

Contra lui Stere („complexul vînat") s-a luat calea calomniei, a acuzării fără curajul procesului și al închisorii, încercarea unei morți civile fără a fi purtată pe baza unei sentințe judecătorești.

onstituția fraceză este o constituție unde se fundează domnia sistemului reprezentativ, adică a Parlamentului. Constituția germană weimariană, de pildă, a fost plebiscitară, prin introducerea în elementele ei esențiale a referendum-ului cu care se făcea alegerea Președintelui Republicii : într-o democrație burgheză, cu o Executivă aleasă plebiscitar, s-a introdus în mod logic și principiul acțiunii directe (în art. 48), unde se specifică atribuțiunile dictatoriale ale președintelui în cazurile de excepție și unde i se dăduse, totodată, însărcinarea de supraveghetor al Constituției. (Hüter der Verfassung).

Pentru Constituția franceză și pentru definirea raporturilor de forță între președinte și parlament este caracteristic episodul faimos Millerand din 1924, cînd președintele republicii a fost debarcat de către majoritatea parlamentară. Millerand dorea, între altele, o lărgire a atribuțiunilor președintelui pentru a putea interveni cu succes în crizele de cabinet endemice în perioada de după război, încercînd o substituire a atribuțiunilor prezidențiale în locul celor parlamentare. Aici s-a lovit de tradiția franceză, care spune că „le président chasse des lapins, mais il ne gouverne pas". Este într-adevăr curios de observat că bunul președinte trebuie să aducă în general cu sine dovada unei aurea mediocritas. Gaston Jèze a formulat spiritual, spunînd că un om politic poate fi ales președinte al Republicii franceze : „S'il a donné la preuve de sa médiocrité". Legea se verifică, aruncîndu-se o clipă privirea pe lista celor eșuați la cucerirea marii demnități : Gambeta, Waldeck-Rousseau, Clemenceau. Aici este o mefianță vădită împotriva mîinii tari și a Executivei, redusă la rol infim.

a noi, în România, predomină Executiva și psihologia ei, chiar în momentele de neexcepție.

În Constituția de la Weimar din 11 August 1919, poziția președintelui Republicii germane era total deosebită de aceea a confratelui său francez. Deosebirea esențială consta în modul de alegere al lor. În Franța, Președintele este prizonierul parlamentului. Un prizonier ales pe 7 ani. Trebuie notat detaliul amuzant, că, Millerand a fost ales președinte și pentru a putea fi imobilizat și a i se tăia libertatea de acțiune. În Germania, pentru alegerea președintelui, exista referendum. Prin apelul la popor, se evita intermediul parlamentar, iar

legătura dintre popor și capul suprem al Republicii era directă. De aceea și atribuțiunile președintelui față de Reichstag au fost cu mult mai largi și în cazuri excepționale el era investit cu puteri preconsulare. (Așa s-a ajuns la dictatură !).

Președintele francez este dependent de Parlament și nu are decît un rol decorativ. Președintele german era ales prin plebiscit de către popor, supraveghea Constituția și unitatea Reichului, forma instanța ultimă în crizele parlamentare și era deținătorul deciziei politice în cazurile de excepție.

Care sînt motivele acestor deosebiri ?

Predominarea la noi a Executivei — prin adiacențe și psihologie — face parte din amintirile „supunerii" ca și în Germania cu tradiții militariste. Franța republicană are în sînge amintirea Marii Revoluții. Iacobinismul și laicizarea sînt cele două complexe ale psihologiei colective franceze de la 1789 pînă acum. Cariera și destinul lui Clemenceau se datoresc ancorării puternice a Tigrului în centrul acestor elemente vii. Cazul Dreyfus este o ilustrație, iar reabilitarea căpitanului francez, acuzat pe nedrept de spionaj, dovadă elocventă a predominării lor.

roarea cezarismului fără glorie și a faptelor de mari dimensiuni istorice este o caracteristică a spiritului romanic. (De prisos să spunem, că nici din punctul de vedere al practicii și al instinctelor dovedite în viața publică, nu ne încadrăm în... latinitate.) Noi admitem stăpînul, satrapul — caracteristice orientale. Spiritul latin admite Cezarul numai sub forma napoleoniană — care aducea cu sine și pentru

București. „Bulevardul" și Palatul Eforiei la începutul secolului

comunitatea franceză nimbul gloriei („al cincilea simț al Francezului", după cum spunea Napoleon), — ori genul pretorian, care face apel la oroarea clasică a dezordinei, la sensualitatea ritmului, retoricii și grandilocvenței.

Episodul Brutus-Cezar este caracteristic pentru definirea esenței Executivei la popoarele romanice și o repetiție frecventă în decursul istoriei popoarelor neolatine.

Cezar reprezintă gloria, care l-a dus în pragul dictaturii, însă fără ritm, fără fast, fără retorică, fără gesturi teatrale. Scepticismul radical al acestei figuri complicate, sublim decadente și cu trăsături precise de aporetică, geniu militar aliat cu literaturism agnostic, întrupa numai parțial idealul Cezarului latin. Fastuosul August, Regele-Soare, gloria nepoleoniană, ritmul pretorian — sînt cazurile tipice și perfecte ale cezarismului latin. Jertfa libertății și a individualismului nu poate fi făcută decît în schimbul gloriei, al purpurei și al fastului — și aceasta numai în cazuri de excepție.

Brutus rămîne, pentru problema Executivei romanice, figura luminoasă și nevinovată prin care se întrupează inexorabilul. Cezar este dictatorul ratat, aducînd în tolba sa gloria și scepticismul, pofta de putere și disprețul intim al ei. Uciderea lui, înfăptuită în condițiuni așa de tragice și de penibile din punct de vedere omenesc — instrument ucigaș al Istoriei și fatalității romane, fiind însuși fiul său adoptiv — învederează condițiunile esențiale ale cezarismului popular : 1) Cezarul trebuie să aducă

Manuscris C. Stere: O pagină din articolul „Cum am devenit director al Vieţii Româneşti"

gloria ; 2) Cezarul trebuie să fie reprezentantul voinţei de putere unde poporul se integrează şi retrăieşte direct, colectiv şi fastuos puterea ; 3) Cezarul trebuie să fie omul acţiunii, iar nu al reflecţiei agnostice ezitante şi a patra condiţiune unde a dat greş prin întîmplare istorică, atît Iuliu Cezar cît şi Georges Clemenceau. Cezarul trebuie să se afle la încoronare în faza ascendentă şi să fie deţinătorul unor promisiuni de fapte noi şi aducătorul unei glorii viitoare. Gloria trecută nu e suficientă şi popoarele, în genere, nu cunosc recunoştinţa, decît sub forma speranţei, a unei recompense viitoare. Iuliu Cezar şi Georges Clemenceau n-au putut păşi la încoronarea ultimă din cauze absolut identice. Ambii aduceau gloria. Iuliu Cezar cucerise Gallia şi adusese în coroana imperiului roman piatra nestemată a insulelor britanice etc. Clemenceau era „le père de la Victoire", salvatorul victoriei Franţei într-un moment dificil, animatorul şi organizatorul ei. Ambii erau posesorii celei mai sălbatice pofte de putere. Dar acţiunea lor era interior fără finalitate, colacul de salvare al unor suflete devastate de scepticism. Tigrul s-a zbătut o viaţă întreagă între acţiune şi Nirvana, între afirmarea cu intermitente şi cu atît mai intensă a valorii vieţii şi amărăciunea unui nihilism radical.

...„Car je dois vous dire que je suis un mélange d'anarchiste et de conservateur, dans des proportions qui restent à détérminer". (**Silence**, pag. 191). Energia clocotitoare a Tigrului nu găsea finalităţi ce depăşesc persoana, ci numai surogate în dărîmarea continuă de guverne („obişnuit cu distrugerea altor cabinete, Tigrul şi-a doborît propriul său cabinet", s-a spus cu ocazia crizei unui guvern Clemenceau). Imoralitatea din disperare metafizică a lui Iuliu Cezar şi discontinuitatea liniei de conduită a unui suflet complicat şi aflat în dezagregare este notată anecdotic de Suetoniu şi de istoricii latini. Aceste tipuri de personalitate nu pot fi conducătorii perfecţi şi de lungă durată ai maselor. Aici e revanşa materiei inerte şi necomplicate asupra spiritului, care tinde la îmbrăţişarea în totalitate a aspectelor vieţii. În afară de Bine sau de Rău, ei îşi duc destinul fără a lua în consideraţiune necesităţile simpliste şi simplificatoare ale maselor.

asele au antene subtile cu care prind undele emanate din atmosfera unui conducător. Fiecare ţară îşi are eroul pe care îl merită. Iar noi pe-ai noştri. Este eronat a se crede în hazardul alegerii pe care o înfăptuiesc alegerile. (La noi, masele ţărăneşti au vorbit pînă acum, dar ele nu decid, mecanismul constituţional suferind deplasări spre sfere, în genere, orăşeneşti.)

Istoria instituţiei preşedinţiei Republicii franceze povesteşte basmul etern al mediocrităţii. Episodul Clemenceau demonstrează eterna nerecunoştinţă populară, insuficienţa gloriei de a rupe legea de aramă a mediocrităţii insistent cerute, fără promisiunea gloriei nouă, ostracizarea liniei agnostice din viaţa publică şi a liniei decadente. Episodul Millerand şi Primo de Rivera arată instinctul masei latine, care nu îngăduie mediocritatea drapată în togă proconsulară, ci îşi permite preferinţele libertăţilor, dacă nu i se oferă ceva mai substanţial şi o strălucire în plus.

Dar să insistăm asupra „măreţiei şi mizeriei" carierei Tigrului, pentru a se vedea şi mai clar esenţa Executivei, atitudinea şi legăturile ei cu fenomenul politic. (Paralele pentru definirea aspectelor româneşti : Ionel Brătianu — C. Stere, Clemenceau — Caillaux).

Clemenceau e aşadar complexul iacobin şi laic. Clemenceau mai este ritmul, retorica franceză şi pofta de spectacol. La noi, rămîne mereu „supunerea". Nu cred să greşesc, dacă afirm că unele din motivele ascunse ale succesului lui Clemenceau erau : varietatea, spectacolul şi agresivitatea pe care o oferea zilnic în lupta parlamentară. Cetăţeanul vrea să se integreze şi să se oglindească în exponent şi omul politic. El trăieşte imaginar în politician latenţele sale cele mai scumpe. Cetăţeanului francez i se servea, dimineaţa la gustare sau după amiază la cafea, bucuria pur franceză a cucoşului, a duelului, a cavalerului sans peur. (Lăsăm la o parte sans reproche, fiindcă apare fantoma Panama, mizeria datoriilor lui Iuliu Cezar şi imixtiunile scabroase ale plutocraţiilor moderne.) La Romani, instinctele de agresivitate ale mulţimii se subliniau greoi şi primitiv în circ. Panem et circenses era pancarda plebei din Roma. În Spania, luptele de tauri păstrează pofta primitivă de sînge, voluptate şi de moarte. Taurochomania lui Henri de Montherlant, cultul soarelui şi al taurului, reiau o veche tradiţie sudică şi continuă pe Barrès în Spania (cu toată inconsecvenţa atacurilor : „bâtonner lyriquement son maître", spunea Barrès despre Renan, şi maxima o aplică Montherlant maestrului său Barrès). Circul şi sîngele de taur sau toreador se transformă, în lumina şi limpezimea atmosferei franceze, în lupta de cucoş, simbolul galic, în duel şi în parlament. Aici sînt izvoarele secrete ale lui Clemenceau, luptătorul. În

C. Stere alături de G. Ibrăileanu împreună cu un grup de redactori şi colaboratori ai „Vieţii Româneşti"

prima perioadă se sprijinea pe iacobinism, ducînd luptă de cocoş, simbolul galic, în duel şi in parlament, în conjuncturi defavorabile. În a doua perioadă — războiul — a pus degetul pe clapa napoleoniană a gloriei.

Terminindu-se războiul, faza maximă era atinsă. O depăşire a Versailles-ului nu mai era posibilă pentru cîteva decenii. Lipsit de perspectiva unor noi ascensiuni, opinia publică ce îşi sublimase în Clemenceau nevoia de spectacol şi „cocoş", sărbătorise, cu el şi în el, apoteoza gloriei, intuia cu ingratitudine reversul medaliei : Nirvana şi nihilismul Tîrgului, pericolele vieţii publice intrate într-o perioadă de refacere condusă cu asemenea elemente sufleteşti. „Au soir de la pensée" este dezvăluirea eroică şi fără de precedente a unui luptător in toată nuditatea şi disperarea lui metafizică. Apologia lui Demosthenes e o recapitulare a cucoşului patriot, iar „Grandeurs et misères d'une victoire", ţipătul ultim al cerbului rănit, însetat şi lipsit de apă vie, cîntecul final unde se sintetizează fără reticenţe acorduri şi desacorduri, polifonia unei vieţi.

Grandeur et decadence des Romains, Grandeurs et servitudes militaires, Grandeurs et misères d'une victoire — sînt trei titluri de cărţi franceze unde se pot studia trei etape din istoria Executivei, trei titluri de viaţă şi cultură — : Montesquieu, Alfred de Vigny şi Clemenceau. Pretutindeni revine ca un leitmotiv : „grandeur". Adică, eleganţă sufletească şi cavalerism.

Istoria Executivei la noi nu demonstrează decît oroarea deciziei clare, tratarea dilatorie a problemelor. Nu vreau să intru acum în amănunte. Cititorul poate trage singur concluziile la istoria noastră contemporană şi la „cazul Stere" cu materialul comparativ pus la dispoziţie.

upta politică este agon. Duel neîntrerupt, luare la întrecere, polemică. Paralel cu procesul de integrare (asupra căruia a stăruit mai mult în ultima vreme Smend), care presupune „patosul distanţei", integrarea vizibilă prin plebiscitele de fiecare zi ale opiniei publice, prin alegeri, întruparea în Exponenţi, procesiuni şi festivităţi publice etc. Fără un „patos al distanţei" (Nietzsche), angrenajul public poate fi uşor dus pe povîrnişuri periculoase.

Ideea de agon (luptă pe stadion, întrecere sportivă) a fost introdusă în filosofia modernă de către Friedrich Nietzsche, care a luat-o din cultura elină : cultura elină înainte de perioada socratică. Agon este încărcat de elemente eroice. Concepţia agonală a luptei politice şi sociale presupune cavalerism şi şanse egale la punctul de plecare pe stadionul vieţii publice. Agon este camaraderie şi luptă. La olimpiadele eline, concurenţii la lance, poezie, aruncarea discului, dramă, tragedie, sărituri, alergare de pistă — erau puţin în condiţiuni de egalitate

Piața de flori, lîngă Curtea Veche, în 1914

perfectă și inspirați de emulație cavalerească. Coroana de mirt era dată celui clasificat întîiul. Un primus inter pares.

Fermenții agonali în viața publică înlesnesc dezvoltarea instinctelor de agresiune și luptă, „patosul distanței" îmblînzește agresiunea și o supune, învățînd pe om să servească și să cunoască umilința, adică limitele eului.

Între Agon (luptă, atac, stadion — fără distanță) și iubire (depășirea eului, sacrificiu personal, umilință, renunțare) cultura Europei și cea românească se sbat, negăsind scăpare. Realizarea agonului (cu distanță între egali și fără distanță pentru ceilalți) a fost posibilă în cultura antesocratică, cultură de dominatori și hiloți, dar nu mai e posibilă în epoca modernă, unde hilotul a căpătat conștiința sa de om și a dobîndit drepturi, de azi înainte, inviolabile.

ilosofii tragici — gen Kierkegaard, Pascal, Rosanov sau Nietzsche — au fost aceia care au pus problema deciziei morale (în consecință și politice) cu tot patosul și acuitatea ei. Oamenii aflați la încrucișări de drumuri, bătuți de vînturile îndoielii și biciuiți de patimi mărețe, s-au retras ca fiarele rănite în peșteri — sau fiind animale sociale, în chilii (orele ultime ale lui Pascal și Rosanov), în chaiselongue la Sils Maria sau în faubourg la Copenhaga — meditînd furios, scoțînd gemete și țipete de disperare ultimă. „Eu nu sînt om : tristețea mea duce pînă în pragul nebuniei", — a notat odată Sören Kierkegaard în caietele unei melancolii și ale unor tristețe mortale. Puiul de cuc într-un cuib de vrăbii sperioase și vorbărețe și-a găsit scăparea în cîntecul monoton al creației (fără finalitatea acțiunii), prevestitor de primăveri înflorite, pline de seva unității sufletești: „asemeni prințesei din 1001 de nopți, mi-am salvat viața prin poveste. Creația a fost conținutul vieții mele. Melancolia îngrozitoare și durerile interioare (de un gen simpatic dealtminteri) — suportam ori și ce, dacă mi-era îngăduit să creez". Sau Rosanov, tragicul rus : „pe umerii mei stau doi îngeri : îngerul bucuriei și îngerul lacrimii. Îngerul afirmației și îngerul morții. Conversația lor : viața mea".

Cine poate nega că pe stadionul îndoielii nu se dau cele mai înverșunate lupte, se întîlnesc adversari în zale grele și se încrucișează săbiile purtate de brațele cele mai vînjoase ? Ceea ce, în domeniile adverse, este idilă și împăcare, trăire lină și pacifică, călătorul însetat de Absolut, purtat de destinul neîmpăcării prin ambele împărății, se retrage fără glorie în stadionul său — stadionul îndoielii și al luptei de sine — Prometeu cu măruntaiele mîncate de vulturi și de șoareci, însoțit cu muzică de bufnițe și speranțe de naufragiat.

Criza creatoare nu înseamnează disperare, ci decizie, plus oroarea de paleative, curajul de a încerca și a părăsi încercări nereușite.

Este demn de remarcat că omul aflat în îndoială al vremii noastre poate cu mai multă

Calea Victoriei în dreptul grădinii Ateneului, în cel de al doilea deceniu al secolului

uşurinţă. să capete distanţa faţă de fenomene. Îi stă în atitudine. Obişnuit să plaseze imediat mobilurile în cercul din care a plecat, transparenţa imboldurilor fiindu-i suverană, nu se poate încălzi la rece, ci poate păstra singura bucurie dintr-un naufragiu intim — o privire clară cu care donează chestiile în măsură şi pe planurile lor adecvate. Tipul, destul de frecvent în ultima vreme printre intelectuali, al „dogmaticului din desperare" tinde la o asimilare — o, atît de rapidă ! — a timpului său aflat între două lumi dogmatice pure. (Nae Ionescu este caracteristic în această privinţă.)

ncercarea de excludere din viaţa publică a unor anumite grupări sociale sau a reprezentanţilor acestor grupări mi se pare nefondată. Apoi, integrarea în comunitate nu este un fapt dat şi aflat într-o încremenire eleată, ci e un proces dinamic în continuă repetiţie şi prefacere, sau — după o expresie a lui Renan — „un plébiscite du chaque jour". Grupurile posesoare şi avantajate ale comunităţii au tendinţa acaparării lacome a forţei executive.

Omul politic contemporan, atunci cînd are cunoştinţa mobilelor, acţiunilor şi orizontul colectivului, încearcă tocmai echilibrarea raporturilor şi a contrastelor pentru evitarea catastrofelor. Veacul nostru nu mai e un veac în care purtători restrînşi ai suveranităţii să fie consideraţi unşi prin graţia divină şi nici nu se mai pune problema din punctul de vedere, care cerea condiţiuni indispensabile şi restrictive, vot censitar, posesiunea minimum de avere sau educaţie şcolară — pentru exercitarea, determinarea şi participarea la treburile publice. Veac plebiscitar, nu îngăduie exterminarea nimănui pe baza unor principii incerte sau neavenite comunităţii, comode doar unui clan politic.

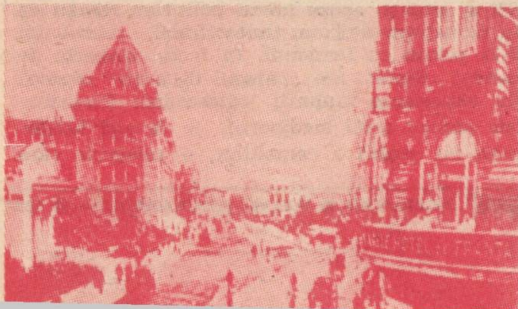
O disparitate vrea să elimine o altă „disparitate" în numele comunităţii (aici e procedura unfair) : aceştia sînt termenii „cazului Stere".

C. Stere face parte din categoria marilor reformatori. A fost un om de mare format : problema politică nu se pune parţial, ci se încadrează într-o atitudine generală asupra lumii şi a existenţei. Un act din viaţa lui nu e un episod trecător, ci o verigă dintr-un lanţ. El a fost omul marilor curajuri : omul care a trăit problema lui Aut-Aut, kierkegaardianul Entweder-Oder, luînd decizie definitivă, îmbrăcîndu-se, cum îi plăcea să spună, „în cămaşa morţii". Trecînd peste cadavrele micilor vanităţi şi ambiţii apare micul politician român ca un monstrum unicum, indescifrabil, reprobabil şi în relaţii cu Demonul. În fond, categoria de oameni „Stere" are „patosul distanţei" căpătat din experienţe timpurii catastrofale (catastrofale pentru omul mediocru), — de-aici înţelegerea lui senină a oamenilor, — categorie care

stă deasupra evenimentului cotidian și e ancorată puternic în puncte centrale de viață publică și de viață a creaturii. Este justă observația că omul politic are afinități cu actorul. Dar sînt actori și cabotini. Cabotinul se încîntă la locurile false de scenă și a pietrelor prețioase imitate. Actorul veritabil trăiește plastic legile creaturei (cu un termen teologal catolic), hrănind cu sîngele său desacordurile și tendințele creaturii. De aceea omul politic și actorul care joacă drama vieții nu sînt sfinți — legea sfîntului e renunțarea și harul religios. Harul omului politic este decizia, „cămașa morții" și viziunea globală. Omul politic este, cum formulează Sorin Pavel, specialistul dorințelor populare. E un cetitor în suflete și un cetitor în stele. Misiunea lui este să înțeleagă aceste realități și să designeze specialiști în tehnica de rezolvare, de realizare. Specialist, e poate rău spus. Specialiștii sînt în genere incomprehensibili. Omul politic are dimpotrivă vocația divină și vocația umană, întrunite. În politică nu trebuie să joace rol decît „der nackte Mench", omul etern, omul existent.

nitatea lumii organice, patriarhale și feudale, era formată prin comunitatea de credință și frăție întru Dumnezeu. Prin introducerea și răspîndirea capitalismului și transformarea proprietății, uniunea dintre membrii societății nu se mai face pe baze charismatice (de iubire și emoție), ci pe formule și criterii exclusiv economice. De la primatul religiosului s-a trecut la primatul economicului. Homo sapiens antic sau călugărul medieval au făcut loc lui homo economicus. Pentru a ilustra această trecere, vom lua un fapt fundamental din viața umană : căsătoria. Dreptul canonic, în vremea lui de înflorire supremă, împiedica o căsătorie cu „păgînul". Conștiința diferențelor și mîndriile interziceau mezalianțele. Apropierile se făceau pe baza omogenității, a unei comunități de credință, de opinii și a unui stil de viață. În faza capitalist-burgheză, uniunea are la bază, mai ales, banul. În aristocrațiile de sînge, au intrat burghezii înavuțiți prin operațiuni comerciale. Pălmașul lui Rebreanu seduce pe Ana, Rastignac cucerește Parisul, Dinu Păturică pătrunde între fanarioți, toți dînd altă față societății, înnoind-o cu aspecte de viață nouă, care prezintă în felul ei o frumusețe unică în istorie. Secolul al XIX-lea a văzut întărindu-se forța burgheziei în arena politică și în cultură. În secolul XX își face intrarea proletariatul. În vestul european, sub formele lui citadine și industriale, iar în Răsăritul și Sud-Estul Europei, masele țărănești încep a-și spune pentru prima oară cuvîntul în viața politică. Filosofia veacului XIX a fost raționalismul burghez. Filosofia veacului XX este la început materialismul istoric mecanicist, mai tîrziu — cu Sorel și școlarii săi italieni și ruși — iraționalismul și dialectica, metode excelente și pentru tactică de luptă prin creația miturilor și furnizor de formule polemice, apoi filosofia vieții ca o încercare de înțelegere totalistă a fenomenelor moderne. Trecerea s-a făcut de la Ratio la filosofia vieții și la o filosofie existențială. (Nietzsche, Kierkegaard). Termenii sînt : Ratio (lumea burgheză, iluminism), Viață, Existență (lumea modernă).

Trebuie remarcat că idealurile comunitare se refac pe baze noi. Formula atomizantă, mecanicistă, individualistă și raționalizantă, creație a liberalismului plutocrat și burghez, este în amurg. Concentrarea capitalismului în trusturi imense a dat proletariatului citadin, strîns sub același acoperiș și exploatare, baze noi de uniune și interese comunitare. Masele agrare exploatate și ele pînă la sînge de plutocrația orășenească își strîng rîndurile și-și pot găsi ușor, atunci cînd au exponenți adecvați, stindarde și lozinci.

Cum se poate justifica o construcție și o teoretizare a fenomenului politic și cultural contemporan, fără luarea în considerație și absorbite în structura sa a elementelor esențiale din viața contemporană ?

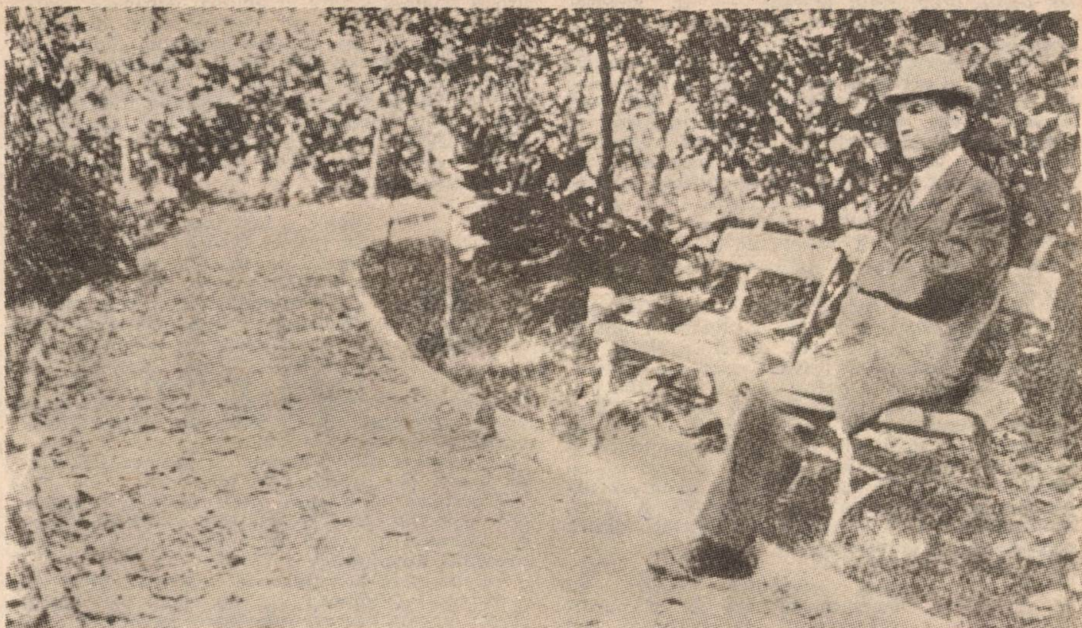
ste inimaginabil ca din elementele raționaliste să se poată extrage indicații directe sau sugestii pentru organizarea unei țări cu 80 la sută populație agrară. De prisos să spunem că această doctrină este prin origine, structură, modalitate de punere a problemelor, eminamente liberal-burgheză. Moldavii civilizați, speriați de instituții ale unui veac trecut, în loc de a pune accentele așa cum dictează poziția luată, de pildă, democrație comunitar-etatistă, plebiscitar-agrară, dreptate și mai ales resentimente sociale, o pun burghez, individualist, raționalist și atomizant.

Proprietatea mare privată este fără îndoială izvorul cel mai însemnat de unde se alimentează resentimentele sociale.

Începutul distrugerii formelor ei maxime a fost înfăptuit prin reforma agrară și naționalizarea (sau mai exact etatizarea) subsolului. Semnificația acestor două reforme n-a intrat încă suficient în conștiința publică.

Împărțirea marilor averi boierești, din care a profitat țărănimea iobagă, și-a avut corelatul său în exproprierea subsolului neintrat încă în proprietatea privată (reforma deci incompletă), luat în orice caz, deși fragmentar, din mîinile și posibilitățile „oligarhiei". La exproprierea agrară și etatizarea subsolului se va adăuga — e linia fatală a unei evoluții de la început — și exproprierea orășenească.

Exproprierea agrară (raportor în 1914 : C. Stere) și etatizarea subsolului, pornită din aceeași tulpină a colectivizării bunurilor, reprezintă totuși două tipuri variate. Judecate din punct de vedere al perspectivei istorice, prima reformă reprezintă o treaptă inferioară, deși evident inevitabilă în condițiunile în care s-a înfăptuit. Exproprierea agrară este un act de trecere a proprietății mari private în mîinile Statului, care l-a dăruit în condițiuni de plată avantajoase masei țărănești. Din punct de vedere juridic, a existat un moment în care Statul a deținut proprietatea expropriată. El era titularul acestor bunuri din care și-a oprit dealtminteri pentru felurite scopuri publice cantități destul de mari. De pildă, și-a păstrat pămînt pentru experiențe agricole, școli, biserici, cîmpuri de sport etc. În dispoziția inițială prin care se oprea revînzarea loturilor țărănești, Statul își păstra un drept de supraveghere și tindea la punerea de piedici a refacerii proprietății private peste o anumită

C. Stere în grădina casei de la Bucov, către sfîrșitul vieții

limită. Spiritul reformei era comunitar și colectivist. Dispoziția amintită arăta un veto categoric față de proprietatea privată pe baze pur capitalist-individualiste a cărei primă caracteristică este tendința de acumulare și exploatare. „Hărnicia" individualistă se folosește de conjunctură pentru a-și strînge în hambarele ei diferențele de muncă ale „leneșilor" și „proștilor". Statul vrea prin dispozițiile reformei agrare să suprime exploatarea de către un grup infim de „harnici" a conjucturilor viitoare.

(Deschidem o paranteză : negarea existenței sau justificării existenței Statului, organism deasupra individului, este totdeauna o necesitate polemică, atunci cînd se confundă Statul cu plutocrația, care l-a confiscat — ori utopie politică. Suveranitatea statală este caracteristica fenomenului comunitar contemporan și dovadă elocventă a primatului de fapt al colectivului. Chiar din punct de vedere al materialismului istoric este o eroare negarea Statului, deși în istoria socialismului european negația e frecventă. Mai ales linia Engels și anarhismul sînt două curente unde negația e absolută. Dar marxismul mecanicist social-democrat îmbunătățit teoretic și practic de evenimente ulterioare și de dialectica leninismului a confirmat realitatea uriașă a suveranității statale, trecută din mîna grupului burghez în mîinile proletar-agrare și posibilitățile imense de reformare și revoluționare ale societății pe care le implică posesia ei. Negarea suveranității și a Statului ca existențe spirituale este totală și îndreptățită numai din punctul de vedere al liberalismului cu tendințe anarhice ilustrat strălucit de Kelsen și Duguit.)

Acumulările în agricultură se datoresc în genere mai puțin „hărniciei" și mai mult „conjuncturii". unde individul nu are alt merit decît acela de a se folosi de „conjunctură". Iar folosirea nu poate folosi decît unui număr restrîns și dezavantagiile trebuie să le suporte, prin natura lucrurilor, fără nici o vină, masa.

Crizele agricole se datoresc unor cauze cu care producătorul nu are nici o legătură. Ele sînt efecte sau ale pieței internaționale sau ale condițiunilor implacabile atmosferice. O excelentă recoltă argentiniană distruge în mod matematic recolta românească la prețuri.

Negustorii din Buenos-Aires și Rio-de-Janeiro aruncă vagoane de cereale în ocean pentru păstrarea unui preț convenabil și pentru a nu mai plăti magazinajul. Între timp koolis-ul chinez moare de foame, iar fotograful-reporter publică în revistele ilustrate europene tablouri înspăimîntătoare de acolo. Concomitent, șomajul face victime de milioane între muncitori în America, Anglia și Germania : otrăvire lentă și sigură pentru homo faber, înnebunirea treptată a creaturii prin mizerie și abstinență forțată la muncă. Aceste apariții cotidiene demonstrează unitatea economică a lumii și prăbușirea unui sistem : a sistemului capitalist.

pologeții individualismului, ai „hărniciei" și ai proprietății private ar trebui să reflecteze „ce vină" are micul producător agricol din România, că Argentina, înzestrată cu tractoare, capitaluri și ploaie, aruncă pe piața mondială cantități de cereale cu un preț la care agricultura românească nu poate concura ? Sau că în Valahia e secetă ? În asemenea momente de criză, cînd prețurile pămîntului scad catastrofal, un mare industriaș poate cumpăra trei județe deodată.

Aici intervine rolul Statului prin organele lui legislative și executive. Subsolul și proprietatea rurală, fiind într-un anumit sens colectivizate — se află sub protecția Statului,

iar restul proprietății private — în general orășenești — nu poate fi decît sub un control continuu.

Reforma agrară, față de etatizarea subsolului, reprezintă în sistemul public actual și al liniilor lui de evoluție o treaptă inferioară. De ce? Tocmai prin elementele de individualism și „privat“ pe care le conține. Repetăm : elementele erau o fatalitate istorică în momentul în care s-au dat. Dar dacă ele ar fi fost hotărîtoare — ceea ce nu este cazul — și ar fi existat firma comunitară, refacerea marii proprietăți s-ar fi făcut într-un deceniu.

Spiritul comunitar al naționalizării subsolului a suferit o înfrîngere prin comercializări. În loc de strîngere a capitalurilor, care să fie puse la dispoziția Statului pentru exploatarea subsolului naționalizat, s-a frînt linia inițială, — redîndu-le „hărniciei“ private, care s-a dovedit faimos de rapace și nefructuoasă. Reforma s-a oprit la jumătatea drumului. În loc de formarea aparatului de exploatare, din lipsă de încredere și curaj, am avut părăsirea totală a reformei. Posibilitatea lucrării „colective“ nu poate fi dezmințită. În străinătate, avem exemple strălucite. Iar la noi, cooperația și atîtea alte instituții sînt începuturi și realități, dintre cele mai pline de nădejdi.

tacul concentric contra lui Stere mi se pare că a pornit din cercuri pur orășenești sau orășenizate, ca unul ce a reprezentat doctrinar cel mai bine interesele permanente agrare și ca unul care nu a vrut să părăsească pentru un blid de linte sau un blid de onoruri linia inițială. Orașul în România, aflat permanent la controlul împărțirii bunurilor, și-a rezervat în adevăr bucata cea mai mare. Interesele lui nu au fost știrbite cu nici o centimă de valul reformist de după război. Demascarea acestei stări de lucruri este o datorie a cercetătorului imparțial de istorie socială contemporană. Arta, cu care orașul își asimilează apărătorii, este infinită și în felul ei amuzantă. Dar acei care nu trădează pentru blidul de linte, onoruri și prejudecăți, nu pot avea decît afecțiunea și stima cercetătorului.

Este locul să spunem aici cîteva cuvinte despre poziția cercetătorului social contemporan. El are o situație extrem de grea, mai ales de cînd, sub pretextul obiectivității cercetării, s-a introdus ca normă fuga de la analiza fenomenului contemporan ori privirea glacială, care nu spune, nu vrea să spună sau nu poate spune nimic sub masca unei neutralități magnifice.

Cercetătorul, cu inima tristă și indecisă, aflat doar pe latura cunoașterii — categorie ușor de definit, la rîndul ei, sociologic și mai ales psihologic — mai întîlnește două categorii : a) categoria dogmaticului pur, a omului incapabil de a vedea altă poziție și de a-și analiza poziția proprie și subteranele ei — numeric extrem de redusă dacă nu inexistentă în România cultă — b) categoria celui care simulează dogma și o admite ca atare sau din disperare sau din interes (legiune). Pentru cercetătorul ajuns la conștiință aporetică, totul îi este transparent. El reduce sensul și legitimarea unei acțiuni în domeniul de unde a plecat. De aceea o polemică în sine este fastidioasă și nu-i poate servi decît maximum pentru definirea fenomenelor și a factorilor în acțiune. Karl Mannheim definește această stare sufletească și acest stadiu al gîndirii europene „perplexitate de viață“ și „perplexitate de gîndire“. Sînt, nu mai încape îndoială, faze ale unei destrămări și ale unui nihilism acut. Analiza și recunoașterea lor ca atare nu dizolvă și nu împiedică, ci mai degrabă intensifică. Dar această conștiință dă mai ales libertatea de cunoaștere, clasifică și divulgă. O analiză a acestor analize descoperă mai multe stadii. Le las în grija cititorului.

Stere a fost izgonit din politică în ultima fază a vieții sale. A ajutat la crearea unui partid, i-a dat un corp de principii, i-a confecționat un program, o doctrină, o lege administrativă și un anteproiect de Constituție.

O demonstrație publică de generali pensionari și reacționari, la un spectacol de Operă, a fost suficientă pentru izgonirea lui C. Stere din partidul respectiv.

C. Stere a rămas singur cu pecetea infamiei pe frunte de „trădător al națiunii“.

Vitalitatea sa imensă intelectuală și ranchiunele colectate pînă în amurgul vieții au izbucnit vulcanic în ciclul de romane intitulat „În preajma Revoluției“.

Valabilitatea artistică se oprește pînă la „Nostalgii“ (Volumul V), din ciclul de romane grefat pe un vast și interesant memorial.

Ce-a însemnat C. Stere în cultura și politica românească din ultimul pătrar de veac este inutil să mai recapitulăm. El însuși „om de graniță“, a deschis perspective planetare sau europene într-o țară de mărunți și pasionați mahalagii ai vieții și ai inimii.

C. Stere s-a aflat la granița unei configurații geopolitice și la mejdina a două culturi (rusă și română) ; la o configurație de două caractere (erou din vocație al acțiunii și visător abulic sau pion în dramele crîncene ale lui Eros).

Iată — Vania Răutu a pus piciorul pe plaiurile regatului nostru !

Vania Răutu a descins în țara Moldovei, țara „liberă și independentă“ (cum o numea fracțiunea politică bărnuțiană și antidinastică de la sfîrșitul veacului trecut).

Patetismul acestui roman al romanelor românești deabia începe, dar patetismul biografic a înghițit arta.

Pînă acum, C. Stere ne-a prezentat o icoană desăvîrșită a unui „erou al timpului nostru“.

Vania Răutu e un viteaz adolescent al vremii, care a gustat din rodiile vieții cu elan și lăcomie.

Nihil humani a me alienum puto, — poate mărturisi, cu orgoliu nietzschean, feciorul Smaragdei Teodorovna.

Ajuns într-un fundac, Vania încearcă „un salt gol“. O nouă experiență din care va ieși exterior înfrînt : numai Mefistofeles deslănțuie elementele, dar nici el nu le stăpînește !

Viața lui Vania Răutu face parte din categoria „vieților exemplare“, definite de Unamuno.

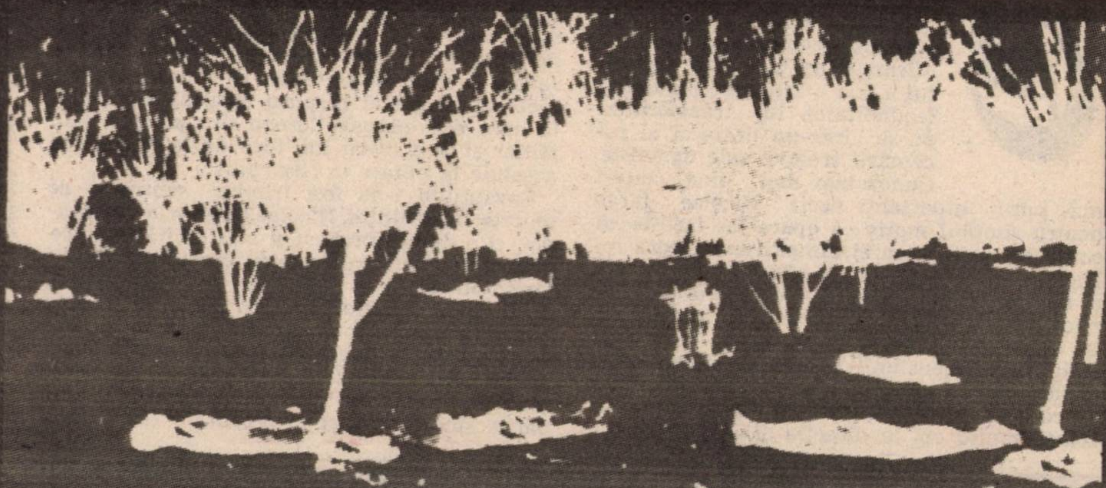
Realizarea artistică a acestei „vieți“ se face cu elemente variate de simfonie. Portretul alternează cu descripția naturii, acțiunea eroică cu reflecția asupra problemelor grave ale umanității.

Amurgul vieții tragice a lui Constantin Stere a fost aureolat de arta liniștitoare și suverană.

PAGINI DIN ISTORIA ANTIFASCISMULUI ROMÂNESC

IORGA
MADGEARU
PETRE ANDREI

INTELECTUALI CĂZUŢI LA DATORIE

ASASINAREA

AUTORITATEA OPEREI

Cînd spunem că opera marelui polihistor Nicolae Iorga este aproape necunoscută facem o afirmaţie de bun simţ. Savantul a fost uimitor de prodigios, fecunditatea lui transformîndu-se într-un obstacol al receptării creaţiei sale umaniste. Cunoaştem mai bine autori mai puţin importanţi decît Nicolae Iorga pentru simplul motiv că opera lor facilitează contactul prin mica ei dimensiune. Opera lui Nicolae Iorga este pur şi simplu copleşitoare şi în absenţa unei biografii complete a scrierilor lui orice încercare de a le cuprinde pînă la capăt este pîndită de surprize. Dacă mai adăugăm dimensiunii operei şi dimensiunea copleşitoare a omului oferim încă un reper al receptivităţii întîrziate şi inaderente de foarte multe ori la direcţia şi sensul contribuţiei lui umaniste. Este greu să disociem opera de om, iar personalitatea acestuia s-o aşezăm în lumina senină a posterităţii, dincolo de orice fricţiuni pasagere.

Asasinarea lui Nicolae Iorga de către legionari este foarte cunoscută. Anul 1940 în care topoarele legionarilor şi-au ales drept ţintă capul marelui savant rămîne de aceea şi o dată neagră a istoriei contemporane. Nicolae Iorga intrase, încă în viaţă fiind, în legenda intelectuală a neamului, ţăranii zicîndu-i „omul cu doi creieri". Asasinarea lui a fost de aceea cu atît mai stupefiantă, cu cît era mai ilogică. Înfăţişarea de roman de groază a răpirii profesorului, a tratamentului la care a fost supus, hăcuirea lui cu barda au intrat în memoria colectivă a românilor. Orice asasinat este inacceptabil, iar cînd cel asasinat este o conştiinţă, o lumină spirituală, cînd este vorba de unul din cei mai mari umanişti ai vremii sale, crima capătă proporţii de cataclism. Aureola neagră a asasinării lui Nicolae Iorga este explicabilă. Rîndurile care urmează nu vor să recapituleze faptele petrecute pe 26—27 noiembrie 1940. Reportajul crimei s-a făcut de nenumărate ori. Mai important este să arătăm că Nicolae Iorga n-a fost victima unei întîmplări, a unei confuzii, o victimă întîmplătoare. Iar pentru a demonstra că marele umanist n-a fost victima întîmplării trebuie să ne adresăm operei. Cheia jertfei lui Nicolae Iorga stă în opera lui. Legionarele echipe ale morţii îşi făcuseră din suprimarea lui Nicolae Iorga o ţintă majoră. Cuvîntul exprimat de Nicolae Iorga de la catedră sau de la înălţimea diverselor tribune pe care le-a ilustrat trebuia înăbuşit. Marele savant era un antihitlerist convins, care şi-a făcut auzit glasul răspicat asupra pericolului la care era expusă Europa din pricina lui Hitler şi a politicii lui, încă de la instalarea acestuia la putere în Germania.

Savantului i-au fost trimise sentinţe de moarte. Ameninţat, Nicolae Iorga n-a dat înapoi, ci a demonstrat cu şi mai multă tărie ce primejdie reprezintă pentru umanitate totalitarismul fascist şi ruda mai mică a acestuia, horthysmul revizionist. „Sentinţile de moarte plouă la mine (două din Iaşi)", notează Nicolae Iorga în **Memorii** (VII, p. 339). Două pagini mai încolo: „La Văleni, mi s-a pregătit un «parastas» al Gărzii de fier". Însemnările sînt din 16 şi 21 februarie 1937, după

LUI IORGA

COMUNICAT

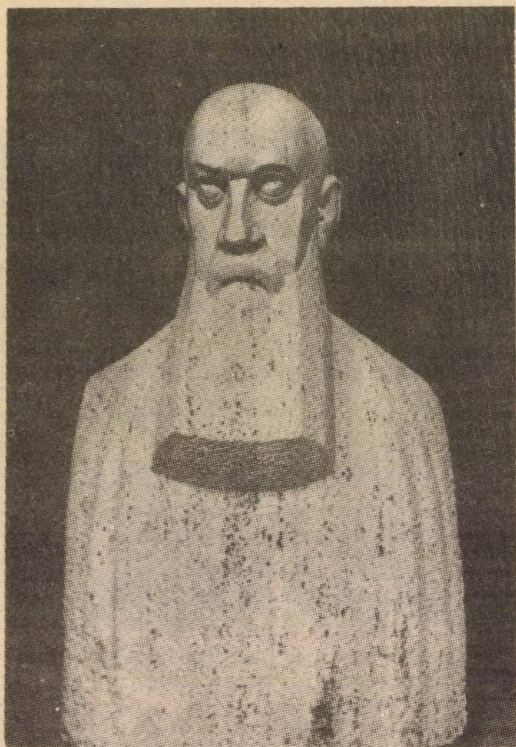
„Se trimete înapoi cu cea mai îndreptățită indignare, aceste cuvinte nesocotite din partea cuiva care amintindu-și cît sînge s-a vărsat de el și de pe urma faptelor sale ar trebui să se coboare în conștiința sa pentru a se pocăi, evitînd tari primejdiile ce adună asupra el”

D. NICOLAE IORGA

asasinarea lui I. G. Duca, după atentatul asupra rectorului Traian Bratu. Ambele sînt consemnate în memorialistica succintă și esențială a lui Nicolae Iorga, aflat tot timpul în miezul evenimentelor. Amenințările conținute de aceste pilde legionare le cunoștea, dar ele nu l-au făcut să renunțe.

Statutul său de antihitlerist, de consecvent și eficient adversar al lui Hitler nu are nevoie să fie inventat. El este exprimat de chiar opera lui de istoric și literat în toate ipostazele ei importante de după 1933, aflîndu-și însă și o puternică justificare în opera anterioară a savantului. Acest statut antihitlerist al lui Nicolae Iorga a fost pus prea puțin în lumină, deși dovezile lui ne-au stat și ne stau și acum la îndemînă.

Pentru a fi descoperit, Nicolae Iorga trebuie citit. S-a spus despre incomparabilul istoric că nu avea capacitate sintetică. Amintim aici această opinie numai pentru că ea învederează absența cunoașterii operei lui Nicolae Iorga, de către cel care a afișat-o. Afirmația provine, neîndoielnic, de la oameni care nu i-au deschis cărțile. O asemenea carte este **Idei asupra problemelor actuale, I — Forme care se duc și realități care vin, II — Vechea și noua Europă**, carte vorbită mai întîi la cursurile de la Vălenii de Munte în 1933—1934 și apoi tipărită. Cu intuiția-i inegalabilă, Nicolae Iorga a simțit la începutul deceniului al patrulea al secolului nostru că Europa trăiește o mutație, iar descrierea acestui fenomen de metamorfoză, ca și critica lui le-a întreprins în pagini de o mare pătrundere a fenomenelor îmbrățișate, în vastele cadre ale orizontului european. Chiar în 1933, după cum ne atestă cartea despre **Idei asupra problemelor actuale**, savantul găsește un termen expresiv pentru conduita lui Hitler : „fhűrerocrație“, naționalismul acestuia fiind „crud și brut, al bîtei și revolverului“. Legînd ascensiunea lui Hitler de o nouă specie de misticism, el condamnă „misticismul din vremea noastră, care scuză violența, încurajează grosolănia și aventura și care merge pînă la a proslăvi chiar crima“. Creștinismul cultivat în Germania nazistă, generator de antisemitism, i se pare marelui savant o contradicție : „Ce fel de creștinism e acela care se conduce numai de ură, care dacă e catolic, nu vrea să audă de ortodox, iar dacă e ortodox, nu vrea să știe de catolic, de luteran ? Să-mi arate cineva pe sfîntul ortodox

Proiect al monumentului Iorga care a fost ridicat la Vălenii de Munte — operă a sculptorului Justin Năstase

care, ca patron al acestei biserici, a tras cu revolverul în toți cei care nu se închinau lui Dumnezeu la fel cu el. Valorificarea creștinismului acestuia aparent se poate întîmpla să ducă uneori la rezultate foarte curioase, ca acelea la care a ajuns Germania în ultimul timp." Pronunțarea acestor fraze și tipărirea lor datează din 1933, cînd exclusivismul rasist al hitlerismului nu-și dăduse toate roadele otrăvite.

Presentimentul catastrofei europene este foarte puternic în această carte de acut diagnostic intelectual, de vast orizont cultural: „Ați văzut în conferințile precedente, spune Nicolae Iorga, cum societățile de după război sînt la îndemîna oricui. Hitler dacă ar fi vrut s-ar fi declarat «Napoleonul» Germaniei. Omenirea trăiește de pe o zi pe alta; la orice catastrofă te poți aștepta dintr-o clipă, la cea următoare". Hitler s-a declarat pînă la urmă „Napoleonul" Germaniei și catastrofa s-a petrecut. Nicolae Iorga o vedea cu zece ani înainte ca ea să-și arate toate consecințele. Adevărata față a totalitarismului hitlerist este descrisă de Nicolae Iorga în acest rînduri: „În Germania, există constituția de la Weimar. Hitler s-a ridicat acum călcînd peste toate legile existente și, lucru mai cumplit încă, dacă îndrăznește cineva să manifeste împotriva acestor ilegalități, îl așteaptă cine știe ce mari pedepse". Am luat din **Idei asupra problemelor actuale** doar frazele privitoare la Hitler, cartea fiind însă mult mai bogată și mai cuprinzătoare în prezentarea și discutarea mutației prin care trecea Europa în curs de fascizare.

Amenințarea de tip revanșard și revizionist pe care o reprezenta Germania nazistă este înțeleasă de Nicolae Iorga în esența ei, ca o amenințare pentru statele și popoarele mici. „E o mare nedreptate să se tăgăduiască dreptul la viață al popoarelor mici" ripostează Nicolae Iorga, iar această frază devine una din devizele întregii lui activități.

Teoria politică a omului providențial, a acțiunii salvatoare este prezentată ironic de Nicolae Iorga: „Mai rămîne ca la noi, la București, să vezi deodată încăierîndu-se partizanii diferiților «chemați ai providenței», de care, poate, s-ar mai găsi cîțiva oameni de bun simț, care să rîdă". Ironia savantului vizează agitatia politică bucureșeană cu model nazist: „Am avea de o parte legiunea cămășilor albastre, de altă parte legionarii lui Codreanu, cu cămăși verzi — dacă nu mă înșel asupra colorilor —, fără a mai pomeni altă cămășerie salvatoare, toți cu aerul că vor să ne spună: voi care ați făcut România, voi care ați luptat pentru această țară, nu însemnați nimic față de noi, care n-aducem nici trecut, nici talent". Sînt cuvinte care l-au costat peste vreme pe profesorul de la Vălenii de Munte chiar viața. „Cămășeria salvatoare" nu suporta nici ironia, nici adevărurile conținute în prelegerile lui Nicolae Iorga. Ceea ce ni se pare esențial este că Nicolae Iorga n-a fost un antifascist de cabinet, ci unul de tribună. În **Amintiri din Țara Oltului**, conferință din 1936, cînd semnalul de alarmă tras de Nicolae Iorga își vădea pe zi ce trece justificarea, savantul spune: „Nu se apără rostul nostru, care acesta dă putere morală, numai cu propaganda unor ziare, oricît de hotărîtă și oricît de binevenită ar fi propaganda pe care o fac ele; nu se apără numai prin comitete antirevizioniste, ci rostul nostru se apără prin aceea că orice membru al poporului nostru are cunoștința vieții acestui popor în așa fel încît să poată închide orice gură obraznică și mincinoasă. Atîta vreme cît gurile mincinoase și obraznice vor putea vorbi, iar noi nu le vom putea opune decît numai existența Statului român, atîta vreme stăm destul de rău. Un Stat se apără cu fiecare din membrii unei națiuni, iar fiecare din membrii unei na-

țiuni trebuie să stăpînească tot ceea ce se cere pentru ca să fie ostaș la locul său în marea oaste care cuprinde pe toți membrii națiunii. De aceea studiile istorice acestea nu sînt o materie care s-o predai la liceu sau la Universitate: ele sînt o hrană sufletească pentru poporul nostru". Știința istorică trebuia să iasă în stradă. Ea nu putea rămîne, după expresia din aceeași conferință, „un lucru închis în cine știe ce tainiță cu tot felul de chelari învățați, care nu vor să descuie". Conform acestei credințe și acestei convingeri, Nicolae Iorga a fost înainte de toate un om de forum, un profesor de istorie care și-a scos știința în agora. A oferit istoria celor cărora ea aparținea de fapt, marelui public, poporului, iar lecția rămîne de o stringentă actualitate.

Din convingerea că istoria este o chestiune de agora s-au născut numeroase conferințe și dinamicele lui cursuri, de la Universitate, de la Academia de Comerț, de la Vălenii de Munte. Nu facilitatea îl îndeamnă pe marele istoric către conferințe ci necesitatea de a comunica mereu celor în drept s-o știe propria lor istorie. Nicolae Iorga n-a făcut istorie din turnul de fildeș, cauza morții lui stînd în refuzul turnului de fildeș.

Lupta științifică împotriva dreptului românesc este tot o conferință (ținută la 1 septembrie la Abrud la o adunare a „Astrei".). Aici, la Abrud, conferențiarul zice: „la vîrsta mea omul ar avea dreptul să se întindă (la vorbă, n.n.), fiindcă nu se știe dacă-l mai vezi mîine". La Abrud, Nicolae Iorga avea 67 de ani și doar încă doi ani de trăit, viața fiindu-i vămuită de cei care considerau că istoricul se întindea prea mult la vorbă pe teme inconvenabile. Ultimii ani din viața lui Nicolae Iorga sînt anii celei mai decise campanii din cîte s-au dus împotriva spiritului revanșard și revizionismului care prefațau împreună cel de al doilea război mondial. Într-adevăr, savantul rostea lucruri dintre cele mai incomode pentru viitorii lui ucigași. Ținta conferinței de la Abrud era de a-i introduce pe ascultători pe terenul propagandei revizioniste și anexioniste, care prepara viitoarele „dictate" geopolitice prezidate de Germania lui Hitler. Sub litera tipărită în diferite reviste din afara țării, Nicolae Iorga descifra acțiunea politică ostilă României, cu ramificațiile ei de interese. **Lupta științifică împotriva dreptului românesc** vrea să însemne lupta „pseudoștiințifică" împotriva acestui drept, în această conferință istoricul ocupîndu-se de rolul amenințător și manevrier al Germaniei hitleriste în politica europeană: „au venit niște încurajări de aiurea, din Germania. Aceasta este credința mea, că le-au venit încurajări din Germania. Nu numaidecît la marile solemnități

Un alt „proiect de monument": O fotografie înfățișîndu-l pe Nicolae Iorga vorbind la o adunare populară

care au fost acum —, amiralul regent trecînd în revistă vasele lui Hitler. Nu în momentul acesta ci într-un alt moment. Li s-a lăsat a înțelege (politicienilor unguri, n.n.) că s-ar putea relua chestiunea hotarelor României". Conferințele publice îl eliberau pe marele savant de unele constrîngeri impuse de catedra universitară unde nu putea vorbi direct. Aici, în întîlnirea „Astrei", el numește direct pericolul și pe dictatorii care primejduiau prin politica lor rezultatele păcii versailleze. „Dealtminteri, continuă conferențiarul, politica germană, acum, consistă în a asigura pe fiecare că hotarul este neclintit în ceea ce-l privește pe dînsul". Savantului promisiunile politice naziste îi provoacă neîncredere: „Tot așa s-a spus României: pentru România hotarele sînt intangibile; tangibil a fost cel austriac, tangibil cel cehoslovac: tangibilitatea cealaltă va veni pe rînd, cum îngăduie împrejurările". Împrejurările au îngăduit și odată hotarele versailleze violate în toată Europa, suprimarea tuturor personalităților care susținuseră această Europă a națiunilor și statelor post-

Două dintre victimele legionarilor : Nicolae Iorga și Armand Călinescu

belice a fost dusă pînă la capăt. Invadarea Ardealului de Nord de către trupele lui Horthy, cel ce vizitase Germania la invitația lui Hitler, a fost pentru Nicolae Iorga începutul sfîrșitului. Peste cîteva luni marele profesor care denunțase pericolul și încercase să i se opună galvanizînd cu conferințele sale pe ascultători era asasinat în pădurea Strejnicul din apropierea Ploieștilor. Fusese fraza de la Abrud un pronostic ? Nicolae Iorga n-a fost ghicitor ci profesor de istorie universală, ceea ce l-a făcut să vadă mai de vreme decît alții pericolul. Primejdia nu stătea, după marele savant, numai în energia agresivă, ostilă a revizionismului, ci și în ignorarea de către români a acestor acțiuni : „Dușmanii noștri de moarte, scrie Nicolae Iorga, pot să vie la București și sînt foarte sigur că vor fi bine primiți, fiindcă nimeni nu știe ce au scris contra noastră". Ca unul care știa ce scrie despre România în noul context european, științific și politic, Nicolae Iorga reacționa însă. În **Memorii,** Nicolae Iorga pe data de 13 martie 1935 ține să consemneze refuzul pe care i l-a comunicat lui Gamillscheg la o invitație a legației germane : „nu pot uita trecutul (e vorba de ocupația germană din timpul primului război mondial, n.n.) și nu mă pot învoi cu dictatura lui Hitler, ca unul ce sînt legat de libertatea de a gîndi, căpătată prin atîtea secole de luptă". Refuzul hitlerismului este deci exprimat de Nicolae Iorga pe toate căile. Apelul la luciditate din conferința ținută în 1939 este exemplar. Mai desprindem din ea cazul unuia din oamenii care au pervertit știința punînd-o în slujba revizionismului și care deși dușman al statului român a fost bine primit la București, unde doar marele savant i-a refuzat contactul : „sînt oameni care nu știu ce-ai scris : eu știu ce-ai scris și nu te primesc în casa mea", i-a declarat istoricul. Vizitatorul era filologul Tamas-Lajos : „Acesta se chema odinioară dl. Treml, — un german din Nord, din Sud, din Vest, unde s-o fi născut. D. Treml acesta, care a devenit apoi Tamas-Lajos, sărind dintr-una într-alta, dar rămînînd tot ce fusese la început, domnul acesta este filolog și vrea să ne scoată din țară cu filologia domniei sale". Filologul ungur oferea tipicul caz de confecționare „științifică" a argumentelor istorice pentru o politică revizionistă : „Dar d. Treml-Tamas, și totdeauna Lajos, are o idee pe care o au și mulți filologi. Dumneata studiezi un sunet : poți zice de dînsul ce vrei, el nu se supără, și este așa de greu de multe ori să găsești adevărul în ce privește de unde vine sunetul și ce face. Dar din sunet fac răsunet, și din acesta o întreagă teorie istorică. D. Treml-Tamas se muncește cum nu-și închipuie cineva — și din acest punct de vedere este de compătimit, — se muncește grozav cu bucățile de cuvinte și sunete ca să arate că nu avem nici un rost pe malul acesta al Dunării". Roeslerianismul este o boală recurentă pe care Nicolae Iorga a definit-o, și în cazul „filologului" Tamas-Treml sau Treml-Tamas, în public tocmai pentru a le arăta cît de subtile și primejdioase sînt căile de subminare a statului român unitar.

icolae Iorga a scos știința istorică din cabinet încercînd să înarmeze cu ea pe cei amenințați direct de expansionismele hitlerismului, horthysmului, deghizate divers și susținute cu argumente de contrabandă. În **Sfaturile pe întuneric,** care se încheie în 1938, legionarismul ca produs de import, de fabricație germană, pretențiile Germaniei naziste de a stăpîni lumea în numele superiorității de rasă sînt dezvăluite cu un patos al ideii și al argumentației rar. Moartea i-a adus-o această atitudine de tribun și mai puțin fricțiuni politice mărunte. Se știe că mîna care a lovit era din afara țării.

Campania antihitleristă a lui Nicolae Iorga nu se încheie cu aceste titluri și pasaje citate. Ea este mult mai vastă și așteaptă încă să fie analizată. Intră aici în linia întîi cărți ca **Afirmarea vitalității românești, Hotare și spații naționale, Îndreptări noi în concepția epocii contemporane, Dezvoltarea imperialismului contemporan,** care numesc direct pe Hitler și definesc exact pericolul fascist pentru România. Opera atît de vie a marelui istoric o putem invoca și astăzi ca pe un depozit tutelar. În frontul spiritelor care s-au opus fascismului cu consecvență, cu argumente, cu patos, Nicolae Iorga ocupă unul din primele locuri. În foarte puține cazuri omul s-a confundat atît de mult cu opera și opera cu omul ca în cazul lui Nicolae Iorga.

M. Ungheanu

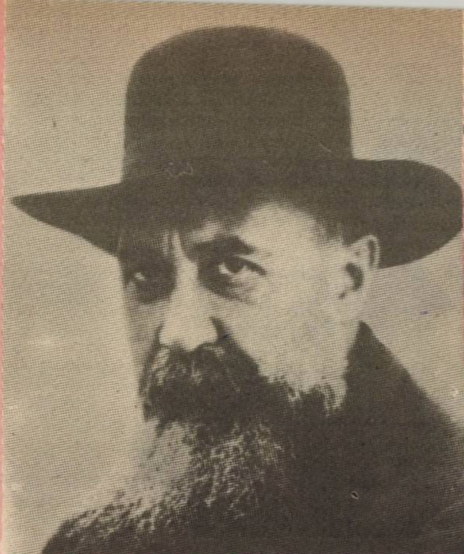
Nicolae Iorga — inedit

Tradiţia poate fi uitată dar ucisă nu. Dacă i se taie drumul în clasele de sus, ea rămîne şi se adînceşte tot mai mult în cele de jos. Vine un moment cînd o naţie ruptă în două prin direcţiile opuse, în clasa conducătoare care nu mai poate conduce fiindcă nu înţelege poporul, şi între clasa muncitoare care nu se mai poate ridica pentru că drumul ei firesc a fost închis...

A admira o civilizaţie străină e ceva vrednic de respect, e o datorie ; a o imita fără schimbare e o umilinţă, şi una fără folos. Popor civilizat este acela care a ajuns să satisfacă sănătos şi armonios nevoile sale cele adevărate, înălţate către un ideal care întrece cerinţele elementare şi biruie egoismul individual. Am avut în alte împrejurări o adevărată civilizaţie patriarhală ; rămîne să atingem adevărata civilizaţie modernă ; ea singură ne va permite să se simtă glasul nostru în concertul popoarelor civilizate, fără ca el să sune fals sau pretenţios. Am fost multă vreme, prea multă vreme uimiţi, fermecaţi, cîştigaţi şi robiţi de strălucirile depărtate ale marilor civilizaţii europene. Desigur că-i cald în locul în care arde focul, de la care însă pentru noi sar numai cîteva scîntei în negrul nopţii : dar e aşa de lungă şi de grea calea pînă la vatra unde e lumina întreagă şi căldura bună ; şi chiar dacă vom ajunge vreodată acolo, nu trebuie uitat un lucru : că alţii sînt aşezaţi în rîndul întîi în jurul flacării şi că ei au dreptul s-o înconjure fiindcă ei au aprins-o cu munca şi cu riscul lor.

Mai ales tinerilor nu li se poate spune îndeajuns că ţara nu trebuie părăsită pînă cînd nu înţeleg în adevăr care e meritul ei în fine şi drepturile lor faţă de dînsa : acolo unde sînt dispuşi să plece capetele ca robi nimeni nu le va fi recunoscători de la abandonarea de la patria şi de la neamul lor. Mîndria naţiunilor celor mai luminate nu poate sta în aceea că provoacă ridicole contrafaceri şi dezgustătoare caricaturi. Precum numai un profesor de o proastă calitate se poate bucura cînd se vede copiat în felul lui de a vorbi şi de a gîndi de elevul său ; dar precum cea mai mare mulţumire pentru un profesor bun este să fi trezit în alte suflete ceea ce s-a desăvîrşit în sufletul său, aşa şi o naţie civilizată nu poate fi de nimic mai mîndră decît a vedea în cortegiul său civilizaţiile naţionale pe care le-a chemat la viaţa lor proprie.

(Text în limba română)

Cum înțelege România să fie cunoscută

România este prea des cunoscută prin bogățiile solului, pe care le-a ignorat sau cel puțin le-a neglijat, prin luxul vechii clase aristocratice a boierilor moldo-valahi deveniți ridiculi prin cheltuielile prostești de bani pe care nu-i ciștigaseră, prin nesățiosul avint spre știință al tineretului său și prin aptitudinile demne de mirare ale rasei sale cind e vorba de a se transforma după modele aparținind marilor civilizații mondiale. A o cunoaște astfel, e a o jigni. Conștiința ei insăși cere altceva: respectul față de indelungatul lui sacrificiu in pragul civilizației creștine, sensul pentru sinteza de instituții și de artă pe care ea a reușit să o realizeze, și recunoașterea forțelor care se conservă intacte in macroformele națiunii.

(Text in limba franceză)

De unde se trage statul român

România nu este o țară nouă, nu este o improvizație a secolului al XIX-lea, nu este rezultatul unor căutări entuziaste după națiuni pierdute și uitate. Ea nu trebuie să fie confundată cu statele balcanice pentru a fundamenta filantropia occidentală a romantismului și nici nu se datorește intereselor Rusiei. Din cele mai străvechi timpuri se trag temeiurile de căpetenie ale trecutului ei barbar și Alexandru cel Mare a fost inrudit cu tragicii strămoși ai acestui popor. In limba română trăiesc cele mai vechi caracteristici ale limbii latine din epoca Republicii; la baza vieții satelor, din care s-a născut statul român, se află orinduirile romanice originale ale Evului Mediu timpuriu. In numele stăpinitorilor săi se păstrează amintirea imperatorului și domini imperator. Iar simțul politic sănătos al maselor populare izvorăște din secularа experiență a lungului său trecut statal.

(Text in limba germană)

Vechea Romă trăiește în țăranul român

Țară latină România este fără indoială, dar nu in acel sens care i se atribuie dintr-un simplu sentimentalism de rasă, pe de o parte, și pe de alta dintr-o cunoaștere superficială a originilor sale. Legăturile românilor cu celelalte națiuni care se trag din vechea Romă sint mai adevărate și mai puternice. In noi trăiește și rasa – nu aceea a legionarilor care sint de alt neam, deci nu latini – ci in noi aleargă singele acelor țărani modești striviți de luxul imbogățiților din Roma, necredincioși originilor lor și veniți de dincolo de Adriatica pentru a crea pe alte țărmuri o altă națiune. In noi trăiește simțul politic al acestor strămoși cu care ne putem mindri, nu numai pentru victorii și cuceriri, in noi se păstrează ceva din vechiul Lațiu, din ceea ce a cintat Virgiliu, și pe care influența elenică l-a distrus in capitala lumii antice.

(Text in limba italiană)

Textele ne-au fost comunicate de Florian Avramescu care a efectuat și traducerea

Apărătorii PĂCII VERSAILLEZE ȘI POLITICA ASASINATULUI

APĂRĂTORII PĂCII VERSAILLEZE

ŞI POLITICA ASASINATULUI

EPISODUL V. MADGEARU

„UN LANȚ EUROPEAN..."

«Cel mai frumos aspect al vieții legionare este moartea" citim în „Dacia", la 15 decembrie 1940.

„În ziua de 27 Noiembrie 1940 Virgil Madgearu se afla acasă și era la dejun cu soția sa. Înspre orele 14, familia Madgearu a fost înștiințată prin servitoare, că un domn care și-a dat numele de Coriolan Popescu, vrea să vorbească cu fostul ministru de finanțe. Ușa din sufragerie și hallul imobilului fiind întredeschise, d-na Ecaterina Madgearu a putut vedea un grup de mai multe persoane, care a pătruns în hall.

Virgil Madgearu s-a sculat de la masă și — urmat de soția sa — a intrat în hall, — unde îl așteptau 6 persoane — dintre care doi mai în vîrstă, iar între aceștia un bărbat cu mustăți groase.

Cei de față i-au cerut să-i însoțească la Prefectura de Poliție pentru a da o declarație.

Fiindcă erau necunoscuți familiei Madgearu, fostul ministru i-a întrebat cine sunt și le-a cerut să se legitimeze.

În aceste împrejurări s-au legitimat: Dacu Tudor, informator la poliția legionară din Ploiești și Ion Tucan.

Instrucțiunea a stabilit în urmă că Ion Tucan era secretar general la Institutul Național al Cooperației.

D-na Ecaterina Madgearu, neîncrezătoare, a verificat carnetul de legitimație al lui Dacu Tudor și și-a notat numele.

Virgil Madgearu a refuzat să părăsească domiciliul, lămurind că nu poate urma pe niște necunoscuți, cari n-au ordin să-l ridice.

Unul din grup i-a răspuns că nu are de ce să-i fie teamă, — fiindcă dacă ar fi venit cu gîndul să-l ucidă, — l-ar suprima pe loc.

În acest timp — un altul păzia telefonul din hall, pentru a împiedica orice convorbire.

Un al treilea, păzia telefonul din biroul alăturat.

Virgil Madgearu, revoltat — a cerut să i se îngăduie o convorbire cu soția sa, și a fost refuzat.

Atunci cel care s'a recomandat a fi Tucan — și-a dat cuvîntul de onoare — că dacă Virgil Madgearu merge imediat la Prefectură, — va fi peste o oră acasă.

Alți doi și-au dat de asemenea cuvîntul de onoare, adăogînd că un cuvînt de onoare al legionarilor, trebuie crezut.

Auzind acestea, Virgil Madgearu i-a spus soției sale, care era foarte îngrijorată, că el are încredere în cuvîntul dat de legionari și a plecat cu ei.

D-na Ecaterina Madgearu i-a condus pînă la ieșire și a observat că la poartă păzia o altă persoană, care a fost, de altfel, văzută și de șoferul victimei.

Grupul de legionari — cari încadraseră pe Virgil Madgearu — s'a îndreptat spre o mașină ce staționa puțin mai departe de casă.

În declarațiunea pe care d-na Ecaterina Madgearu o face, atât în cursul instrucțiunii, cât și în fața acestei Curți Marțiale — precizează că în urma plecării soțului său, — a telefonat diferitelor cunoștințe — printre cari și d-lui Ion Mihalache.

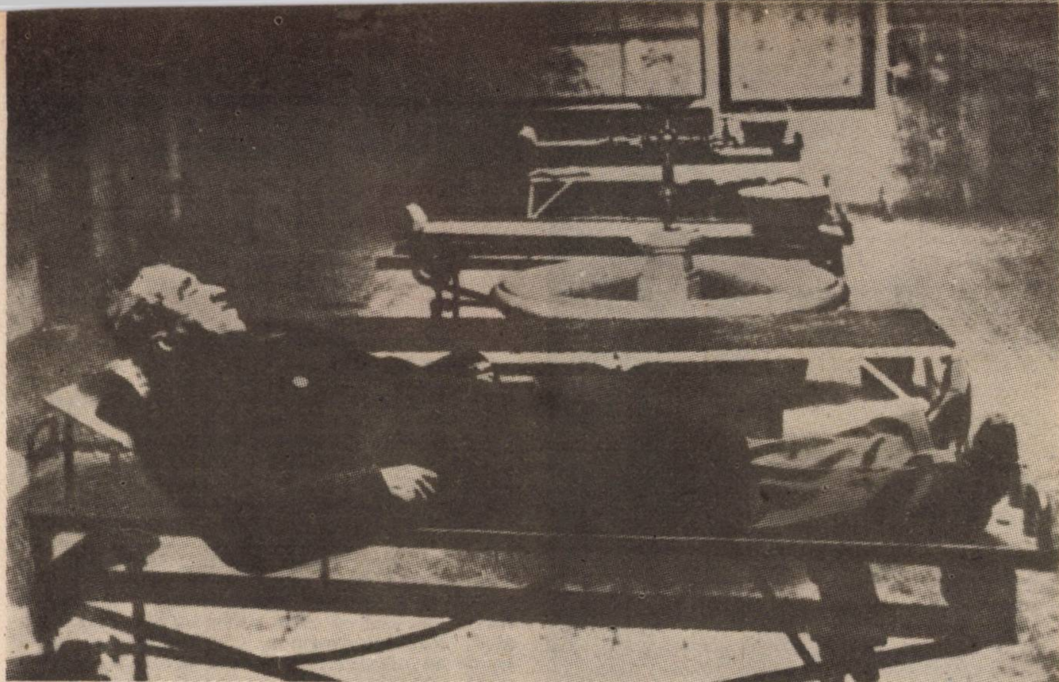
După aproximativ o oră, d-l Ion Mihalache i-a comunicat că d-sa a luat contact cu d-l subsecretar de Stat Rioșianu și s-a putut stabili că mașina în care se afla Virgil Madgearu sechestrat de legionari, a luat drumul spre Ploiești.

În căutarea victimei au plecat secretarul său d-l Virgil Lărgeanu și unul din secretarii d-lui Mihalache, d-l Popescu-Mehedinți.

Abia în spre orele 16,30 i s-a comunicat d-nei Ecaterina Madgearu de către șeful postului de Jandarmi Tâncăbești, că soțul său a fost găsit în pădurea Snagov, la punctul numit „Coada Lungă".

Din procesul-verbal încheiat de șeful postului de Jandarmi Snagov, la data de 27 Noemvrie anul trecut, reiese că șeful postului a fost anunțat telefonic de Administrația Parcului Snagov, că la ora 15,30 s-a găsit un cadavru în pădure, la punctul numit „Coada Lungă".

Șeful postului s'a transportat imediat la fața locului și a stabilit identitatea victimei, verifi-

Trupul neînsufleţit al lui V. Madgearu, ucis de legionari la 27 noiembrie 1940 în pădurea Snagov, a fost depus la Institutul medico-legal

cind un carnet C.F.R., aflător asupra cadavrului.

A mai găsit în buzunarele hainelor, într'un portefeuille suma de lei 23 000, două tocuri rezervoare, un creion de aur, diferite acte, iar la mâna dreaptă un ceas de aur. (...)

Din primul moment, pădurarul Ilie D. Chirilă a lămurit că se găsia la punctul „Coada Lungă" pentru paza pădurii şi a văzut o maşină ce venia dinspre Bucureşti, oprindu-se brusc în apropiere de Strandul Snagov.

Erau orele 15,30.

Din acea maşină, — spune pădurarul, au coborît 5 sau 6 persoane, care au părăsit şoseaua şi au intrat în pădure.

Imediat în urmă, — pădurarul a auzit trăgindu-se mai multe focuri de armă — ceea ce l-a determinat să se îndrepte în acea direcţie. S'a întâlnit cu cei din grup, cari veniau spre maşină — le-a cerut socoteala, de ce au tras — lămurindu-i că regulamentul Parcului Snagov opreşte şi sancţionează un asemenea fapt — şi i-a poftit pe toţi să-l urmeze la Administraţie.

Cei din grup i-au răspuns pădurarului glumind, că au tras în ciori, — au refuzat să-l urmeze şi s'au suit în maşină, părăsind Snagovul. (...).

Pădurarul — din curiozitate, — a intrat în pădure şi a putut să vadă că la distanţă nu mai mare de 100 metri de drumul pe care venise maşina, — zăcea pe covorul de frunze veştede corpul victimei, trântit la pământ, cu faţa în jos, şi încă horcăind, — iar în apropiere un cartuş având glonţul în el.

Corpul neînsufleţit al fostului profesor şi ministru, prezenta numeroase răni, produse de gloanţe de revolver, atât pe cap, cât şi pe spate.

În regiunea frunţii se putea vedea două orificii de ieşire a gloanţelor". (cf. „Asasinatele de la Jilava, Snagov şi Strejnicul", Bucureşti 1941.)

În aceeaşi zi fusese răpit de acasă, de la masa de lucru, cind lucra la „Istoria universală", N. Iorga şi purtat spre locul crimei, unde a fost găsit, într-o mirişte „cu faţa în sus — ciuruit de gloanţele asasinilor — cu capul descoperit, cu mîna dreaptă depărtată de corp şi degetele împreunate ca pentru închinăciune" (Ibidem, p. 229).

„Sînt oameni la mormîntul cărora nu poţi vorbi decît de viaţă, de viaţa întreruptă odată cu ei — care n-a zburat de la dînşii, decît în clipa din urmă — aruncînd înapoi trupul învinsului şi care — pecetluită cu firea, cu numele — va merge şi de acolo înainte, ani şi zeci de ani încă — stăpînind minţile, încălzind inimile şi poruncind" (N. Iorga, „Oameni care au fost"). Viaţa întreruptă în oamenii aceştia naţionali, şi-a pus pecetea pe epoca lor, dar, mai presus de epoca aceea tragică, ei ne „stăpînesc minţile" şi ne „poruncesc". Şi poate că una dintre feţele acestei porunci este să nu uităm tîlcul morţii lor. Să-l tălmăcim mereu şi mereu pînă va redobîndi puritatea de cristal a simbolului prevenitor şi prevestitor. Şi adînc mustrător !

Sînt întîmplări în istorie care ies din serie prin grozăvia lor. Acestea sînt întîmplările tragice. Ele se urcă singure spre boltirea simbolului, ca o cupolă a timpului sub a cărei lumină stau alte întîmplări petrecute atunci, mai înainte şi după aceea . Multă vreme după aceea. La lumina lor zărim mănunchiul de înţelesuri ale istoriei din care s-au întrupat ca simboluri. Aceste crunte asasinate, aceste cumplite întîmplări petrecute în pragul iernii, la 1940, nu pot fi tălmăcite decît prin tot ceea ce se petrecea de 30 de ani în Europa. În toţi aceşti 30 de ani Europa va fi scena unei comedii, a unei drame si a unei tragedii. Actorii se vor schimba din rolurile principale. În comedie, care va culmina prin aşa-numitul „Acord München-ez", îi vom găsi, ca protagonişti, pe Chamberlain, omul tranzacţional, pe Hitler, omul imperial, pe

Virgil Madgearu — personalitate-pivot a ordinii naționale în Europa

Daladier, conciliatoristul de rangul doi etc. Scena dramei se va afla brusc lărgită cuprinzînd oameni reprezentativi ai tuturor statelor europene care edificaseră Pacea versailleză. Deja, un tip nou își va face intrarea pe scenă, tipul omului național. Acesta va și deveni eroul de tragedie, în confruntarea cu omul imperial.

Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, alături de mulți alți europeni, au dat expresie plenară omului național pe scena Europei. Moartea lor nu ne poate restitui adîncul ei tragism decît dacă o plasăm în cîmpul de lumină integrală a scenei europene. Pe care au luptat și pentru al cărei sens omenesc au murit.

Pe aceeași scenă, cu circa șase ani mai devreme, la 9 octombrie 1934, Louis Barthou, — „unul dintre puținii oameni politici francezi care citiseră în original Mein Kampf — și știau ce pericol reprezenta hitlerismul pentru Franța — fusese ucis de agenți stipendiați de la Berlin și odată cu moartea lui primise o puternică lovitură și politica de organizare a securității colective cu includerea Uniunii Sovietice în frontul antigerman" (A. Simion, „Agresiunile naziste din Europa în anii 1938—1939", Ed. Eminescu, p. 16). De atunci se va desfășura lanțul de asasinate politice, care va avea printre verigile lui pe Nicolae Iorga și Virgil Madgearu. Un lanț european al istoriei moderne.

ÎN FAȚA SFINXULUI

La 24 iulie 1939 Churchill făcea un curios pronostic : „De vom avea sau nu război, depinde numai de cancelarul Hitler și de anturajul său. Tunul nu va bubui și sîngele nu va curge dacă ordinul nu va fi dat de cancelarul Hitler" (cf. „Lumea nouă", nr. 30, 23 iulie 1939). Dar cum ajunsese lumea pe mîna lui Hitler ? ! Cînd în 1935 Hitler anunța lumii introducerea serviciului militar obligatoriu (o armată de circa 500 000 de oameni), în „Marea Britanie, inclusiv în guvern", o serie de oameni politici englezi păreau a face parte direct din „anturajul" lui Hitler. Aceștia „simpatizau pur și simplu cu cel de-al treilea Reich. Printre aceștia se numărau lordul Rothermere [care, de altminteri, susținuse și tot curentul revizionismului horthyst în Marea Britanie], proprietarul ziarului Daily Mail, colonelul Mac Cow, consilier în Ministerul de război) (...), lordul Londonderry, secretar de stat al Aerului, și chiar guvernatorul băncii Angliei, Montagu Norman (...) Majoritatea membrilor guvernului englez erau favorabili Germaniei". (Al. Simion, op. cit.). Toți aceștia se arătau germanofili și conciliatori cu politica germană, creînd prima breșă istorică majoră în edificiul Păcii versailleze. Acest curent va culmina cu venirea în fruntea guvernului, în 1937, al lui Neville Chamberlain, „fost ministru de finanțe, care se va face cunoscut în istoria universală ca promotor al politicii de conciliere cu hitleriștii" (cf. și Al. Simon, op. cit., p. 17).

Cît privește stilul tranzacțional al Franței, pentru a-l surprinde, este suficient să cităm discuția dintre psihologul Gustave M. Gilbert cu Wilhelm Keitel, unul dintre șefii nazismului, în celula acestuia, la Nürnberg :

„«Hitler a fost desigur un demon distructiv», spune Gilbert, fostului șef al Înaltului Comandament al Wehrmachtului. «Da», admite Keitel, și la început a fost favorizat de soartă. Ar fi fost mult mai bine dacă nu i-ar fi reușit totul. Imaginați-vă — am reocupat Rhenania cu trei batalioane —, cu numai trei batalioane ! Atunci îi spusesem lui Blamberg : «cum s-o facem cu trei batalioane ? Presupuneți că Franța se apără.: » «Oh» a spus Blamberg, «nu vă faceți griji. Profităm de șansă». «Cred, spune Gilbert, că atunci un singur regiment francez ar fi fost în stare să vă alunge trupele». Keitel pocnește din degete, ca și cum ar voi să alunge o muscă șicîitoare : «Așa ar fi putut să ne alunge — și nici măcar n-aș fi fost surprins. Dar după ce Hitler a văzut cît de ușor a fost totul... și așa au venit toate una după alta»..." (s.n.).

„Și așa au venit toate, una după alta", spune acest om al imperiului. În stilul ei tranzacțional Europa marilor puteri se abandona imperiului. De ce ? Iată o întrebare niciodată suficient de adînc examinată.

„Țările mari aveau interese mari de apărat, ideologii de impus sau certuri de secole de lichidat" (Livia Dandara, „România în vîltoarea anului 1939", E.Ș.E. 1985, p. 281). Diplomația marilor puteri, diplomația de la etajul superior al Europei politice, eșuase rînd pe rînd în rezolvarea tuturor acestor chestiuni. Cum trebuie să arate Europa păcii post-versailleze ? Să fie o Europă a unui sistem economic tran-

Nicolae Iorga şi N. Titulescu — constructori ai ordinii naţionale post-versailleze

ASASINAREA PRIMULUI MINISTRU ARMAND CALINESCU

Completarea guvernului

COMUNICAT

Val de indignare
în toată ţara

rice complicitate sau tăinuire d
rădători trebuie aspru sancţionat

Pagină de ziar anunţind asasinarea primului ministru Armand Călinescu

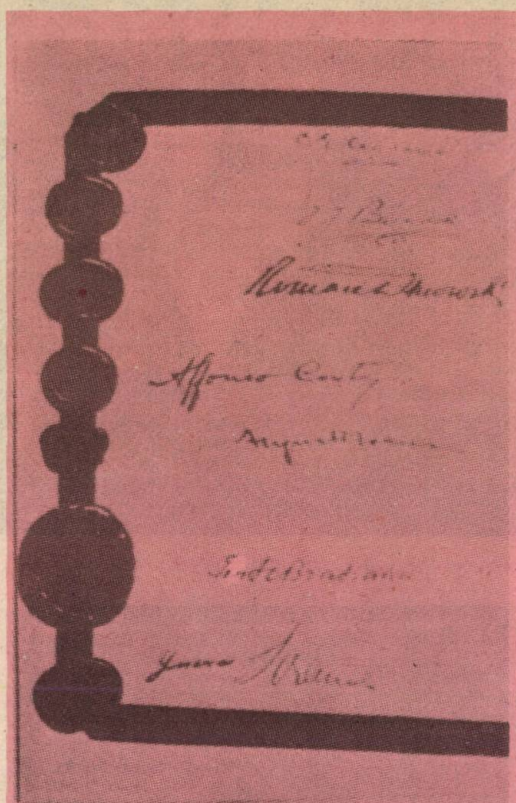
zacţional, controlat prin pîrghii economice de către marile puteri ? O asemenea Europă preconizase diplomaţia „celor Patru Mari" la conferinţa de pace de la Paris, din marea sală a oglinzilor. Această diplomaţie a reflectat, pe deplin concepţia tranzacţională a ordinii europene. O ordine dominată de cei mari şi de capitalurile internaţionale. Ţările mici au propus o Europă a ordinii naţionale, în care toate naţiunile, indiferent de mărime, să fie egale, independente şi pe deplin suverane. Tratatul de la Versailles a reprezentat în mod hotărîtor, prin spiritul şi concepţia în care s-a finalizat, biruinţa hotărîtoare a acestei concepţii naţionale asupra ordinii europene. Dar alături de aceste două concepţii, care, deşi se aflaseră în tensiune, s-au dovedit totuşi îngăduitoare una cu cealaltă, s-a manifestat încă de atunci şi o viziune neoimperială asupra ordinii europene susţinută de ţările „nucleare" (centrale) ale vechiului imperiu bicefal. Aceste trei linii istorice vor traversa scurta perioadă a păcii versailleze. O perioadă scurtă dar în care concepţia europeană a istoriei şi a lumii şi-a atins culminaţia interbelică prin generalizarea ordinii şi a principiului naţional.

În Europa se vor cristaliza trei tipuri de personalitate socială, trei feluri de om european: omul naţional (care se va cristaliza hotărîtor în acţiunea de construcţie a păcii versailleze interbelice), omul tranzacţional (care va atinge culminaţia concilialiatorismului în Acordul de la München) şi omul imperial (care-şi va căpăta întruparea cea mai înalt individualizată în cei doi protagonişti ai „demonismului distrugerii": Hitler şi Mussolini). Omul naţional era principalul constructor al Europei interbelice. Omul tranzacţional era omul care utiliza raţionalitatea calculului şi a profitului într-un joc al combinaţiilor pe spinarea popoarelor. Omul imperial viza demolarea unei ordini cu centre multiple readucînd lumea europeană sub ascultarea unui centru unic (metropola imperială).

Toate cele trei tipare umane sînt distribuite, în proporții diferite, în toate regiunile Europei. Se pare însă că în acele țări care își legaseră fundamental așezămintele de platforma Tratatului de la Versailles, fiind interesate în apărarea Păcii nord-atlantice (făurită în spiritul acelui Tratat), tiparul omului național avea preponderență în compoziția elitelor. În România, înalta intelectualitate, legată de popor, era alcătuită preponderent după modelul omului național. Războiul al II-lea mondial a fost precedat și urmat oarecum de înfruntarea celor trei tipuri umane în cultura sufletească și ideologică a Europei.

Nicolae Iorga înțelesese cu toată adîncimea această „înfruntare": „Două sisteme europene își stau față în față cu fulgerări oratorice din care poate să se desfășoare oricînd cataclismul universal al războiului", scria savantul în volumul final al unei istorii scrise de pe poziția omului național european — „Istoria Românilor". Marele istoric, în care s-au precipitat către jertfă „energiile morale", înțelesese că singura matrice care apără omul de prăbușire este aceea a personalității naționale: „O puternică energie morală și un spirit de jertfă absolut pentru a se căpăta o cît mai bună pregătire tehnică, rămînînd singurele mijloace pentru a se salva un stat de pierderea independenței și o nație de confundarea în noile formațiuni internaționale, de contopire și economică și politică. Cultul onoarei, indispensabil popoarelor vrednice de a trăi, trebuie să fie unit cu cea mai atentă observare a împrejurărilor și cea mai inteligentă întrebuințare a lor" („Istoria Românilor", vol. X,).

Iată dar noua sinteză și noua direcție sufletească a omului care ar fi putut depăși criza europeană. Este un alt model de personalitate. O personalitate este o „organizare de forțe interioare" („energie morală") asociată unui „complex de atitudini, valori și modele ale percepерii" care garantează forța și unitatea compartimentului. Ce recomanda Iorga individului pentru a deveni personalitate națională?: „O atentă observare a împrejurărilor", „inteligentă întrebuințare a lor"; „puternică energie morală"; „spirit de jertfă absolut" — organizate toate în conformitate cu imperativul apărării „statului național unitar" de primejdia „confruntării" sale în „formațiuni internaționale, de contopire economică și politică" (imperiile). Acesta este modelul de personalitate a lui Iorga însuși, a lui V. Madgearu etc., etc., atîția mari oameni jertfiți pentru „salvarea statului [național] de pierderea independenței". Moartea prin asasinarea acestor oameni ne dezvăluie același scenariu al luptei omului național contra omului imperial într-o Europă invadată de marele curent senzualist al egoismelor individuale și colective, slobozite peste lume de legea capitalului. O Europă niciodată destul de puternică să interzică întoarcerea omului imperial cu voința lui de revizuire a ordinii naționale. Dar cum s-a petrecut acest proces de „întoarcere a omului imperial" pe scena Europei națiunilor? Cum a fost îngăduită răpunerea prin crimă a oamenilor reprezentativi ai Europei naționale? Iată ce tulburătoare întrebări își pot afla, cel puțin în parte, dezlegarea în destinul tragic al lui Virgil Madgearu.

Facsimil după Tratatul de la Versailles. Se poate distinge semnătura lui I. I. C. Brătianu

EUROPA DUPĂ PACEA VERSAILLEZĂ

storia ia, adeseori, în lunga ei curgere, înfățișarea unui tribunal care trebuie să ducă spre sentință definitivă cîte un proces. Așa s-a întîmplat în 1919, la Versailles. „Anul 1919 va însemna o dată memorabilă în istoria universală, scria D. Gusti. În acest an s-a dat sentința definitivă în uriașul proces istoric (s.n.) dintre stat și națiune, care, deschis de decenii, s-a jucat în decursul războiului mondial. Asistăm la înscrierea unui însemnat capitol istoric: la o înmormîntare și la o înviere. Statul vechi, veșnic agresiv și cuceritor bazat înăuntru și în afară pe simpla putere brutală, a murit, iar statul nou, întemeiat pe o idee, pe ideea națională și democratică, i-a luat locul (s.n.). În esență la baza războiului stăteau față în față două concepții. Puterile centrale afirmau că statul este singura și adevărata unitate socială, iar războiul a fost ocazia de a ilustra această teză și de a consacra deci sfîrșitul epocii naționalismului (s.n.). Acestei concepții tradiționale, conservatoare, a statului i s-a opus una

revoluționară, aceea a puterilor înțelegerii, care afirma că singura și adevărata unitate socială este națiunea, și nu statul (s.n.). Statul trebuie să se adapteze națiunii. În lupta crîncenă dintre aceste două concepții a ieșit victorioasă aceea a puterilor înțelegerii. Victoria finală a principiului național înseamnă inceputul unei noi ere de legislație internațională ; de astăzi inainte titlul juridic al intemeierii de viitoare state va trebui să fie dreptul națiunilor de a dispune libere de ele înseși. «Toate aspirațiile naționale bine definite — declară solemn Willson — în punctul 4 al mesagiului său din 12 februarie 1918, vor trebui să primească satisfacția cea mai completă». Întregul program politic al păcii, care s-a încheiat la Versailles, este cuprins aci. Singurul criteriu pentru reconstituirea hărții politice a Europei va trebui să fie harta națiunilor, iar congresul păcii ar fi avut de făcut numai o operă de înregistrare, aceea de a stabili coincidențele dintre frontierele politice și cele naționale. Astfel s-a născut o Europă nouă". (D. Gusti, Opere, vol. IV p. 10).

Se născuse așadar o Europă a națiunilor și este suficient să ne amintim că înainte de pacea de la Versailles erau în Europa „28 de state și 62 de națiuni". Între acestea un singur stat imperial (formațiunea imperială austro-ungară) conținea 10 națiuni. Aceste 10 națiuni nu-și puteau urmări drepturile cu ajutorul aparatului de stat imperial. Numai statul național va îngădui timpului etnic (istoria ca timp etnic) să se înalțe la calitate de timp etic, timp legiuitor, care poate face dreptate unei națiuni între celelalte națiuni. Din cele 28 de state ale vechii Europe numai 7 erau alcătuite din cîte o națiune, așa încît, putem spune că „din 62 de națiuni numai 7 erau propriu-zis independente, avînd organizația lor politică proprie" (Ibidem, p. 11). Dacă înainte de pacea de la Versailles se făcea în Europa doar de 7 ori dreptate și de 58 de ori nedreptate, după pacea de la Versailles se făcea de cîte 62 de ori dreptate în Europa. Chiar dacă aceasta nu era decît o dreptate de expresie istorică burgheză, ea îngăduia pentru prima oară în istorie principiului național să capete semnificație de principiu activ și formativ al istoriei, de sens al istoriei. Se născuse în lume cu această nouă ordine și tiparul omenesc (sufletesc și mental) care s-o apere. Acesta este omul național.

El va începe să lucreze la modelarea nouă a Europei și a istoriei. Îl zărim în galeria de mari figuri reprezentative de oameni politici. Se cristalizase în compoziția sufletească a tuturor celor care au clădit Pacea atlantică. El glăsuia cu vocea solemnă a lui Willson, se exprima în ideologia autodeterminării a lui Lenin, se precipita spre noi flexiuni ale gîndului și sufletului omului european în fața tribunalului reacționar care-i condamna pe Memoranduști, se combina într-o nouă formațiune intelectuală în mai toate elitele naționale europene. Dar tot acum se petrece recrudescența celuilalt tipar politic, a mentalității imperiale care-și va face intrarea pe noua scenă a istoriei Europei sub înfățișarea sufletească și ideologică a revizionismului. Europa se împărțea evident în două tabere : cei ce lucrau la clădirea păcii (tabăra omului patriotic) și cei ce începuseră a lucra la pregătirea războiului (omul imperial). Îi vom zări pe scena Europei în nenumărate și dramatice înfruntări, fie că va fi fost vorba de procesul optanților la Liga Națiunilor, fie că va fi fost vorba de „războiul condeelor", fie că va fi fost vorba despre lupta pentru impunerea unui regim național de protecție pentru societățile țărănești ale sud-estului. De fiecare dată zărim „la vîrf" cîte un român : Nicolae Titulescu, Nicolae Iorga, Virgil Madgearu.

Fragment din tabloul reprezentînd pe membrii Adunării Deputaților României Mari, 1920—192[illegible] — în care se poate distinge fotografia lui V. Madgearu

DESTINAȚIE ȘI DESTIN LA VIRGIL MADGEARU

Virgil Madgearu se născuse cu o destinație de clasă precisă. Marele om național „s-a născut la Galați, la 14 decembrie, 1887, stil vechi, într-o familie de negustori cu stare". Tatăl și frații lui Madgearu vor fi toți negustori. Fiul acesta însă se va sustrage destinației cu care se născuse și va deveni astfel un destin, adică se va făuri pe sine în conformitate cu un imperativ major al istoriei. După absolvirea liceului Vasile Alecsandri din Galați, va pleca la studii în Germania, în iunie 1907 (cf., Prefață, la „Curs de economie politică", apărut în 1944, într-o ediție a „Institutului de cercetări economice Profesor Virgil Madgearu", p. XIX). Pornirile inițial obscure ale tînărului, introduceau o pulsiune nouă în cîmpul ergic al familiei. Tiparul pragmatic și inteligența tranzacțională vor fi schimbate, în sufletul acestui copil, cu un tipar și o inteligență teoretică practică, mai generală, cît să poată cuprinde și alte chestiuni decît cele solicitate de raționalitatea calculului și a eficienței. Pe dedesubt sau pe deasupra, pornirile acestui copil fuseseră confiscate de forțe istorice noi. Acestea se vor limpezi treptat în laboratorul universităților germane preluînd de aici, spre noi sinteze teoretice, idei de rang european, precum cele ale lui Karl Lamprecht, Wilhelm Wundt, Karl Bücher. (Aceste universități vor fi primele expurgate de fascism.) Pătura intelectualilor români are un loc privilegiat în noua „inteligenție" care purta spre sinteză națională noul spirit european. (Oboseala războiu-

Virgil Madgearu într-un grup de reprezentanți ai P.N.Ț. (În rîndul din față, primul din dreapta : Petre Andrei)

Trei victime ale fascismului : Armand Călinescu, N. Titulescu şi V. Madgearu, în această fotografie împreună cu Savel Rădulescu

lui şi noua compoziţie de probleme după războiul al II-lea nu vor mai îngădui ideologiilor europene să ia act de acest fapt cultural românesc.) Cel proclamat „bonarium artium magister" primind şi calificativul superlativ, „Summa cum laude", va prelua ştafeta noului spirit şi o va purta pînă în momentul răpunerii sale la 27 noiembrie 1940. Dimitrie Gusti şi-l aminteşte, într-o şedinţă care-l comemora pe cel răpus, aşa cum îl cunoscuse la Leipzig în 1908. Era devreme atunci, dar nimbul destinului îl aureola pe marele tragic : «Într-una din vizitele la profesorii mei din Leipzig, ce făcuse parte din comisia mea de doctorat şi cu care rămăsesem în raporturi de prietenie, era în 1908, Karl Bücher m-a luat de braţ şi m-a condus să-mi arate ultimele transformări ce făcuse în celebra bibliotecă şi sală de lectură a seminarului al cărui director era, „Vereinigte Staatswissenschgftliche Seminare". Deodată, cum intrăm în marea sală de lectură, se opreşte şi-mi indică un loc ocupat de un tînăr student, pe care nu-l cunoşteam, ce avea în faţă un vraf de cărţi. „Er ist ein Landsmann von Ihnen, sehr tuechtic und heisst Madgearu" (Bücher pronunţa greu numele) şi spre uimirea mea, ca o dovadă de apreciere deosebită, Karl Bücher se îndreaptă spre dînsul pentru a mi-l recomanda. Aşa l-am cunoscut pe Virgil Madgearu. Mi l-a recomandat personal Karl Bücher ca pe un element de valoare». (D. Gusti, Opere, vol. II, p. 366).

Revoluţiile mai vechi din Anglia şi Franţa purtaseră spre culminaţie separaţia „ideologului" de „specialist". Noul spirit european — spiritul naţional — va cere o reunificare a celor doi într-un nou tipar, care va îmbina raţionalitatea ştiinţei cu imperativele istorice ale înălţării poporului. Spiritul pragmatic atît de propriu clasei sale de origine se va îngemăna din nou cu omul teoretic graţie noului cadru de afirmare istorică europeană : cadrul naţional. Intelectualii români vor înţelege repede că opera de construcţie naţională nu putea fi desfăşurată decît în cadrul unei opere mai largi de construcţie a Păcii europene. Ei vor evolua astfel în două trepte : pe prima vor fi preocupaţi de clădirea noului edificiu şi a noului spirit naţional în urma Tratatului de la Versailles; pe treapta a doua ei vor lărgi scena activităţii lor pînă la cuprinderea în ea a fruntariilor Europei, interesaţi de crearea aşezămintelor păcii versailleze. Principiul naţional se împlinise devenind „internaţionalism naţional" (D. Gusti). Pe scena europeană însă, pe lîngă cei care participau la tiparul omului naţional, reprezentanţii naţiunii române se vor „întîlni" deja cu ceilalţi doi mari actori care lucrau la ţesătura destinului european : „omul imperial" şi „omul tranzacţional". Cum arătau ei în conjunctura păcii interbelice ?

Boxa acuzaţilor la Procesul de la Nürnberg

HITLERISMUL SAU STATUL POLIŢIENESC

ar cum arată „omul imperial"? Ce planuri urzeşte el pentru destinul lumii? Cînd îl putem zări în adevăratul său chip? Arareori omul imperial se arată la vedere aşa cum este el cu adevărat. Cît îl priveşte pe Hitler, acest om imperial de serie modernă, el s-a arătat în toată josnicia lui cu ocazia celebrei întîlniri pe care a avut-o la Berchtesgaden cu Schuschnigg, cancelarul Austriei, cu ocazia primului act (cel politic) al Anschluss-ului, „Schuschnigg a fost desfiinţat atunci (...), Führerul l-a prins, l-a hărţuit, a strigat la el...". „...Felul cum l-a tratat Hitler pe oaspetele său, şeful guvernului unui stat independent, este greu de închipuit". (cf. „Procesul de la Nürnberg", p. 194).

Mesianismul „universalist", convingerea predestinării pentru o misiune superioară, peste popoare, ba chiar contra voinţei lor (de unde dispreţul pentru acele popoare şi forţe sociale care i se opun), iată forţele motrice ale tiparului imperialist. În numele misiunii „universale" va guverna cu forţa, va asupri, va cenzura, va elimina, va organiza lagăre de concentrare, va extermina etc., etc. După intimidarea lui Schuschnigg, preşedintele Austriei, Seyss-Inquart preia Ministerul de Interne şi, în urma unei vizite la Hitler se întoarce cu „instrucţiuni precise". Ordinul său circular este: „Poliţie germană în Austria". „Omul imperial" izbîndise să-l anuleze pe preşedintele statului naţional şi să transforme statul naţional apărut în 1918 în „stat poliţienesc". Aşa începe, peste tot, imperiul hitlerian, cu transformarea statului naţional în stat poliţienesc. Peste tot unde statul naţional este transformat în stat poliţienesc este semn că imperiul a biruit. Modelul acestei „cuceriri" a statului naţional de către imperiu este mereu acelaşi: „Preluarea puterii a fost opera partidului, sprijinit pe ameninţarea cu marşul, făcută de Führer, şi pe pilonul legal în guvern, Seyss-Inquart". Deci suprastructura imperială îşi caută şi, dacă nu găseşte, îşi creează pivoţi de sprijin în interior: un partid aşa-zis naţionalist (de fapt străin complet de interesele naţionale şi subordonat ideii „spaţiului vital" imperial) şi o personalitate care să preia conducerea armatei şi a statului. Partidul „naţionalist" este, de fapt, în esenţa lui, un partid protoimperial. P. Andrei a remarcat falsul naţionalism al partidului de tip protoimperial, încă în 1940. Iată ce scrie în jurnalul său sociologul ţărănist de la Iaşi:

„4 iulie /1940/ (...) Pe la ora 1 mi se anunţă de către Louis Popescu (...) formaţia noului guvern (...). Rostul acestui guvern, astfel alcătuit, nu-l înţeleg. Naţionalism integral, dar astăzi mai face vreun om politic de la noi altceva? Este oare naţionalismul monopolul unora? Şi nu-i îngăduit cuiva să fie bun patriot şi să lupte pentru neamul său cu toată puterea sa intelectuală aşa cum i-a dat-o Dumnezeu, dacă n-a fost înscris printre bătăuşii beţivanului Gheorghe Cuza? Sau are acest guvern rostul de a preface ţara în protectorat? Blestem pe capul său în acest caz! ...". (cf. Stelian Neagoe, „Triumful raţiunii împotriva violenţei", p. 506).

Din punctul acesta de vedere este necesar a se distinge între statele care erau organic legate de Pacea versailleză, şi care au fost „cucerite" de suprastructura imperiului, în modelul expus mai sus pe cazul Austriei, şi statele care s-au mişcat organic, din interior spre revizuirea Păcii versailleze şi spre cuceriri externe. În cazul acestora tendinţele imperiale izvorau dinlăuntrul organismului lor de stat.

Caricatură privind politica teroristă a Reich-ului nazist şi pericolul care ameninţa România cu dezmembrarea

Demonstrație antifascistă la București — 1937

Mentalitatea imperială rezolvă problema istorică dintr-un centru, peste marea diversitate de voințe sociale și naționale, subordonînd orice acțiune istorică strategică „spațiului vital" și ideologiei universaliste a unei așa-zise salvări universale. Iată cum motivează omul imperial atacarea Poloniei :

„Invoc ca motive : propria mea personalitate și cea a lui Mussolini. În principal depinde de mine, de capacitatea mea politică, de existența mea. În viitor nu va mai exista cu siguranță nimeni care să aibă mai multă autoritate decît mine. Prin urmare existența mea este un mare factor de valoare. Dar eu pot fi oricînd înlăturat de un criminal, de un idiot. Cel de-al doilea factor personal este Ducele. Și existența sa este hotărîtoare. Ducele este omul cu nervii cei mai tari din toată Italia". Și mai departe : „Problema de drept nu se pune pentru începerea și ducerea războiului (...). Inima trebuie închisă în fața milei. Acțiune brutală. Dreptul este al celui mai puternic. Cea mai mare duritate". („Procesul de la Nürnberg", p. 252—253). Iată dar formula mentală a omului imperial :

Premisa I : **„lumea sînt Eu".**

Premisa a II-a : **Eu sînt „factorul de valoare" al istoriei.**

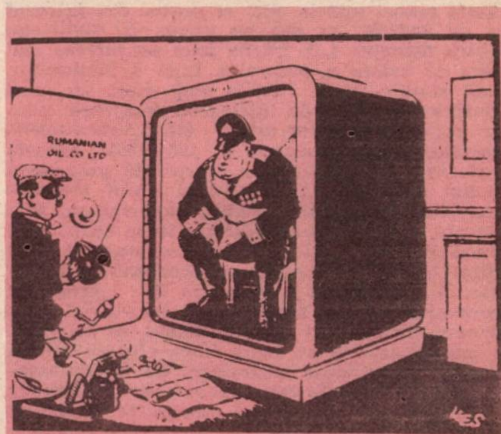
Concluzie : **Tot ce este împotriva mea este împotriva istoriei și trebuie exterminat.**

Silogismul devine, prin transgresiune, următorul :

1. Dreptul este al celui mai tare
2. Eu sînt cel mai puternic.

3. Nici un popor nu are drepturi în fața mea ; este nevoit să se supună voinței mele.

Deci, de la Pacea versailleză care, chiar dacă împărțea țările în „țări de clasa I" și „țări de clasa a II-a" (ceea ce se va resimți în șubrezenia diplomației europene pe două etaje) stipula totuși drepturile naționale, se ajungea din nou la diplomația celui mai puternic, unul singur care se și autodecretează „Factorul de valoare" al istoriei. Iată diplomația omului imperial în acțiune, în momentul austriac : „— Schuschnigg și dv. vă temeați ? Vă gîndeați că ați putea fi arestați ? — Eram îngrijorați. Ne gîndeam că nu mai scăpăm de acolo...". (Este vorba despre întîlnirea cancelarului Austriei Schuschnigg însoțit de ministrul său de externe dr. Schmidt, cu Hitler la Berchtesgaden). În acest context, în fața acestui om imperial, se ridica tipul omului național din România. Iată-l între alții în persoana lui V. Madgearu, care, prin mijlocirea doctrinei economice, va încerca să apere construcția națională a Europei și, implicit, pacea versailleză.

Caricatură apărută în S.U.A. privitoare la contradicțiile dintre Italia și Germania hitleristă în chestiunea acaparării resurselor petrolifere ale României

VIRGIL N. MADGEARU

DRUMUL ECHILIBRULUI FINANCIAR

PROBLEME ACTUALE ALE ECONOMIEI ROMÂNEȘTI

ATELIERELE „ADEVĂRUL" S.A. BUCUREȘTI 1935

V. N. MADGEARU

AGRARIANISM CAPITALISM IMPERIALISM

BIBLIOTECA ECONOMICĂ

VIRGIL N. MADGEARU

EVOLUȚIA ECONOMIEI ROMÂNEȘTI

INDEPENDENȚA ECONOMICĂ

„OMUL NAȚIONAL" ȘI TEORIILE SALE

ată-l pe V. Madgearu lucrînd la edificarea aparatului instituțional al Păcii versailleze și deconspirînd primejdia „imperialismului economic": „Dacă Liga Națiunilor — arăta el, devreme, cînd încă nu se zărea profilul omului imperial, dar se manifestau tendințele care-l făceau posibil — nu va deveni un organism (cf. apud, V. Malinschi, („Profesorul V. Madgearu" p. 171) care să asigure pacea și să reguleze raporturile economice dintre popoare, atunci viitorul națiunilor mici va fi periclitat de avalanșa imperialismului, care a început să se dezlănțuie din nou, a doua zi după război. Numai dacă o Ligă a Națiunilor ar duce la dezarmarea popoarelor și ar garanta pacea, numai atunci statele mici ar putea, din prisosul lor de bogăție, să dea un prisos de civilizație pentru omenire (...). Țările mici au interes mai mare să existe o puternică Ligă a Națiunilor, decît statele mari. Statele mai mari au găsit întotdeauna prilej de înțelegere reciprocă pentru exploatarea celor mici". (cf. „Agrarianism, capitalism, imperialism", p. 168—169). Această conferință a lui Madgearu reprezintă programul omului național. În cursul ei sînt lămurite sensurile și direcțiile noului imperialism, este sesizată escaladarea războaielor între economiile tranzacționale, este afirmat imperativul unei ordini bazate pe cooperarea economiilor naționale. V. Madgearu va sesiza în „geografia economică a lumii curentele de capitaluri, care pornesc din diferite țări capitaliste, se întîlnesc, se încrucișează și se luptă între ele, cu ultima energie, și cu toate mijloacele, de la diplomație pînă la amenințările războinice" (Ibidem, p. 145—146). În această geografie nesigură, mișcătoare, se cristalizează cîmpuri de tensiune determinate de cele trei forțe care dinamizează configurația lumii: economiile tranzacționale, economiile imperiale și economiile naționale. Economia tranzacțională poate aluneca ușor spre modelul unei economii imperiale: „Dacă

A apărut:

Afacerea CAGERO

Regimul economic al fraudelor și escrocheriilor

de

VIRGIL MADGEARU

De vânzare la librării și chioșcuri de ziare.

Prețul: 20 lei.

o colonie este administrată în regimul libertății economice, metropola are un cîștig limitat. Dacă colonia este însă tratată monopolist, situația se schimbă. Munca nativilor este exploatată, mărfurile importate se desfac pe prețuri de monopol și rata profitului etse exagerată". (Ea capătă aproape semnificația tributului).

Sistemul „zonelor de influență" capătă și el un înțeles imperial: „E suficient ca industria statului în expansiune să fie mai puternică în calitate de capital și organizare ca să trateze teritoriul «zonă de influență» ca o colonie, să-și asigure izvoarele de materii prime și piața de desfacere, să stăpînească mijloacele de transport și să exploateze munca ieftină". „Zona de influență" a devenit deci ținut imperial.

„Imperialismul economic" este fenomenul dominant al epocii în viziunea lui V. Madgearu și el se „exteriorizează" prin: „capitalism, protecționism, lupta pentru debușeuri, colonialism, tendința de autarchie economică și exportul de capital sau formarea de imperii mondiale". (Ibidem, p. 146). Așadar, pe lîngă alte fenomene specifice, imperialismul economic de atunci se „exteriorizează", ca fenomen de geografie economică, prin „imperii mondiale" și prin economii tranzacționale: „Caracteristica esențială a imperialismului economic este dată de forțele dinamice, care produc acele manifestări exterioare. Acestea sînt: Statul și forța economică expansivă, unite într-o comunitate de acțiune solidară astfel că el pune la dispoziția acelei

forțe economice mijloacele sale de putere și transformă scopurile acelei forțe economice în țelurile sale de stat «naționale»".

Virgil Madgearu are o limpezime rară cu privire la noul imperialism economic. „Statul apără și întărește forța economică expansivă prin protecționism, îi deschide calea expansiunii prin colonialism și sfere de influență, o însoțește în exportul de capital, punîndu-i la dispoziție flota, armata și diplomația". (Ibidem, p. 147). „Forța economică conducătoare este, în faza actuală a capitalismului, capitalul financiar — marea finanță. Aceasta imprimă pecetea ei imperialismului contemporan, care tinde tot mai mult să ia forma expansiunii capitalului". În ce constă atunci specificul economiei imperiale ? „Ideea creării unui imperiu, care să afle înlăuntrul granițelor sale vamale satisfacerea tuturor nevoilor ca o chezășie a prosperității în timp de pace și a siguranței maxime în timp de război, deci ideea autarhiei economice, îmbracă politica imperialistă într-o mantie naționalistă, care ascunde realitatea ei. Autarhia economică, deși este una din manifestările imperialismului, nu formează caracteristica ei specifică. Imperiile mondiale care realizează acel ideal : Marea Britanie și Statele Unite, au practicat și continuă a practica politica imperialistă mînate de tendințele de expansiune ale capitalului financiar" (ibidem).

Doctrina „imperiului mondial" este bine exprimată de ministrul Raffaello Riccardi, în 2 noiembrie 1941, la București :

„Fărîmițarea Europei în multe state și stătulețe învrăjbite dintre care multe sărace din punct de vedere economic, neîndestulătoare din punct de vedere teritorial, eterogene din acel al rasei, închise între bariere vamale, de netrecut — va fi înlocuită cu o orînduire geo-economică, politică, etnică ce va ține seama de nevoile vitale și de spațiile vitale (s.n.) ale popoarelor, pe planul unei viziuni totalitare, organice a nevoilor obștești precumpănitoare (...). Mai cu seamă în domeniul agricol orice trudă trebuie înfăptuită în vederea nevoilor comune predominante (...) Noi am început să lucrăm pentru noua orînduire pe care marile noastre căpetenii au arătat-o limpede Europei și lumii întregi" (Universul, 2 noiembrie, 1941).

În viziunea lui Madgearu, nucleul noului imperialism economic îl reprezintă „conexiunea dintre industria metalurgică, militarism, navalism, clicele militare, consorțiile de bancheri și trusturile industriale". De fiecare dată acest imperialism nuclear pulsează sub expresia unor imperialisme diferențiale, cum este cel care s-a manifestat în „politica stăpînirii drumurilor de fier" (să ne amintim că în 1911 erau „un milion de km de șine") ale lumii „care a dus la conflcite înainte de războiul mondial".

După revoluția industrială, care a condus la „o nouă epocă de colonizare", „noua religie și filosofie care se născuse (...) era cuprinsă în cuvîntul lui Chamberlain, făuritorul ideii imperialiste în Anglia, și acceptată universal : „Comerțul este cel mai mare dintre toate interesele politice" (V. Madgearu, op. cit., p. 149). Bătăliile imperialiste se dau fie prin „cucerire și subjugare de teritorii" ca în Africa, fie în jurul așa-numitelor „sfere de influență", ca în Asia și în Europa răsăriteană.

Declarațiile d-lui Virgil Madgearu

Agravarea mizeriei

Declarațiile lui Virgil Madgearu privitoare la situația internă și internațională a României

Curentele imperialismului imprimă geografiei economice și politice a planetei configurații extrem de instabile în toată jumătatea a II-a a secolului al XIX-lea pînă cînd, de la începutul acestui secol, Germania începe a fi „răscolită de dorința de expansiune" exprimată prin „pangermanism, militarism, navalism (...). Germania avea în tot acest timp impresia că Franța, Anglia și Statele Unite îi blochează calea spre împlinirea menirii ei istorice". „În timpul războiului mondial au apărut din nou străduințele și teoriile imperialiste. Germania reînviază teoriile de la 1904 ale lui Friedrich Neuman asupra Europei centrale — teoria organismului economic complet (s.n.), a independenței absolute (...) imaginează planul Europei centrale, care avea să completeze lipsurile fiecărei părți care avea să intre în această organizație economică. Planul acestei Europe centrale este imperialist, pentru că, odată realizat, ar fi dat naștere la noi tendințe de expansiune și ca urmare la noi conflicte între Statele imperialiste" (ibidem, p. 154). Iată-l pe Virgil Madgearu anticipînd paradigma imperialismului german. Hitler va utiliza aproximativ aceeași paradigmă, iar Anglia și Franța îi vor răspunde prin politica conciliatoristă bine exprimată de ideologia appeasers-ilor, a „împăciuitorilor" (conciliatorii), Chamberlain și Daladier. Aceștia aduceau pe scena Europei stilul de acțiune politică al celor ce reprezentau economia tranzacțională. Virgil Madgearu cunoștea stilul tranzacțional. Îl cercetase și-l prezentase încă din 1924 prin analizele mondialiste făcute cu ajutorul metodei istorice. Stilul acesta i se dezvăluie lui Madgearu în faimoasa conferință de la San-Remo, în cea de la Genua ori în cea de la Haga și de la Lausanne. La San-Remo se vede cum o idee antiimperialistă, ideea mandatelor, adoptată prin articolul 22 al Pactului încheiat la Versailles, fusese sacrificată. „Ideea mandatului consta în a se da unora din statele mari mandat de (...) punere sub scutul lor a teritoriilor coloniale care fuseseră înainte de război săpînite de Germania" și de Imperiul otoman. Se încredința acestor „popoare înaintate" o „misiune de civilizație" în calitate de „mandatare ale Societății Națiunilor" controlate deci de un organism al inter-națiunilor, care urma să stabilească „puterile mandatare, teritoriile și condițiile mandatelor". Aplicarea acestui principiu urma să dea expresie ordinii naționale a Europei. ordinea în care participă la hotărîrea destinului lumii toate națiunile su-

N. Iorga — apostol al neamului

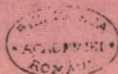

N. IORGA

ESSAI DE SYNTHÈSE

DE

L'HISTOIRE DE L'HUMANITÉ

HISTOIRE ANCIENNE

LIBRAIRIE UNIVERSITAIRE J. GAMBER, Éditeur

PARIS

Facsimilul coperții celebrei lucrări de sinteză a lui N. Iorga

verane. Această ordine se bazează pe un sistem de cooperare între economii naționale și state naționale suverane. Dar, în locul acestui principiu, la San-Remo va intra în funcțiune principiul tranzacțional. În sensul acesta, peste Societatea Națiunilor, „Convenția de la San-Remo a avut ca scop să facă un aranjament între Franța și Anglia", două mari puteri. Se redeschidea vechea diplomație tranzacțional-imperialistă a alianțelor și a contraalianțelor între marile puteri care va sfîrși prin a înghiți ordinea națională de după Versailles. Interpretarea convenției de la San-Remo este tipică pentru stilul tranzacțional. „Se dau acestui aranjament două interpretări : interpretarea franceză (Fr. Delaisi) după care Lordul Curzon ar fi spus lui Millerand : ori semnezi convenția cu Royal Dutch ori nu dobîndești Siria, și interpretarea americană care spune că acordul între Franța și Anglia pentru Mosul s-a făcut ca să se excludă America" (ibidem, p. 159). Deci principiul tranzacțional presupune un demers al combinațiilor peste țări, popoare, provincii, zone etc. O împărțire a prăzii. Virgil Madgearu, de altminteri sesizează că „lupta pentru petrol" e o luptă între Anglia și America și e „dată de fapt între trusturile petrolifere : Standard Oil, Anglo-Persan și Royal Dutsch Shell". Modelul de acțiune al economiei tranzacționale apare și la Genua ; unde stilul combinațiilor este și mai vizibil : „Standard Oil puse în mișcare și pe interesații francezi și belgieni, America declară principiul porților deschise și pentru Rusia, dar în același timp manevra interesele franceze și belgiene pentru ca acestea să nu accepte alt principiu în ceea ce privește colaborarea cu Rusia decît retrocedarea proprietăților confiscate... etc., etc." (Ibidem, p. 161). Să ne amintim că, în același timp, I. G. Duca încerca să convingă Franța să susțină interesele Românilor în tratativele cu Uniunea Sovietică. Iată o balanță invizibilă în care se cîntăresc, de o parte, ordinea națională a Europei și, de alta, ordinea ei tranzacțională. Ne dăm seama cine atîrna mai greu în acest cîntar al lumilor. Același stil tranzacțional va birui la conferințele de la Haga și de la Lausanne. Modelul diplomatic bazat pe stilul tranzacțional fusese generalizat peste și împotriva principiului și a ordinii naționale. Biruința lui supremă va fi Acordul de la München unde Anglia, Franța și Germania tranzacționaseră, peste capul Cehoslovaciei, soarta unui stat, a unei națiuni și a unui popor. De fapt, soarta păcii și destinul Europei de sud-est. La München appeasers-ii cedaseră frînele istoriei, pîrghiile destinului european, lui Hitler.

În 1934, V. Madgearu rostea, la Berlin, într-o conferință publică, tezele de combatere a politicii militarist-autarhice a Reich-ului, care atunci se făceau simțite sub haina politicii de „reagrarizare" : (cf. p. 174). „În politica economică a diferitelor grupe de țări — remarcă el — observăm două tendințe care se încrucișează: pe de o parte industrializarea statelor agrare, urmărind o trecere la etapa de state agrar-industriale, prin utilizarea în formele cele mai raționale a tuturor izvoarelor de bogăție și a tuturor forțelor de producție naționale în vederea atingerii unui echilibru între agricultură și industrie în economia lor națională ; pe de altă parte, reagrarizarea statelor industriale, avînd drept scop a se întoarce înapoi la agricultură (...). Politica de industrializare a țărilor agricole, care a început să se cristalizeze la începutul secolului al XX-lea, apare ca o formă de emancipare a statelor agrare (...). Cel mai însemnat imbold este năzuința de a da independenței politice sau străduinței de a o asigura, un reazim într-o viață economică națională puternică, prin realizarea independenței economice. Acest imbold a fost întărit în perioada de după războiul mondial, prin dezvoltarea ideii naționale ca un factor conducător al vieții popoarelor" (cf. Dreptatea, 1 iulie 1934).